گوڵ سوو

مجلەیەگ هەفتانە گشتیە لەلاین
دەزگای رووشنهویری (شەفەق) بڵاوئەکریەگ

شماره (٣٣) حوزەیران (٢٧٠٨-٢٧٠٩) کوردی (٢٠٠٩) میلادی

- نەفت عەرەب ئەرا عەرەب و نەفت کورد ئەرا عەرەب
- هویر دکتاتۆریەت تا کەی؟
- عیراق و کوەیت و دبلۆماسی وازکردن گریەکوورەیل ناکووکی

The beginning

سەرباس شمارە

ئاخر خوەشی و ئاخر بەدبەختی هەر مللەتێگ و هەر ئنسانێگ چوین دیاری ئەکەیمن ؟! ئەڵوژانن فکر مهم و گرنگە وەختێگ ماف یا هەق ئەڵوژانن داشتویمن! یە نعمەت گورایێگە ك ئنسان ئەرای دڵ خوەی و لە سوود و نەف مەردم خوەی گام ئەڵگرێ! ئاسانتر لەوە نیە ك وەختێگ رووژەو بوود گشت کەس تویەنێ قسەم وە رووشنای خوەر بخواد وەلی گشت رووژێگ خوەر لە ئاسمان دیار نیە و تاکمە جارێگ ئەور دنیا وە رەنگ خووڵەکوو لە باوەش گرێگ ! فرە جار لە شوون کەفتن هەم لە نوو سەرهیز دایمنە و فرە جاریش ئی کەفتنە بیەسە دویا رووژ برێ لە هویرو ئومێدەیلمان! ئایا نویسانن لە بان کاغەز ئاسانترە یا لە بان کوچگ ك قەدیمەیل یادو یادگارەیلیان لە دڵ کویەیل ئەڵکەنینە ئمجا ئیمە ئامادە نیمن لە بان کاغەز نەرمێگ بنویسمن !

چمان گشت زانن ك حساوو کتاو ئی رووژگارە بیەسە دەقیقەو سانیە و دی وەخت ئەوە نەمەنیە ك بویشیمن چەوەرێ بکەیمن تا خاس یا خراو بایدە رێمان! لە چنە رووژگارێگ کار فرە سەر ژان لە شوونی نیە بەڵکم قسیەی فرە و کار کەم ئنسان تیووش ناهمێدی و سەرژان ئەکا ! ئیمە بخوازیمن و نەخوازیمن کاروان ئەو نوا چگ و رووژگار هیلیدەمانە جی و باقی ها وەدس خالق خوەی ك چ شوونێگ بوودە شوون مەزارمان.

لای ئیمە دەزگایەیل رەسانن جوور رووژنامەیل و رادیوو تەلەفزیون پڕ باس و خەوەر و باوەتەیل تیەڵ و شرینن ، ئمجا کی شەن و کەویان بکا و کی چە خوازێ یە بیەسە باوەڕ و بەشێگ لە ئازادییەیل ئی سەردەمە ك ئمکاناتێگ گەورا ناسە وەر دەس مەردم فرەو هممەتەیل بویچگ ! تا نەزانیمن دەرد ها لە کوو! هەر مللەتێگ وە حال و رووژ خوەی خەوەر نەیاشتوود یە ئەوەل شەڕ و ئاخر بەدبەختیە !! مللەت کورد لە باوەت زوان، مەزەو، سیاسەت و جوغرافیا و ... وەل وڵاتەیل و هامسایەلی گرفت و موشکلەیل قەیمەو گەورایێگ دیرێ و ئی راسیە بایەد بخەیمنە وەر چەو ك چارەسەر هەر کام لەیانە وەخت و ئمکانات و هممەتێگ گەورا خوازێ و بی چارەسەر کردن یانە ئایندەمان نادیارە.

سەرنویسەر

خاوەن ئمتیاز
دەزگای رۆشنبیری و راگەیاندنی کوردی فەیلی(شەفەق)

مؤسسة شفق للثقافة والاعلام للكورد الفيليين

گول سوو

مجلەیەگ هەفتانە
گشتیە لەلاین دەزگای
رووشنهویری ورەسانن
کورد فەیلی(شەفەق)
بڵاوئەکریەگ

شمارە (٣٢) حوزەیران (٢٧٠٨-٢٧٠٩) کوردی (٢٠٠٩) میلادی

48

39

30

20

ديموكراسى و فيدراڵيزم پرووسەى سياسى ويەكپارچەى عيراق 4
هەڵوژاردنەيل و هەناردەكردن نەفت لە كوردستان 8
تيرۆريسم و گەناتەكارى دارايى دو روى يەك سكەن 11
ئانەنشين هاووڵاتى يەكمە 13
نەفت هەريم ئەرا عيراق 38

Gull soo

سەرنویسەر
عەلی حسێن فەیلی
بەڕێوەبەر نویسانن
ماجد سویرەمیری
دەستەی‌نویسەرەیل
جەمال ئەرکوازی
ئاراس جواد
سارا عەلی
نسرین میرزا
ئارام حەسەن
ئامادەکردن هونەری
لەیس عیسا ئیبراهیم

Tel:
07901373702
7403411
8836604
gullsoo@shafaaq.com

نرخ ١٠٠٠ دینار

رقم الايداع في دار الكتب والوثائق ٨٩٢ في ٢٠٠٦

بیگومان دیموکراسی ها لەبەرژەوەندی ئادەمیزاد، لەگشت ئەو سستمەیل قانوونی و سیاسی و کوومەلاٚیەتیەك ئیسەدانریانەبتەوتر و لەبارتر بویەئەرا پیشخستن تاك و کوومەڵگا، وەل ئەوەیشا مقەیەتی گشت کوومەڵگا کەیگ لەوەکارهاوردن ناوەجی و نارەوای دەسلاٚت و هەمان وەخت دەرفەتیش دەسەوەر کەیگ ئەرا گشت تاکیگ لەناو کوومەڵگا لەوەر خاتر دەرخستن دەنگ وبەشداریکردنی لەدانایِن سیاسەت گشتی ئەرا حوکمرانی.

دیموکراسی و فیدراڵیزم پرووسەی سیاسی و یەکپارچەیی عیراق مسۆگەر ئەکا

کاوە عومەر

هویر وئایدیۆلۆجیای دیموکراسی نیەونە واقع ئەگەر سیاسەتەیل نویسریاگ و بریارەیل وەریەوبردن کوومەڵگای شارستانیەت پیادەنەکریەن، وەل ئەوەیشا لەکوردستان دەسنیشانکردن وەسیلەیگ خاس ئیداری سەرمایەئەرا خزمەتکردن بەرژەوەندیەیل ئادەمیزاد فرە گرنگ یا موهمە. چوینکە سەرمایەی هەر کوومەڵگایگ وەدریژایی میژوو یا تاریخ هەوەجە وەقانوون و بەرنامە داشتگە، ئەویش لەوەر ئەوەك وەشیوەیگ فراوانتر مەنفەعەتەیل خوەی برەسنیگ لەدابەشکردن مەنفەعەت و بەرهەمکاٚریەیل. ئی پرووسەیشەهەوەجەوەدام ودەزگای تایبەت دیریگ ئەرا ریکخستن و پەرەوەپیداین. فرەجار حکوومەت هەریٚم دەسی بەسیاگەو نەتویەنستگە وەگوورەی خواست پەرەبەیگە ئی پرووسەی دیموکراتیە، ئەویش وەسەبەب ئەو وەربەس وگرفتەیلەك حکوومەت مەرکەزی لەبەغدا وەردەوام دروسیان کردگە. ئەرا نموونە: ئەو بوند یا عەقدەیل حکوومەت هەریٚم کوردستانەوەل کۆمپانیایەیل نەفتی جەهانی لەلایەن حکوومەت مەرکەزیەوە وەناقانوونی لەقەڵەم دریانە، وەلی تەماشا کەید وەچەواشەوە لە دەستوور عیراق ریگەوەپیان دریاگە. فیدراڵزم ئەو میکانیزم یا ئالیەتەسەك دیموکراسیەت سەقامگیر کەیگ لەروی جی وەجیکاریەوە، وەل ئەوەیشا جووریگ لەلامەرکەزیەت دروس کەیگ ك وەل روح دیموکراتیا گونجیەیگ. ئمجا لەسستم فیدراڵی و دیموکراتی ئامانج هاووڵاتیەیل ئەوەسەك هەڵوژریاگەیلیان دەسلاٚت فرەتر وەپیان بدریەیگ لەدروسکردن بریارەیل سیاسی، ك ئەویش بیگومان دەرفەت دەیگەهاووڵاتیەیل تا بەشداربوون لەدانایِن و پیادەکردن سیاسەتەیل. ئمجا وەگوورەی بەڵگەیل تاریخی کوومەڵگا لەوڵاتەیل دیموکراتی فرەکەمتر روی وەروی گرفت بووگەوە، ئاست کۆنترۆڵ فراوانترەو شیوەی دروسکردن بریارەیل وسەرهەڵداین فکرەی تازەو سەردەمیانەلەخوارەوەئەرا ژویەر بتەوترە. کۆنترۆڵکردن مەرکەزیەت لەروی میژووی یا تاریخیەوەشوونەوار ئایدیۆلۆجیای وەدەسهاتگیگەلەفەلسەفەت کۆمۆنیستی و دکتاتۆری. پشتگووشخستن و پەیرەونەکردن دەستوور وەسەبەب کەمەوکردن گرنگی یا ئەهمیەت فیدراڵیزم یا داوریان دەسلاٚت لەگرووپیگ و زیاترکردن دەسلاٚت گرووپیگ تر بووگەسەبەب سەرهەڵداین جەنگ ومرافەو کیشمەکیش. ئەوانەك رخیان چووگ لەدەسلاٚت سیاسی کورد و ریگری کەن لەوەردەم رەورەوەی سروشت گەشەکردن کوومەڵگا، هەرئەوانەن وەمەهانەی جیابوینەوەی کوردستان قاپی لەوەردەم هاوسایەیل وازکەن ئەرا دەسخستن لەکاروبار ناوخود عیراق، چوینکەئەوانەخاس زانن فیدراڵیزمیگ قانوونی ودەستووری تەنیا جواویگەئەرا وەدرووخستن ئەرای چوینەیلیان لەباوەت ئی مەسەلەوە.

جۆزیف بایدن جیگر ئۆباما ك ئەوسا سیناتۆر کویەن دیموکراتەیل بوی لەکۆمیتەی کۆنگرس ئەرا پەیوەندیەیل دەرەکی، پشتگیری جەمەوکرد ئەرا دروسکردن سی ناوچەی فیدراڵی ئۆتۆنۆمی جیاواز لەعیراق و هەمان وەخت وەل ئەو پیشنیارەیلەك لەلایەن پەنج سیناتۆر کۆماریەیل ئمزا کریاویگ ئەرا خودکیشانەوەی لەشکر ئەمریکی لەعیراق، چوینکەبایدن دیموکراتی کویەن و چەن سیناتۆریگ تر ك کۆماری بوین لەبان ئەو باوەرەبوین تەنیا زامنیگ ئەرا سەرکەفتن دیموکراسی لەعیراق فیدراڵزمە، وەتایبەت دویای خودکیشانەوەی لەشکر ئەمریکی.

کورد هەق خوەیەداوای هەق زیاتر بکەیگ، شناسنامەی کوردی وەدریژایی یەك سەدەلەناو چەوسیان و خیانەتکاری وزوڵم لەدایگ بویە، لەوەر ئەوەزیاتر مسۆگەرکردن و مقەیەتیکردن ئەو دەسکەفتەیلەك لەئەنجام خەباتکردن و قوربانیداین پەیا بوینە هەوەجە وە مقەیەتیکردن دیرن، هیزەیل پیشمەرگەیش هەمیشە مقەیەتیکەر کورد وکوردستان بوینەو نیەوگ ئمروو فەراموش بکریەن، چوینکە هیزەیل دەرەکی توانای مەرزداریگ دیرن لەدروسکردن داواکاریەیل ئەرا دامەزرانن دام ودەزگای تایبەت، وەل ئەوەیشا توانایگ مەرزدارتر دیرن ئەرا جیوازکردن زانیاری یا مەعلوومات و زانستی بەڵگەدارو لەباوەت پیکهاتەی دام ودەزگایەیل، ئی دەزگای گرنگ یا موهمەك ئمروو وەهیز لەشکر کوردستان ناسریاگەو مقەیەتیکردن سەروەری و ئاسایش کوردستان و عیراقیش وەپی سپاریگەئەویش لەوەر هەوەجەیل و داواکاریەیل رووڵەیل کوردستانە.

جوگرافیاو ناوچەیل داوریاگ لەو ١٤ خاڵەك (ودرۆ ویلسۆن) پیشنیاری کرد ئەرا دگانناین وەهەق چارەنویس مللەتەیل، لەتی قەول وپەیمان داسەکورد ك بایەسەناوچەیگ ئۆتۆنۆمی و دیاریکریاگ خوەی داشتووگ ئەرا دیاریکردن چارەنویس خوەی. ئمجا هەرچەنی ئەو وەختەپشتگیری ناودەوڵەتی ئەرا ئی پیشنیارەفرەکز بوی، وەلی خوەی لەخوەی ئسپات ئەوەکەیگ ك کوردستان لەمەترسی هەمیشەیی بویەو وەردەوامیش زوڵم لەلی کریاگەو ناوچەلەلی سەنریاسەوە.

جوگرافیاو ناوچەیل داوریاگ لەهەریٚم کوردستان و شوونەیل تر لە وەخت ئەنجامداین ونویسانن دەستوور فرەوەگەرمی گفتوگوو لەبانیان کریا، ئمجا ئەوەبوی دەرەنجامیش ئەرا چارەسەرکردن کیشەیل تایفەگەری و ناوچەگەری ماددەی شمارە(١٤٠) دەستوور بریار لەبانی دریا، ك تا ئمروویش کیشمەکیش فرەیگ لەبانی کریەیگ و نەرەسیەسە ئەنجام.

بیگومان دەسکاریکردن وئاڵشتکردن ئی ماددە یدەستووریەك زوورم مللەتەیل عیراق دەنگ بەڵی ئەرای دانەوەنیاز بتەوکردن لایەنیگ تر لەبان هەساو کورد یا ئاڵشتکردن ئەو قانوونەوەنیاز کزکردنی، بووگە سەبەب کزەوکردن پرووسەی دیموکراسی لەعیراق، وەلی ئەگەر بایگ و پیادەو جی وەجی کریا ئەوەلەی حاڵەتە بووگە سەبەب بتەوکردن ئەو پرووسە.

نەفت عەرەب ئەرا عەرەب و نەفت کورد ئەرا عەرەب

جابر ئەلجبوری

وەختیگ لەدەیەی هەفتای سەدەیگ چی دروشم یا شعار نەفت عەرەب ئەرا عەرەب لەلایەن بەعسیەیل بەرزەوکریا؛ تاماوەیگ راسی یا حەقیقەت ئی دروشم شۆفینی رەگەز پەرەسیە نەزانستیم؛

چوین بەعسیەیل وەی دروشمیانەبەش فەرەیگ لەپیکهاتەی مللەت عیراق لەوەرچەو نەگرتن ولەهەقیان لەسەروەت وسامان عیراق بی بەشیان کردن وەختی عەرەبەیل شیعەوە عەجەم دانان وکوردیش خوەی لەخوەی نەتەوەی جیایگ بوی ولە دریژەی سالەیل دامەزرانن ولات عیراق نەیار حکومەتەیل یەك لەشوین یەك بوین؛ وەی جوورەوە بریاریگ شۆفینی عەفلەقی بریار دریا ك ئەو سەروەت وسامانەتەنیا هن بەعسیەیل وئەوانەگ لەرژیم نزیك بوین و دویاخر رژیم بەعس کەم کەم بریارەیلیگ دەرکرد ك ئەو دروشم یا شعارەخستەقالب جیوەجی کردن و ئمجا عەرەبەیل گەل گەل وە قەول خوەیان لەموحیت تا خەلیج روی کردنەعیراق ویەیش لەوەختیگ بوی ك کوردەیل فەیلی بر بر وەرەو سنوورەیل ئیران کل کریان وەبیانگ ئەوەگ عیراقی رەسەن نین.

بەلی یەکم کاروان عەرەبەیل ك روی کردنەعیراق مەردم مەغرب عەرەبی بوین ك نزیکەی ٢٥٠ هەزار مەغربی هاتنەعیراق ورژیم وە پویل نەفت عیراق و وەعەرەق وشەکەتی مللەت عیراق مال ئەرایان دروس کرد و هەرمال مەغرببیگ سەیارەیگ و٣ مانگاوقەیری جویجگ و مامر دریا پییان ویەیش لەوەختیگ بوی ك جفتیارەیل عیراقی لە ناوراس وباشوور یا جنووب ولات دەسیان پەتی وتامازرووی گشت چشتیگ بوین ورژیم هویچ لایگ لەلیان نەکرد. بەلی ئمجا عەرەبەیل مسری قول نانەقول و لەهەر کورە ئایم رەوشت نزم ودزو دەس وچەوپیس مسرییگ بوی روی کردنەعیراق وگشت جوور کارەیل بەدرەوشتی گەناتەکاری لەکوومەلگای عیراقی بلاوکردنەو لەیوا وەپی هات ك کەس جورئەت نەکردیاد لەگول نازگتر وەمسریەیل بووەتاگ وئەگەر هاوولاتییگ عیراقی قسەیگ وەپییان بکرداگ ئەوەوەبی یەك و دو شوینی زندانە تاریکەگان بەعس بوی.

بیجگە ئەوەیش ئەو عەرەبەیل مسری ومەغرەبیە کەم کەم لەدایرەو دەزگا حکوومیەگان وەتایبەتدەزگایەیل ئەمن وموخابەرات دامەزریان وهاوولاتی عیراقی بەدبەختیش وەرەو جەبهەیل جەنگ وەل ئیران ئەوریان تا بوونەئاگردوی ئەرا قادسیەی بەدناو سەدام.

بەلی لەسەرەتای سالەیل یەکم دەس وەپی کردن جەنگ وەل ئیران لە هەرکورە ژن رەوشت نزمیگ عەرەبی لەمسر ومەغرب و

چ کەسیگ سوود لەنەفت عیراقی بردیاد بیجگەبەعسیەیل خوەیان وبریگ لەو عەرەبەیلەك باسیان کردیم و ئەو باقی مللەت عیراق جوور کورد وعەرەبەیل ناوراس وباشوور ك بەعس لەعرووبەتیان شك داشت نەگ تەنیا لەو سەروەتەبیبەش کریان بەلکم رژیم وە پویل نەفت چەکەیل کوومەلکوژ سەن ولەئاوایەیل وشارەیل کوردستان وناوچەیل ئەهوار وەکاری بردیاد

ولاتەیل عەرەبی وهەرچی ئایمەیل ناشایست وبی ئەخلاق بوین روی کردنەعیراق ودەس کردنە گورانی چرین وەشان وبالای (قائد زەروورە) وئەرا خوەیان لەی پویل نەفت خاوەن مردگەچەپاو کردیان وبیجگە ئەوانەیش قەیر فەرەیگ وەناو شاعرو ئەدیب وروشنهویر عەرەب ئەرا وەدەس هاوردن پویل ومال وەمولك دەس کردنە دعایەو نویسانن باوەتەیل جووروەجوور تا لەعیراق و ولاتەیل خوەیان سیمای رەینیگ لە سەدام وبەعس نیشان بیەن؛ لەیرەئی پرسیار یا سوئالە خوەی خەیگە روی ك ئەویش ئەوەسە وە راسی چ کەسیگ سوود لەنەفت عیراقی بردیاد بیجگەبەعسیەیل خوەیان وبریگ لەو عەرەبەیلەك باسیان کردیم و ئەو باقی مللەت عیراق جوور کورد وعەرەبەیل ناوراس وباشوور ك بەعس لەعرووبەتیان شك داشت نەگ تەنیا لەو سەروەتەبیبەش کریان بەلکم رژیم وە پویل نەفت چەکەیل کوومەلکوژ سەن ولەئاوایەیل وشارەیل کوردستان وناوچەیل ئەهوار وەکاری بردیاد ولەجی ئاوەدانی مالەیلیان وەپی رمانیاد. بەلی ئمروو نزیکەی سەد سالەك لەکەرکووك خاك کوردستان نەفت پەیاکریاگەو لەو وەختەوەتا ئیسەلەلی فرووشیەیگ وتا ئیسەکوردیگ نەوتگەنەفت کورد ئەرا کورد وئمروویش ك نەفت لەبیرەیل تەق تەق وتاوکی دەرکریەی سەرۆك جەلال تالەبانی لەوەردەم کامرای میدیاگان پر وە دەم هاوار کەیگ ك نەفت کوردستان ئەرا گشت مللەت عیراقە؛ سەرۆك بارزانییش ئویشیگ نەفت کوردستان ریزەیل مللەت عیراق یەك خەیگ؛ لەیرە ئیمە حەقمانە وە بەعزی قەلەمەیل نامەسئوول وئاژاوەچی بویشیم ك هەرچی وتیاین کورد هەرەشەلەیەکیەتی خاك عیراق کەیگ و کورد توایگ لە عیراق جیاوەبووگ گشتی دروو دەرچی و ئەوەسەکورد وەی گام نیشتمانپەروەرانەی خوەیەئیوەوگشت دوژمنەیل عیراق رسوا کرد. لەکووتایی مەنگەبویشیم ك خەلات کردن رژیمەیل دیکتاتۆری وخیونمژ عەرەبی بەسەدی وبیلا لەیرەو دیوا نەفت عیراق ئەرا گشت عیراقیەیل بووگ.

هەڵوژاردنەیل و هەناردەکردن نەفت لە کوردستان

نەزار جاف

لەیوا تیەیگەوەر چەو هەردو حکوومەت بەغدا وهەولێر هانەتەما پەردەبکیشنە مل ناکووکیەگان تاییبەت وەنەفت ، چوین هەناردەکردن نەفت هەرێم کوردستان لەرووژ یەکم ئی مانگەئەرا بازارەیل جەهانی پەیامیگ ئاشکرا بوی ئەرا دونیا ك لاپەرەی گوزەیشتەبەسیاس ولاپەرەی تازەیگ لەپەویەندیەیل ئیجابی واز کریاس ك هالەخزمەت بەرژەوەندی سەرجەم نەتەوەو تایفەیل عیراقی. بەڵی کل کردن نەفت خام کوردستان ئەرا بازارەیل جەهانی وەشیوەی رەسمی و وە رەزامەندی حکوومەت عیراقی گورز کوشندەیگ بوی لەجەستەی گشت ئەو لایەنەیل دوژمنەك بیجگەشەر خەیر ئەرا عیراق ومللەتەگەی نیەتوان وگرەو لەبان ئەوەکردوین ك ناکووکیەیل بەغدا وهەولێر برەسیگەجەنگ نەتەوەیی وجاریگتر چەرخ گوێریان مێژووی یا تارێخی لەعیراق تازەبووسنن.

بەعزی ناوەندەیل سیاسی وئعلامی عیراقی وعەرەبی وەتەما بوین ك ناکووکیەیل ناونی کورد وحکوومەت بەغدا برەسیگەرادەی قەیران وجەنگ تائەوانیش پیلان وبەرنامەی ولاتەیل هاوساو ناوچەگەئەرا نواگرتن لە سەرکەفتن هەڵوژاردنەیل هەرێم کوردستانجیوەجی بکەن ك بەعزی لەدەزگایەیل ئستخباراتی ناوچەگەیش لەی بوار یامەجالەوەلیان هاوکاری کەن.

ئیمەهەرچەن لەیرەنییمنەپەی ئەوەگ پەردەبخەیمەبان کەم وکورتیەیل ولایەنەیل سلبی باروەزع سیاسی وئابووری وکوومەلایەتی لەکوردستان وەلی لەهەمان وەختیش تەئکید کەیمن ك ریککەفتن سەرجەم لایەنەیل سیاسی کورد لەبان گرنگی هەڵوژاردنەگان جوور تەنیا ریگەئەرا یەکلاوەکردن کیشەگان نیشانەی ئەوەسەك ئەو هیزەیلەمکورن لەبان پابەندی وەپرووسەی دیموکراتی جوور تەنیا ری ئەرا ژیانیگ سەربەس وبەختەوەر.

بیگومان دوژمنەیل کورد هانەپەی ئەوەگ لەئاولیخن ماسی بگرن و وینەی گوماناوییگ لەباوەت پرووسەی دیموکراسی هەرێم کوردستان وئەوهەولوژاردنەك بریارەلەمانگ تەمموز بەرپا بکریەی نیشان بیەن تا وەئامانجەیل نائنسانی خوەیان برەسن؛ وەلی سەرکەفتن حکوومەت هەرێم کوردستان لەرەسین وە ریککەفتننامەیگ ستراتیجی وگرنگ لەبوار یامەجال نەفت؛ ئەو دوژمنەیلەنائومید کردو ولەولایشەو ئومیدیگ دا هیزەیل نیشتمانپەروەر عیراقی وکوردستانی ك هەرکیشەیگ هەرچەنیش سەخت بووگ لەری دانووستان وگفتوگوو چارەسەر کریەی وکیشەیل ناونی بەغداو هەولێریش لەبان بنەوای ئەو باوەرەچارەسەرکریەن.

بازار درووداین

عبدولمنعم ئەلئەعسەم

بازار سیاسی لەی رووژەیلە پڕ لە کالایەیل خراو. سەردان هەرلا کەید سەرد سورمینیگ ك ئەرا ئەی بوختە پەخشەو بویە؟ وەلی بایەد بزانین ك ئەیە بوخت نیە و بەلکەم دەرفەت یا فورسەتیگە ك لەریگەی جیاوازی ناونی راس و درووبزانیم. ئەرا نموونە قسە یا تەسریحیگ هەسە ك نیشانەی دادوەریە وەلی تەسریحیگ وجود دیریگ ك تەنیا بووگە بایس بەیناوی ئەو کەسایەتی یا شەخسیەتە. لەی بازارە ئایمەیل وەتوانایگ وجوود دیرین ك تەنیا هونەر یا فەنیان درووداین و سازین داستانەیلیگە ك بتویەنن وەپی گوول مەردم بیەن و هویچ گرنگی یا ئەهمیەتیگ نیەدەنە باوەت دادوەری. بەڵی , لەی بازارە وەخت و دارایی و توانایی فرەیگ لە دەس دایم وەلی لەوانە سەختر یەسە ك لەی میدانە شایەتی دەرەیل لەبان سەنین و فرووشتن و میوان و قوربانی و راسیەیل ترەکیش لەدەس دایم وتەنیا چەن خەوەریگ وجوود دیریگ ك لەراسی ئەوانەیش ئاگاداریگ نیەدەس وە تویەنیم تەنیا ئەی پەندە ك باوگ و باپیرەیلمان وەکاری بردیان دوبارەو بکەیم ك ئویشیگ دویکەڵ بی ئاگر نیە؟. . لەی بازارە لایەنەیل درووزن دەروازەیل فرەیگ ئەرا گوول داین هاوولاتیەیل وەدەس هاوردن ك لەگشت لاوە دەورمان دانە و بەعزی لایەنەیلیگ ئەی درووەیلە قەبوول کەن و وەلیان هاوکارەو بوون وچەوەیلیان لەبان غەڵەتەیل بەسن وەلی مللەتیگ لە راسیەیل پشتگیری کەن وە دەس ودەم نەسرەویای یا (فزوولی) لەقەڵەم دریان و لەی بازارە دویرەو خریان.

هویر دکتاتۆریەت تا کەی؟

جەماڵ ئەرکەوازی

ئیمەی کورد و، وەناو هاووڵاتی عیراقی وەگوورەی تاریخ عیراق و حکوومەتەیل یەك لەشوون عیراق بەشمان تەنیا بیبەشی بویە لە هەقەیلمان و هەمیشە لەژیر زوڵم و نەعرەتەی داگیرکەرەیل بویمنەو هویچ خەمخوەریگ نەیاشتیمنە پشتگیری دلسووزانە لەلیمان بکەیگ و جویر ملەتیگ ستەمدیدەو خاوەن خاك شەرعیەت وەپیمان بدریەیگ، ئیمەی کورد ئەوە نیە خاك و زوان و کلتوور تایبەت خوەمان نەیاشتویم یا جویر ئەوەك لەوڵاتیگ جویر تورکیا وەپیمان ئویشن جەوەڵی تەنیا ئەشکەفت بن جەوەڵەیل شوون و ماوامان بووگ، نەخەیر خاك کوردستان مەرزی دیارەو ئەو مەرزەسە ك هەمیشە بویەسە شوون کیشمەکیش داگیرەکەرەیل و ناحەزەیل کورد، وەل ئەوەیشا ملەت کورد شوورشەیل فرەیگ بەرپاکردگە لە دژ داگیرکەرەیل و لەوەر خاتر مقەیەتیکردن خاك و ئاو کوردستان وگشت وەختیگ سیاسەت چەفت و نارەوای دەوڵەتەیل شکەست وە جموجویل و هەوڵ و تەقلای کورد هاوردنەو نەیشتنە ملەت کورد برەسیگە ئامانج خوەی. ئیمە هویچ وەختیگ زوڵم لەهویچ مڵەتیگ نەکردیمەو هەمیشە ئاشتیخواز بویمنەو دروشم یا شعارمانیش (ئاشتی و ئازادی و دیموکراسی) بویە، وەلی وەداخەوە لەژیر داگیرکاری و چەپوك دوشمنەیلمان نە ئاشتی و نە ئازادی و نەیش دیموکراسی هاتەدی، بیگومان یەیش دکتاتۆریەت ئاشکراو حاشا هەڵنەگریگ بویە لەلایەن رژیمەیل یەك لە شوون یەك عیراق و بیجگە زوان کوشتن و برین و لەناوبردن نەچینە قەرەی زوان گفتوگووکردن ئەرا چارەسەر کیشەی مللەتەگەمان لەناو خاك خوەمان. هەر لەسەرەتای دامەزرانن دەوڵەت عیراقەوە لەساڵ (١٩٢١) تا رمیان رژیم بەعس کورد هەر بەدبەخت ومالویران بوی و هەر سیاسەت ناپاك لەبانی پەیرەو کریا وەتایبەت رژیم بەعس هەر لەسەرەتای دەسلاتیەوە دەسکردە کوشتن و لەناوبردن و کووچوەپیکردن مللەت کورد تا رەسیە ك قەسفکردن وکیمیاواران و ئەنفال و رمانن و کاولکردن زوورم ئاوایەیل کورد و ئاڵشتکردن شوناسنامەی نەتەوەیی و تەعربکردن شار و شاروچکەیل و جیوازکردن خیزانەیل کورد ئەرا ناوراس و خوارگ عیراق و نیشتەجیکردن عەرەب هاوردە لە شوونەیلیان.

وەلی وە رمیان بەعس لە ساڵ ٢٠٠٣ ئومید ئەوە داشتیم حکوومەت تازەی عیراق لە ژیر ناونیشان عیراق فیدراڵ ئەو گشت بەدبەختی و مالویرانی کوردە لەوەرچەو بگریگ و نەیلیگ جاریگتر زوڵم و ناهەقی سەرهەڵبەیگ و گشت هەقیگ دیاری بکەیگ جویر ئەوەك لە دەستوور هەمیشەیی دیاری کریاو زوورم مللەتەیل دەنگ بەڵی ئەرای دان و پەسەنی کردن وکوردیش نەخش ودەور کارا یا فەعالیگ داشت لە پرووسەی ئازادی عیراق ولەهەمان وەخت وەیەکەونەر لایەنەیل ناکووك بویە لەپرووسەی سیاسی و، وە دڵسووزیەوە وەرگری یا دیفاع لە عیراق فیدراڵ کردگەو سەرکردەیل کوردیش دەور باڵایگ داشتنە لەبونیاتنانین عیراق تازەی دیموکراسی، وەلی وەداخەوە جویر ئەوەك ئاشکراس دیارە حکوومەت مەرکەزی عیراق لەهەر وەختیگ تەنگی بووگ کورد توایگ و هەر وەختیگ خوەی بگریگ لاوە لە کورد نیەگەیگ و دیارە هەمان سیاسەت حکوومەتەیل وەرین پەیرەو کریەیگ وهیمان تا ئیسە ئەو خاڵەیلە ك لەدەستوور دگان وەپیان نریاگەو دەنگ بەڵی ئەرایان دریاس هەر لەیوا مەندنەو فرەیگ لەلیان جی وەجی نیەکریەیگ و هەمان تاسەو هەمان حەمامە، ئیمە لەیرا پرسیم ئایا هویر دکتاتۆریەت تا کەی؟ حکوومەت مەرکەزی خەیاڵ چە کەیگ؟ ئایا توایگ هەمان سیاسەت چەفت بەعس باریگە کار دژ وە مللەت کورد؟ ئەی هەق مللەتەیل خاوەن هەق هاکوو؟ ئەرا چە ئی هەمگە کیشمەکیش و کەمتەرخەمیە؟ تاکەی فەن وفیل لەژیر چەتر ئازادی؟ بیگومان هەر دەسلاتیگ خوەی وە دەسلات مەردم و دەسلات پاکیگ بزانیگ، نەبایەد غەدر و چەواشەکاری بکەیگ، نەبایەد ریگەی زوڵم و دکتاتۆریەت بگریگە وەر. بایەسە فەرق و جیاوازی نەکەیگ لەناونی پیکهاتەیل و گشت هەقیگ دیاری بکەیگ.

تیرۆریسم و گەناتەکاری دارایی دو روی یەک سکەن

ئەکرەم موتلەگ

بیجگەئەو کارەساتەیل گەوراو ترسناکەك لەسەردەم دەسلاّت بەعس وەسەر ولاتەگەمان هاتگەدو کارەسات گەورایش لەرژیم لەناوچگ جوور میرات ئەرامان مەنگسەو ك ئەوانەیش تیرۆر وگەناتەکاری یافەساد داراییە. گەناتەکاری دارایی وبازی کردن وە چارەنویس نیشتمان ومللەت یەکیگ لەو تاوانەیل گەوراسەك یاسا یاقانون سزای تایبەت ئەرای دیاری کردگەو یاسایەیل قەزایی ولاتەگەمان برگەو بەندەیل ئاشکرا ورووشنیگ هالەتی ك سزایەیل توندیگ ئەرا ئەو تاوانەدەسنیشان کردگەو وەهویچ شیوەیگ وەخشین قەبوول نیەکەی؛ بیجگەئەوەیش ئاین یل دین پیرووز ئسلامیش ئەوتاوانەوەحەرام زانیگ وخوازیارسزای توند ئەرا ئەو کەسەبویەك هەق مەردم پاماڵ بکەیگ.

بیگومان تەقالاکردن ئەرا نەهیشتن تیرۆریسم وبەرقەراری ئەمنیەت وەبی وسیان توند لەوەراوەر ئایمەیل یاساشکن ودەس دریژکەر ئەرا بان حەق مەردم وئەوانەگ وە فیت وفەن سەروەت وسامان ولاّت تالان کەن ئەنجام نیەگری؛ لەولایشەو وەداخ فەرەی گەوەفەرەلەوانەلەلایەن فراکسیۆن یا کوتلە سیاسیەگان پشتگیری ئەکریەن؛ چوین ئەو فراکسیۆن یا کوتلەیل سیاسیەوەردەوامن لەبازیەیل سیاسی وپەیاکردن پاساو ئەرا ئەو گەناتەکارەیلە؛ تائەوانیش کارەیل ناقانونی کوتلەیل خوەیان ئاشکرا نەکەن و وەی جوورەهەردولا کردەوەیل نایاسایی یەکتری پەنکوور کەن.

هەڵبەتەگامەیل ئی دویاخرەی پەرلەمان عیراقی ئەراچالاکەوکردن نەخش دەسەی دەسپاکی یا هەیئەی نەزاهەلەچرین وەزیرەیل ئەرا پەرلەمان وپرسیارکردن لەلیان لەباوەت گەناتەکاریەیل ناو دایرەو دەزگاگانیان گامەیل گرنگیگ بوین لەژیان پەرلەمانی وریرەو پرووسەی دیموکراتی هەرچەن ك ئەو گامەیلەفەرەدیر ئەڵگیریان ئەرا نەهیشتن ئەو دەسدریژیەیلەوەلی هەروەو جوورەگ گشتمان زانیم ری هەزار میل بایەد وە یەك گام دەس وەپی بکەیگ. وەردەوامی ئی دپیەکەوکردن ولەیەکەودانەیل یاسایی یا قانونیەبایەد جوور یەکیگ لەچالاکیەیل پەرلەمان عیراقی بمینیگەی تاجوور ترسیگ لەوەردەم ئەو کاروەدەسەیلەبووگ ك لەئەرك یاواجب خوەیان کووتایی کەن وپەرلەمان بایەد متمانەیاسقەوەخوەی داشتووگ ئەرا بازی کردن نەخش چاودیری وپاریزگاری کردن لەهەق گشتی ومقەیەتی کردن بەرژەوەندیەیل مللەت وئومیدواریم ئی ئستجوابەیلەئاکام خاسیگ ئەرا مللەت عیراق داشتوگ وئارەزوو دیریم ك ئامانج لەی ئستجوابەیلەئەوەنەوگ بەعزی لەکاروەدەسەیل فراکسیۆنەیلسیاسی رسوا بکریەن وەخاتر پرۆپاگەندە یا دعایەی هەڵوژاردن؛ چوین ئەگەر ئامانج لەی کارەوەدەسهاوردن دەسکەفتەیل سیاسی بووگ ئەوەپەرلەمان هەیبەت خوەی لەدەس دەیگ ودەرفەت گەورایگ ئەرا چالاکەو کردن یاسا وریشەکیش کردن گەناتەکاری دارایی لەکیسی چووگ.

عیراقیەیل و جەنگ وەل گەناتەکاری

گوڵ سوو

لە شوون ئەوەگ دەستگای ئەمنی وڵات شمارەیگ لە پلاڕ یا خوتەیل ئەرا چەسپانن قانوون لە بەغدا و پارێزگایەیل ترەك وڵات ئەنجام دا ئەی پارێزگایەیلە سەرلەنوو ئەمن و سەقامگرتن و ئەرا ژیان سروشتی یا تەبیعی خوەیان گلەو خواردن . عیراقیەیل ئمروو هانە جەنگ تازەیگ وەل دوشمەنەیل تازەیگ ك لە دوشمەنەیل یەکم خەتەرناکترن ك ئەوەیش تەقالا ئەرا لەناو بڕدن گەناتەکاریە. لەوەختیگ لە پرووسەیل تیروریستی گیان هاووڵاتیەیل عیراقی کەفتیادە خەتەر لە جەنگ دویمیش دارایەیل گشتی عیراقیەیل هالە خەتەر ئەویش لە وەختیگ وەی دارایەیلی نیاز دیڕیم ئەرا ئاوادانی و بەرزەو کردن ئاست یا مستەواێ ژیان هاووڵاتیەیل. دیاردەی گەن گەناتەکاری گشت دەستگایل وڵات گرتگەسەوەر. ئەی تاوانە تەنیا تایبەت وە یەك کەسایەتی یا کاروەدەس و لایەنیگ نیە بەڵکەم گشت مەیدان عیراقی گرتگەسەوەر, وەجووریگ عیراق هالە سەرەتای لیست یا قائمەی وڵاتەیل گەناتەکار ك لەبان شوون ناودوڵەتی عیراق کاریگەری نەیگ. جەنگ وەل گەناتەکاری فرە سەختە و وەخت فرەیگ توایگ تا ئەی دیاردەی گەنە لەوڵات پاکەو بکریەیگ. لەناو بردن دیاردەی گەناتەکاری لە جەنگ وەل تیرۆریستەیل خەتەرناکترە وەی خاترە ك لەی جەنگە بایەد تەقالا بکریەیگ لە بەرەژوەندیەیل عیراق چاودیری بکریەیگ و کووتایی بایگە کیشەیل مللەت عیراق مافیای گەناتەکاری لە عیراق وە ئاسانی دەس لە کارەیلی نیەکیشیگ. خەت جەنگ یەکم پارلەمان عیراقیە ئەوەیش لە ریگەی پرسین پرسیارەیلیگ لە کاروەدەسەیل ك شەك یا گومان وەپیان کریەیگ لە دیاردەی گەناتەکاری دەس داشتوون لەشوونییش بایەد تەقالا بکریەیگ ئەرا چالاکەو کردن نەخش یا دور دەسپاکی و رکابەری دارایی و پشتگیری لە گشت دەستگایل حکوومەتی و ریکخراوەیل کوومەڵگای مەدەنی تا بتویەنن ئامانج یا هەدەفیلیان سەربخەن.

خانەنشین هاووڵاتی یەکمە

لە وڵاتەیل پیشکەفتگ وە ئایم خانەنشین یا متەقاعد ئویشن : هاووڵاتی یەکم، ئەویش لەوەر ئەو هەمگە خزمەتە ك پیشکەشی کردەسە وڵات. خانەنشین ئەو ئادەمیزادەسە ك ساڵەهای ساڵە عومر خوەی بەخشاگە ئەرا ئەو کارە ك ئەنجامی داگە لەگشت دەزگایەیل دەوڵەت وگشت هیز و توانای خوەی داناگە، ك هەرچەنی بەعزە کەسیگ وەختیگ خانەنشین بووگ خوەش نیە وەپیان لەوەر ئەوەك ئەو داهاتە ك دیرنەی فرە کەمەو بووگ لەوەخت خانەنشینی، وەل ئەوەیشا خوەیان وە بار گرانیگ زانن لەبان خیزانەیلیان ك وەبی کار و دەسبەتاڵ مینن و لەلایەن دەروینیەوە هس وە دڵتەنگی کەن، هەر لەوەر ئەوەیش کوتوپڕ لە کار کەفن و گوێرانکاری تیەیگە بان ژیانیان، ك تا رادەیگ وەختەیلیان لە چایخانەو شوونەیلتر بەنە سەر، بەعزیگ لەلیانیش نارەحەت بوون لە وشە یا کەلیمەی خانەنشین ك لەوە ناخوەشتر کوردەواری خوەمان وەپی ئویشن : تەقاویت ، ك ئی وشە کەمیگ نارەحەتیان کەیگ و خوەزگ ناویگ جوانتر بویاتاگ لەجیای ئەو ناوە.هەرچەنی خانەنشینی قوناغیگە ك ئەو ئادەمیزادە بایەسە ئسراحەت بکەیگ لەشوون ئەو هەمگە شەکەتی و کار قورس و زەحمەت هاتوچووکردن و سەردی و گەرمی رووژگارە، وەلی تەماشا کەید لەلایەن تەندروسیەوە خراوتر بووگ. چوینکە لایەن داهات جارانی نیەمینیگ و نیەتویەنیگ هەوەجەیل خوەی جویر جاران دابین بکەیگ. ئمجا لەی باوەتەوە (ریتشارد سۆزمان)وەریەوبەر بەحس کوومەڵایەتی لە پەیمانگا یا مەعهەد نیشتمانی لە ئەمریکا ئویشیگ: قانوون کووتاییهاتن خزمەت لەیوا لە ئادەمیزاد کەیگ نائومید بووگ و هس وە ترس و دڵەڕاوکی بکەیگ ، وەل ئەوەیشا باحسەیل ئی بوار یا مەیدانە ئویشن:ئادەمیزاد وەختیگ خانەنشین بووگ بیجگە ئەوەك داهاتەگەی کەمەو بووگ لەهەمان وەخت خەرجیشی زیاترەو بووگ، چوینکە ئادەمیزاد وەساڵاچگ یا گەورا تویش جوورەها نەخوەشی تیەیگ وەك فشار خوین و شەکەر و هەناسەبڕی و کزی و کەمتوانایی و بودجە یا میزانیەی تایبەتیگ توایگ ئەرا خەرج دکتۆر و دەواو دەرمان، وەل ئەوەیشا نیەتویەنیگ جویر جاران بچووگە گشت لایگ و دی ناچارە وە سەیارە هاتوچوو بکەیگ و هەمان وەخت هەوەجە وە خوەراك خاس وپڕ ڤیتامین دیریگ تا کەمیگ هیز بەیگە لەشی، چوینکە زوورم باحسەیل تەندروسی جەخت لەبان ئەوە کەن ك ئادەمیزاد گەورا یا وەساڵاچگ وەرجە گشت کەسیگ تویش کەمخوینی تیەن. لە وڵاتەیل پیشکەفتگ مەعاش فرە خاسیگ ئەرا خانەنشین برنەوەو یانە یا نادی تایبەت دیرن ئەرا وەرزشکردن، ئەویش لەوەر ئەوەك ئەو گەوراییە کاریگەری لەبانیان نەیاشتووگ. لەوەر ئەوە ئیمەیش بایەسە هەوڵ بەیم ژیان خانەنشین خاسترەو بووگ و گوزران خاسیگ بیاشتووگ، چوینکە گشتمان رووژیگ تیەیگ خانەنشین بویمن و ئەو قوناغە تیەیگە ری گشت کەسیگ و بایەسە لەی حاڵەتە داکووکی بکەیم لە هەق ئادەمیزاد خانەنشین تا بتویەنیگ ژیانی خاستر و خوەشتر بووگ.

ئادەمیزاد چوین ئازاد بووگ؟

زوهەیر ئەلخوەیلدی

بەعزە کەسەیلیگ وەپیان لەیواسە جیاوازی تەواویگ هەس لەناونی وجوود ئادەمیزاد و چوینیەتی ئازادی و بانگەواز ناونی وجوود ئازادی چوینیەتی ئادەمیزاد، یەیش لەیوا لەیەکەیەو دەن ك ئازادی هەوەجە وە ئە نجامداین کرداره وەبی فشار و زوور لەلیکردن، وەلی ئادەمیزاد لەی جەهان پان و وەرینە دوچار تەنگی و گرفت تیەیگ و چەنەها قەیرانیش تەنگ وەپی هەڵچنیە، لەوەر ئەوە ئازادی لەباوەت ئادەمیزادەوە داواکارییگ سەرسەختەو خواست مەردمە.

ئادەمیزاد هەرچەنی عومری وەرەو گەورایی بچووگ ئەوەنە زیاتر ئارەزوو ئازادی کەیگ و حەز کەیگ ئەو چشتە لەلای وەراسی جیگیر بووگ و خوەی لەو ئازادیە بکەیگەدی. نموونەی تاك راسەقینە پیکهاتگە لە ئادەمیزاد ئازاد و خود سەروەخوەی و کەسایەتی جیاواز، ك گشت ئەیانە سفەت ئادەمیزاد خاسن و بەڵگەی پلەی بەرزیە، وەل ئەوەیشا ئازادی چشت فرە گەورایگە، وەلی وەربەسەیل وەردەم ئازادی یەکجار فرەن ك موهمترینیان کوومەڵگاو سروشت و ئابووری و سیاسەت و کلتوورەو دوشمنەیلیشی بەندایەتی یا عبودیەت و بیبەشی و دڕندەییە. ئمجا لەیرا دو ریگە هەس ئەرا ئازادبوین ك ئەیانەن:
یەکم: ئەوەسە ك خوەی لەمامڵەکردن خاس نیشاندەیگ وەل دوشمنەگەیاو، دویمیش: ریگەی خاس ئسپاتکردنە ك ئادەمیزاد بایەسە بزانیگ ئازادی باروەزعیگ بنەرەتیەو لەبانی چەسپیاگە ئازاد بووگ، هەر لەوەر ئەوەیش بایەسە وەرپرسیارێتی یا مەسئوولیەت چارەنویس خوەی بگریگە مل، چوینکە ئەو باروەزعە ك کەفیگەتی لە ئاکام بریار و دەسنیشانکردن خوەیە. وەلی بەعزیگ لە فکرمەنەیل ئی هەردوگ ریگە بەسنە یەکەوەو کەنەی یەك پرووژە، ك ئەویش پرووژەی قابلیەت و سەرکەفتنە لەبان خود و بەرزەوبوینە وەرەو کەسایەتییگ خاستر و پەسەنتر و رەسەن. مەعنای ئەوەسە ئازادی، ریکخریاگیگ سەرتاسەریەو ئازادیەیل سیاسی لە روی وە روی بوینەوەی ستەمکاری دەوڵەت و ئازادیەیل تاك لە روی وە روی بوینەوەی دویاکەفتگی کوومەڵگا وپارت و ریکخریاگەیل کوومەڵگای مەدەنی و ئازادی هویر وباوەر و ئەنجامداین ری و رەسم دینی لەباوەت وەخشین و جیوازکردن دەرفەتەیل وەبەرهاوردن و ئازادی هویرەوکردن و رەخنەگرتن لە سسی رووشنهویری و مەندنەوەی هویر و باوەرەیل وەبی کاروەپیکردن و چشتەیل تر گریگە خوەی.
لە کووتایی ئی باسە رەسیمنە ئەو باوەرە ك ئازادی چشت مەحاڵ و زەحمەتیگ نیەو هویچ جیاوازییگ نیە لەناونی دین ئسلام وئەو پەسەنکاریە لە ئازادی و هویچ وەختیگ دین ئسلام حاشا لە ئازادی ئادەمیزاد نەکردگە ئەگەر وە پاکی و دروس بووگ، چوینکە دین ئسلام دینیگ ئازادیەو دژ عەبدایەتی و هەمان وەخت دژ بیبەشیە لە ئازادی وداوا لە مەردم کەیگ کار خاس بکەن و مینەی خاسی بکەن و لە دژ ستەم و چەوسیان بوسیەن و داوای ئازادی بکەن.

وەرەو ئوپۆزیسیۆن سیاسی چالاك لە عیراق

وەلید مەسعودی

ئۆپۆزیسۆن سیاسی بەشیگ لە ریکخراوەیل دیموکراتیە و یەیکیگ لەلایەنەیل سیاسیە ك لەریگەی هەڵوژاردنەگان نەتویەنستگە وە دەسڵات برەسیگ وە نەخش یا دەور ئەوەس ك نارەزایەتیگ لەوەراوەر سیاسەتەیل حکوومەت نیشان دەیگ و تەقالا کەیگ تا غەڵەتەیل و ئەندازەی سەرکەفتن یا سەرنەکەفتن حکوومەت لەبوار یا مەجالەیل گەشەداین و پیشخستن نیشتمانی و ئابووری و رووشنهویری و بوار یا مەجالەیل ترەك ئاشکرا بکەیگ. ئەی کارەیلە گشتی هانە چوارچیوەی نەخش یا دەور لایەن ئۆپۆزیسیۆن. ئۆپۆزیسیۆن سیاسی لە جەهان عەرەبی وە چوار شیوە ئاشکرا کریەیگ. یەکم بەشیگە لە دەستگایل حکوومەتی و هویچ چالاکیگ نەیریگ و تەنیا ناوی لایەن ئۆپۆزیسیونە. دویم ئۆپۆزیسیۆن سری و چالاکیگە ك نیەتویەنی وە شیوەی ئاشکرایگ چالاکیەیل خوەی ئەنجام بیەی ئەوەیش وەخاتر وجوود لایەنەیل دیکتاتۆری لەناو دەسڵات سیاسی وەلی سێیم تویەنیم وە ئۆپۆزیسیۆنیگ دولایەنە وەسفی بکەیم ك دیدگایل جوور وەجوور فرەیگ دیریگ ئەوەیش وەگوورەی بەرژوەندیەیل و سیاسیەت و دەسچگن یا نفوزی لەناو حکوومەت. وەلی ئۆپۆزیسیۆن چوارم ئۆپۆزیسیۆنیگە ك وەگوورەی ئاڵشتەو بوین هاوپەیمانیەیل و فراکسیۆن یا کوتلەیل سیاسی کار کەیگ و و گشت کوومەلگا گریگەوەر. وەلی وەشیوەی گشتی لایەن ئۆپۆزیسیۆن لە جەهان عەرەبی تویش زەحت یافشارەیل و ناتەوانی فرەیگ هاتگە ك نیەتویەنیگ نەخش یا دەور خوەی وەشیوەی راسەقینە جیوەجی بکەیگ.
لەعیراقیش لایەن ئۆپۆزیسیۆن شکڵ و شیوەی سروشتی یا تەبیعی خوەی نەیریگ و ئەگەر لایەنەیل ئۆپۆزیسیۆن جووروەجووریگیش لە دەیشت چوارچیوەی حکوومەت وجوود داشتوون تەنیا بەشیان لەی وڵاتە تومەت و ناتەوانی و لەناوچگن و بیبەشیە. گشت هاووڵاتیەیل عیراقی ئەیە وەهویر تیەرن ك دەسڵات بەعس چە حکوومەت دیکتاتۆرییگ بوی و گشت لایەنەیل ئۆپۆزیسیۆن لەناو بردیاد تەنانەت ئەگەریش لە بەرژوەندی یا مەسڵەحەت وڵات کار بکردیان و تەقالای ئەو بیاتاد تا کەم و کورتیەیل وڵات ئاشکرا بکەن.
ئۆپۆزیسیۆن سیاسی وە شیوەی راسەقینە پیشکەفتنیگ وەدەس نەهاوردگە و شوونەوارەیل گوزەیشتە جوور ترس ولەوەرچەونەگرتن و دویری لەکوومەڵگا نەناسە پشت سەر، وەلی بایەد تەقالا بکریەیگ ئەرا سەرخستن ئۆپۆزیسیۆن راسەقینە لە وڵات تابتویەنیگ نەخش یادەور چالاك خوەی جیوەجی بکەیگ و غەڵەتەیل حکوومەت و باوەتەیل گەناتەکاری دارایی و ئیداری ئاشکرا بکەیگ.

عیراق و کوەیت و دبلۆماسی وازکردن گریەکوورەیل ناکووکی

عەبدولهادی مەهدی

لەئەنجام تەسریحەیل ئعلامی وشەرەقسەی ئەندامەیل پەرلەمان هەردو وڵات؛ کەیس پەیوەندیەیل عیراقی - کوەیتی سەرلەنوو کەفتەوبان وجوور گەرمی تاوسان هەردو وڵات گەرمەو بویە؛ خستنەروی ئی دۆسیە هەر ماوەی جاریگ نیشانەی ئەوەسە ك کیشەی ناونی هەردو وڵات وەشیوەی ریشەیی چارەسەر نەکریاگە وئەوەگ تا ئیسە ئەرا ئی کیشە کریاگە چارەسەر وەختی بویە و ئەوەگ لەی چەن رووژ دویاخرە لەناونی بەغدا وکوەیت روی دا ئی قسەمانە سابت کەیگ. هەردو لا لە ری تەسریحەیل ئعلامی لە بەرژەوەندی وڵاتەگەیان وملەتەگەیان وەرگری کەن وهەر لایگیان پاساو یا تەبریرەیل خوەیان ئەراقسەگانیان دیرن. هەر وەو جوورەگ گشت زانن ئی دۆسیە یامەلەفە تازە نیە وبەڵکم ریشگی ئەرا سەردمەیل دامەزریان هەردو وڵات ئەچیدەو؛ لەیرە ئی پرسیارە خوەی قوتەو کەیگ ك ئەویش ئەوەسە چە رویدا ك ئی دۆسیە لەی وەختە وەی جوورە بکەفیگەبان و وەگەرمی باس بکریەی؟

بیگومان عیراق لە شوین ئاڵوگۆر نیسان ٢٠٠٣ ئومیدوار بوی ك لاپەرەیل گوزەیشتە نەگ تەنیا وەل کوەیت بەڵکم وەل گشت وڵاتەیل هاوسا بووەسیگ؛ لەوەر ئەوەگ تاوانەیلی ك رژیم گوەزەیشتە ئەنجامیان داس نەبایەد ملەت عیراق باجی بیەیگ یامەسئوولیەتی بگریگە مل؛ چوین ملەت عیراق وەرجلە ملەت کوەیت لەسیاسەتەیل سەرشیتانەی رژیم بەعس زەرەدمەن بوی وگشت نەتەوەو تایفەیل ملەت عیراق لەو سیاسەتەیلە نارازی بوین وئمرووش نەبایەد مەسئوولیەت نەفامی وسەرشیتی رژیم بەعس گوورەوگوور بکەفیگە ملی.

ملەت عیراق ئمروو چەوەری وەدەس هاوردن حەقەیل خوەی کەیگ ولەنوای ئەو حەقەیلیشە دەرچگن لە ژیر بار فەسڵ هەفتمە ك سەینی فەرەیگ خستگەسە بان شان هاووڵاتیەیل؛ ئمجا وەل ئامادەکاریەیل عیراق ئەرا دەرچگن لەژیر بار ئەو فەسلە؛ دەوڵەت کوەیت وەشیوەی فەرمی یا رەسمی ئعلان کرد ك لە دیدار وگفتوگوو کاروەدەسەیل ئی وڵاتە وەل ئەمیندار گشتی نەتەوەیل یەکەوگرتگ ونوینەر وڵاتەیل ئەندام هەمیشەیی لە ئەنجوومەن ئاسایش تەقالا کریەی عیراق لە ژیر ئەو فەسلە بمینیگەی تا وەختیگ گشت پابەندیەیل خوەی لە باوەت داگیرکردن کوەیت جیوەجی بکەیگ. عیراق تازەو سیستم دبلۆماسی لەبان هەرەشەکردن و وەکاربردن زوان زوور بنیای نەنریاگە؛ بەڵکم وە عەکسەو عیراق توایگ دوسانەترین وخاسترین پەیوەندی وەل جەهان و وە تایبەت وڵاتەیل هاوسا داشتووگ ئەویش لەبان بنەوای دەخالەت نەکردن لە کاروبار یەکتری و ئمجا لاپەڕەیل گەرم عیراق وکوەیت وە تەسریحەیل ئعلامی چارەسەر نیەکریەن بەڵکم ئی کیشە نیاز وە ئارامی ودانیشتن کاروەدەسەیل پایەبەرز هەردو وڵات دیری تا وە شیوەی مەسئوولانە وئەرا بەرژەوەندی هەردو ملەت کاربکەن وە تایبەت ك کاروەدەسەیل پایەبەرز وڵاتەگەمان پەیوەندی نزیك وبرایانەیگ وەل دەسەڵاتدارەیل کوەیتی دیرن وئی پەیوەندیەیلە هن ئمروو نین بەڵکم پەیوەندییگە ك چەن دەیە وەرجلە ئیسە وەشیوەی بتەو بنیای نریاس وتویەنی گشت گریە کوورەیل ناکووکیەگان وازبکەن وتەسریحات رەسمی کاروەدەسەیل پایەبەرز هەردولا لەی باوەتە نیشانەی ئەوەسە ك هەردولا توان کیشەگان وەشیوەی برایانە چارەسەربکەن تانەوگە قەیران یا ئەزمەیگ لەناونی هەردولا و ئەرا ئی کارەیش بایەد ری وە دبلۆماسی هەردو وڵات بدریەی تا نەخش یا دەور خوەی لەی قوناغە بازی بکەیگ وکەشوهەوایگ گونجیاگ ئەرای وەدی باریگ. لەکووتایی مەنگە بویشیم ك عیراقیەیل لە گشت تەقالاو چالاکیەیلیان نینە تەما کیشەوگرفت وەل وڵاتەیل وملەتەیلتر دروس بکەن لەوەر ئەوەگ هانە ئەو باوەڕە ك ئاوەدانی وڵات لەی قوناغ یامەرحەلە ها لەنوای گشت بەرنامەو پرووژەگانیان.

> دەوڵەت کوەیت وەشیوەی فەرمی یا رەسمی ئعلان کرد ك لە دیدار وگفتوگوو کاروەدەسەیل ئی وڵاتە وەل ئەمیندار گشتی نەتەوەیل یەکەوگرتگ ونوینەر وڵاتەیل ئەندام هەمیشەیی لە ئە نجوومەن ئاسایش تەقالا کریەی عیراق لە ژیر ئەو فەسلە بمینیگەی تا وەختیگ گشت پابەندیەیل خوەی لە باوەت داگیرکردن کوەیت جیوەجی بکەیگ

تورك و كورد و گۆڕانكاریەیل توركیا

هویچ چشتیگ لەهویچەو وەدی نیەتیەیگ

گوڵ سوو

لەی دویاخرەچەن ئاڵشت وئووڵشت سیاسی وئیداری له دەوڵەت توركیا وەدی هاتگەو بەعزی لەو ئاڵشت وئووڵشتەیلەرەنگدانەوەی ئیجابی لەبان دۆسیەی كورد له توركیا دیرن. بی گومان كیشەی كورد یەكیگ لەسەرەكیترین كیشەیل حكوومەت توركیاس هەروەو جوورەگ عەبدوڵڵا گویڵ سەرۆك توركیا لەی دویاخرەوت كیشەی كورد لەژیر هەر ناوونیشانیگ بووگ گرنگترین كیشەی توركیاس؛ گویل زیاتروەتگەئی كیشەبایەد چارەسەربكریەی وگوێرانكاری ئیجابی لەو رویەبایگەدی. سەرۆك گویڵ هەمیش رەسیەسەئەو باوەر یا قەناعەتەك گشت توركیا بایەد حەساو تایبەت ئەرا ئەو كەیسەبكەیگ وگرنگی یائەهەمیەت بەیگەپی؛ وگشت لایگیش جوور عەسكەرەیل وحكوومەت وهاووڵاتیەیل مەنتقیانەلەو رویەرەفتاربكەن؛ لەلایگتریشەو ئشارەتەگان رەجەب تەیب ئەردوگان سەرۆك ئەنجوومەن وەزیرەیلیش ئەوەنیشان دەن ك حكوومەت رازی بویەناو ئاواییەكوردیەگان ك ناو توركی ئەرایان نریاس سەرلەنوو بكریەنەكوردی وپەخش تەلەفزیۆنی وە زوان كوردییش زیای بكریەی ك ئیسەتەنیا دو سەعاتە؛ لەوەیش گرنگتر ئەوەسەك حكوومەت هالەفتراق ئەوەگ بەش زوان كوردی لەزانكوگان وڵات وازبكەیگ. ئەو گوێرانكاریەیلە چنە قاڵب سیاسەتەوە وەلی لەروی ئیداریە ووەهەمان شیوەپەیوەسەوەكیشە سیاسیەگانە وەو حزب عەداڵەت وگەشە وەپیداین روی وەروی رەخنەیا ئنتقادەیل فەرەیگ بویە؛ ئەردۆگان چەن گوێرانكاری گەورا لەحكوومەتەگەی كردگەك یەیش گەوراترین گوێرانكارین لەساڵ ٢٠٠٢ ك حزبەگەی دەسلاَت له توركیا گردیەسەدەس؛ هووكار یا سەبەبەگانیشی وەخاتر بارووەزع ئابووری وبەرزەو بوین ئاست یاموستەوای بیكاری لەوڵاتە. ئامارەگان ئەوەنیشاندەن ك وەخاتر ئەو قەیران ئابووریەك جەهان گردیەسەوەر؛ داهات ئابووری توركیا نزیكەی ٦٪ كەم كردگەو وبویەسەبایس كەمەوبوین هەناردەیا سادراتەبازرگانیەگانی وبیكارییش رەسیەسە ٥.١٥٪ . لەلایگترەو توركیا گشت تەقالاگانی خستگەسەكار تا بچووگەناو یەكیەتی ئەوروپاوەویەیش یەكیگ لەخەوەیل توركیاس؛ هەر له ئیسەوەهەردو وڵات ئەڵمانیا وفەرەنساوەئاشكرا نارەزایەتی خوەیان لەو باوەتەئعلان كردنە؛ وەلی توركیا بایەد ئەو رەفتارەیل غەلەتەك جاران ئەنجامی داس ك سەرەكیترینیان دوژمنی كردن وەل مللەت كوردەسەرلەنوو لەیەكەو بیەی و وەگوورەی توانا ئەوغەڵەتەیلەراسەو بكەیگ ئەویش وەپیشكەش كردن خزمەتگوزاری وئاسانكاری هەروەی خاتریشەشایەد گفتوگوو وەل پەكەكە ئەنجام بیەیگ وروی وەروی وەل موراد قەرەیلان دانیشیگ وباس كیشەی كورد له توركیا بكەن وكەمیگ لەكینەتتورك لەكورد كەمەوبكەیگ. بی گومان ئی گوێرانكاریەیلەلە توركیا هەر لەیوا وەئاسانی ناتگەسەدی هەر وەو جوورەگ شكسپیر ئویشیگ هویچ چشتیگ لەهویچەو وەدی نیەتیەیگ؛ شایەد ئەو گوێرانكاریەیلیشە توركیا لەئاستیگ ئەرا ئاستیگتر بوەیگ وبیجگەئەوەگ سوود ونەف وە وڵات برەسنیگ؛ سوودیش وەكورد برەسنی.

بنەڕەت و ئەساسەیل شناسنامە لەی وەختە

مەلا ئەبوو بەكر

باوەت شناسنامە لەو باوەتەیلەسە ك له لایەن فكر وزانست یا مەعریفەت تازە هویر وئیهتمام وەپی دریاس له شوون یە ك ئی دیاردە بەرهەم یا ئنتاج خوەی دوبارەو كرد وەسەبەب هەوڵداینەیل بڕی ناوەندەیل قایم له جەهان وەتایبەت ناوەندەیل رووژئاوایی لەلی له ئۆروپا وئەمریكای باكوور, وگەورابوین وتیەریفەودایین ئەو شناسنامەیلە ك خوەشیان لەلی ئەیاد وشارتن شناسنامەیلی ترەك ك خۆیان خوشیان لەلی نایاد وەمەرج یا شەرتەیلی یەسە مەسئەلەی شناسنامە له بەرژەوەندیەیل ئابووری وسیاسی ئەرای ئەو لاین یا كوتلەی تاریخی ناسریاگە وەناو رووژئاوا وەكار بوریەی, وله سەبەبەیل پەخشەوكردن هویر وئیهتمام وە شناسنامە له جەهان تازەمان خوەی دیاری كردن عەولەمەسە ومەفهوومەیل تازە. یەكەوگرتن بازارەیل ولەغووكردن سنوورەیل وریگرەیل یا حاجزیل كومرگی لەناونی كوومەڵگایەیل ومللەتەیل ئەرای خاتر سەرمایەداری جەهانی نیاز وە لەناوبردن فەرق وجیاوازی رووشنهویری وەتایبەتمەندی خوەمانی یا مەحەلییگ دیری, تا ئاخرین ریگر وحاجزیگ له وەراوەر ئەو سەرمایە ك ئەخۆازی له نوو دروست ئنسان وەشیوەیگ بكاد ك جیاوازی وئیختلاف له تی نیە, لەناو بچێ وشایەد یە لەو جیاوازیەیل لیبرالیەسە لەوەخت عەولەمە.

تایبەتمەندی نیشتمانی ونەتەوەیی خوەی بنەڕەت وئەساسەیل شناسنامەن لەی وەختمانە, ویەیش ستوینەیل ئیرادەت نیشتمانیە له بوارەیل سیاسی وئابووری وستراتیجی, یەیش وەل بینای هیز یا قوەت سەربازی. وەی خاترە هە له سەرەتاو قبوول وەپی نەكریا وە خاتر یە ك وەچەواشەی عولەمەی لیبرالیە, وئیعتماد وەمل توانا وئیمكانیەت بینای سەروەخۆ نیشتمانی كردگە, وهەر وەختی ئی شناسنامە له لایەنەیل جووروەجوور وڵاتەگەمان دەریگ بوی ئەرای وەراوەرگرتن ومقاوەمەت سەرمایەداری له شكل وشیوەی عەولەمیی وتویش هویرەوكردن برووژەیل خاسەو كردن ئەمریكی ك وەرەو ئی ناوچە هاتیین هات جوور :

١ – پرووژە یا مەشرووع رووژهەڵات ناوڕاس گەورا.

٢ – پرووژەی نەهیشتن تیرۆر یا ئیرهاب.

٣ – پرووژەی رووژهەڵات ناوڕاس تازە وپرووژەیلی ترەك. وگشت ئی پرووژەیلە ئیعتماد وەمل قسیەی هشكەوكردن یا تەجفیف سەرچاوەیل ئەكاد, وئی سەرچاوەیلە وەبیگومان خوەی سەرچاوەیل شناسنامەسە ك ئی پرووژەیلە وسەرچاوەیگ ئەرای پەخشەوكردن تیرۆر یا ئیرهاب وفكر وكار هەساوی كردنە.

میدیایەیل و نەفت هەرێم کوردستان و بازاڕەیل جەهانی

فوئاد عوسمان

لەشوین ئەوەگ لەئاهەنگ یامەراسمیگ تایبەت کل کردن نەفت لەهەردو ناوچەی تەق تەق وتاوکی ئەرا بازاڕەیل جەهانی دەس وەپی کرد، میدیاگان عەرەبی وجەهانی گرنگی فراوانیگ دانەئی رویداگەو هەرکام لەو میدیایەیلەخەوەر وراپورت وباوەتەیل جیاجیایگ لەو پەخشەو کردن؛ تەلەڤزیۆن سی ئێن ئێن تورك لەزوان کاروەدەسەیل ئەو شەریکەك بیرەنەفتیەگان تەق تەق کارکەیگ ئویشیگ : چالەنەفتیەگان ئی ناوچەلەحاڵ حازر تویەنن رووژانەچل هەزار بەرمیل نەفت بیەن وئەگەر کار زیاتریگ لەبان ئەو چالایلەبکریەی شایەد بەرهەمەگەی رووژانەبرەسیگە٤٥٠ هەزاربەرمیل. ئیڤان وتسون ویسم کومیتر پەیامنێر کەناڵەگەیش لەراپۆرت تایبەتیگ لەی باوەتەئویشیگ: وەباوەر من هاوکاری لەناونی بەغداو هەولێر سوودمەندەولەبەرژەوەندی گشت لایگەوئی هاوکاری ستراتیجیەوەردەوام بووگ.
لەباوەت کلکردن نەفت لەچاڵەیل تەق تەق ئەرا بازارەیل جەهانییش ئویشیگ: کاروەدەسەیل ونوینەرەیل شەریکەی گینیل ئینێرژی ك شەریکەیگ تورکیەولەتەق تەق کارکەیگ ئویشن لەسەرەتا بەرهەم چاڵەنەفتیەگان تەق تەق چل هەزار بەرمیلەویەیش دەسمەیەت حکوومەت عیراق دەیگ ئەرا قەرەبووکردن ئەو کەسریەك لەبووجەی ئمساڵ وەدی تیەیگ. پەیامنێرەگەزیاتر ئویشیگ ك ئاشتی هەورامی وەزیر سامانەسروشتیەگان هەرێم کورستان لەوتەیا کەلیمەیگ لەری ورەسم یامەراسم تایبەتیگ ك لەوبارەوەبەرپا کریاس وەتگەلەئایندەبەرهەم ئی چاڵەیل نەفتیەرەسیگە٤٥٠ هەزار بەرمیل. سی ئین ئین تورك لەزوان هیلترمان پسپۆر یاخەبیر لە کاروبار عیراق ئویشیگ داوەزیان قیمەت نەفت لەبازارەیل جەهانی لەی چەن مانگ دویاخرەحکوومەت عیراقی ناچارکردگەبگەردیگەشوین سەرچاوەیل دارایی تازەیگ ویەیش هیشتگەبەغدا رازی بووگ هەرێم کوردستان نەفت ئەرا دەیشت وڵات کل بکەیگ و وەی جوورەبەغدا سەرجەم ئەوداهاتەك لەفرووشتن ئەو نەفتەوەدەس تیەیگ بەیگ وتەنیا ١٧٪ ی دەیگەحکومەت هەرێم کوردستان.
سی ئێن ئێن تەئکید کردگەك هاوکاری ئەنقەرەهاوسای هەرێم کوردستان وعیراق لەباوەت کل کردن ئەو برنەفتەئەرا بازارەیل جەهانی خاس بویە؛ لەوەر ئەوەگ تورکیا جاران وەتوندی نارەزایەتی خوەی لەباوەت بەرهەم هاوردن نەفت لەهەرێم کوردستان نیشان دیاد ئەویش وەخاتر ئەوەگ رخی چیاد نەگ پویل ئەونەفتەئەرا دامەزرانن دەوڵەتیگ سەروەخوەی کوردی وەکار بگیریەی؛ وەلی لەی مانگەیل دویاخرەپەیوەندی ناونی ئەنقەرەوکوردەیل عیراق وەرەو خاسی چیە. سی ئێن ئێن تورك هەمیش ئویشیگ کاروەدە سەیل کورد تەئکید کردنەك کل کردن نەفت هەرێم کوردستان ئەرا بازارەیل جەهانی لەری بەندەر جیهان تورکی هەڵکەفتگلەبان دەریای چەرمگ ناوراس ئەنجام گریگ وشایەد لەئایندە کل کردن غاز سروشتی لەهەرێم کوردستان ئەرا وڵاتەیل ئەوروپا لەری تورکیاوەئەنجام بگری.

ریز و حورمەت رووژنامەنویسەیل

ڕێبوار محەمەد

مایك کیری، ك یەکیگ بویەلەکادرەیل چالاك بوار یا مەیدان رووژنامەگەری لەولایەتەیل یەکگرتگ ئەمریکا و سکرتێر تایبەت نویسینگەیا مەکتەب رووژنامەگەری (بیل کلنتۆن) بویە، لەنویسینگەیا مەکتەبەگەی خوەی دەور ئاشکرایگ داشتگەلەدەر خستن گشت ئەو کارو چالاکی و زانیاری یا مەعلووماتەیلەك رویدانە، وەختیگیش رووژنامەنویسەیل دەیشت بازنەی حکوومەت هەوەجەوەزانیاری راس و دروسیگ داشتنە، ئەو وە شیوەیگ باوەتیانەگشت ئەو هەواڵ وزانیاریەیلەپیشکەش وەپیان کردگە، لەوەر ئەوەجویر ئەوەك خوەی ئویشیگ زانیاری فرەیگ هەس لەلای حکوومەت و هەوەجەی‌وەسیلەی دابەشکردن دیریگ لەبان هاووڵاتیەیل و رووژنامەنویسەیل تا لەو ریگەوەئاگادار بارووەزع وڵاتەگەیان بوون.
(کریس ریباك)یش ك ئەویش رووژنامەنویسیگ خاس ئەو مەیدانەبویەلەولایەتەیل یەکگرتگ ئەمریکاو هەمان وەخت وەباحسیگ رووژنامەگەری لەمەیدان کارەگەی خوەی ناوبانگی دەرکرد، زوورم ئەو زانیاریەیلەك کەفتیانەدەسی لەریگەی سەرچەوەیل تایبەت خوەیەوەوەك ئەمانەتیگ رووژنامەنویسی جیوازیان کردیاگ و لەناو رووژنامەیل خستیاگەیانەروی و مەیل وەرپرسەیل و شارەزایەیل ئەو مەیدانەوەرەو لای خوەی کیشیاگ.
کریس ریباك شارەزایی فرەیگ لەمەیدان دانایین و رویداگەیل جیوازکردن هەواڵەیل رووژانەداشتگە و، لەدەیشت دەسڵات حکوومەت کار کردیاگ، وەلی فرەوەئاگاداریەوەچەودیری کەم وکوری و گرفتەیل و پرووژەیل حکوومەت کردیاگ و کردویگەی مەیل و نیشانەی مەیدان رووژنامەگەری خوەی و ئەو رویداگەیلیشەجیواز کردیاگ ك بویانەسرنج کوومەڵگا.
ریباك هەمیشەراپۆرتەیلی لەباوەت رووژنامەگەریەوەئەرا رادیۆی (بی بی سی) ئامادەکردیاگ و مەیل شنەویارەیل فرەیگ وەرەو لای خوەی کیشیاگ، ئمجا وەختیگ راپۆرت یا تەقریرەیلی پەخشەو کردیاگ دەسڵاتدارەیل حکوومەتەگەی وەپەرووشەوەگووش لەلی گرتیان تا بزانن راپۆرت ئی جارەیەچەهالەتی و چ کیشەیگ خەیگەروی و چوین چارەسەر گونجیاگ ئەرای دویننەوە؟
لەوەر ئەوەبایەسەدەسڵات هەمیشەلەریگەی دەنگ مەردم و هەڵوژاردنەوەحکوومەت بووەیگەرییەوەو ریز و حورمەت لەرووژنامەنویسەیل بگریگ و یارمەتیان بەیگ لەچارەسەرکردن ئەو کیشەوگرفتەیلەك تیەیگەتویشیان، وەل ئەوەیشا هەوڵ دەسەوەرکردن زانیاری بەیگ تا بتویەنیگ لەو ریگەوەخاستر کارەیلی ئەنجام بەیگ و ئەو کیشەو گرفتەیلەك دیریگەی چارەسەر گونجیاگ ئەرایان بوینیگەوەو خزمەت زیاتر برەسنیگەمەردم وڵات.

هویرەوکرِدن جیاواز لە باوەت شیواز هەڵوژاردن هاوسەر

ئاشتی رِەحمان

ژیان وە وجوود بنەماڵەو خیزانەوە خوەشی و بەختەوەری بەخشیگە ئادەمیزاد ولەی رویەوە هس وە تیەڵی و شرینی کەیگ، ئادەمیزاد لەگشت وەخت و سەعاتیگ پەنا ئەرا دەوروەری بەیگ و لەوانەیش بنەماڵەگەی ك شادی بەخشیگە دەروینی، وەل ئەوەیشا هەوەجە وەو کەسەیلە کەیگ بەشداری لەژیانی بکەیگ، ئەرا ئی کاریشە هەڵوژاردن هاوسەر هەوەجەیگە لەژیان، تا خیزانیگ بەختەوەر دروس بکەیگ و بووگە چەتریگ و لەژیر سایەی ئەو چەترە ئسراحەت بکەیگ و هس وە وجوود خوەی وشادی وخوەشی ژیان بکەیگ.

هەڵوژاردن هاوسەر چ لەلای پیاگ یا ژن بنەماو چەمك خوەی دیریگ، لەلای بەعزە کەسەیلیگیش تەنیا داب ونەریتیگەو بایەسە ئەنجام بدریەیگ، کەسەیلیگیش وە هویرەوکردنیگ غەڵەت ودویر لە واقع ژیان وەك داستان ورۆمان ناو کتاوەیل هویر لەدروسکردن خیزان کەن ولایەن هەڵسوکەفت و بنەما وکەسایەتی تاك وجوانی دەروین وداب ونەریت خیزان نەیگە لاوە وتەنیا جوانی روخسار ولایەنەیل تر مەیلکیش وهەوەس و غەریزەیل جنسی کەیگە هووکاریگ راسەوخۆ و مەرج گرنگ یا موهمیگ ئەرا هەڵوژاردن هاوسەر، ك گشت سفەتەیل پیرووز ژیان هاوسەری خیزان نەیگە لاوە وتەنیا هویر لەو چەن وەختیگ خوەشی و کار جنسیە کەیگ.

ژنیش لەی جوورە هویرەوکردن وفامستنە وەك ئەو رەگەزەگەی تر بەشدارە، ك ئەویش تەنیا ئەنجامداین غەریزەی جنسیەو هویچ تر. ئمجا لەباوەت ئی مەسەلەوە هەر یەکیگ وجوورە هویرەوکردن وشیواز جیاوازیگ دیریگ، هەر لەوەر ئەوەیش هەر یەکیگ لەلیان وەشیواز و جوور جیاوازیگەوە هاوسەر یا خیزان هەڵوژنیگ وەبی ئەوەك گووش بەیگە دویارووژ ودەرئەنجام ئی هاوسەرگیریە، ئمجا خودانەخواستە ئەگەر ئی هەڵوژاردنە وە ریگەیگ نادروس ونائەقلانیەوە بووگ، جویر ئەوەك ئیسە لەی سەردەمە باوەو فرەیگ لە جایەڵ جوانەیلمان وەپیەوە خەریکن ك وەناو پیشکەفتنەوە ئی کارە کەن، ك وەداخەوە ئی کارە دویرە لەپیشکەفتن ولەریگەی ئەنتەرنێت و نامە وتەلەفۆنەوە پەیوەندی وە یەکەوە کەن ویەیش خوەشەویستی وەپی نیەویشن، بەڵکوو لەلای فرەیگ لە کور ودویەتەیل ئەرا وەسەربردن وەخت وگەمەکردنە وە هس وسووز وەرانوەرەگەیان، ئەوە بیگومان ئەنجام ئی کارە بووگە خووگرتنیگ ونیەتویەنن واز لەلی بارن وتویش غەڵەت گەوراتریان کەیگ، بیجگە ئەوەیش تەنیا وەختەگە کوشن وهویچ چشت نەفداریگ وەدەس نیارن وهویچ لە کەسایەتییان زیای نیەکەیگ وبی کەڵك بوون ئەرا خود خوەیان وکوومەڵگایان.

دویای ئەوەیش بوونە قوربانی شەهوەت و هس چەن سەعاتیگ. وەل ئەوەیشا هەق و ئەرکەیل خیزان لەهویریان نیە وهویچ وەختیگ نیایگە خەیاڵیان تا ئەو وەختە ك کەفنە ناو واقعەگە، ئمجا ئەو وەختە ئەرای دەرکەفیگ وهس کەیگ ئەو چشتەیلە ئەو هساو ئەرای نەکردگە لایەنیگ سەرەکی و مەرج راسەوخۆ یا موباشریگن ئەرا هەڵوژاردن هاوسەر، وەلی تەماشا کەید هویر لەو غەڵەتەیلە نیەکەن ودەرئەنجامیش خیزانیگ دویر لەژیان بەختەوەر و پر لە کیشەو گرفت دروس بووگ، ك بیگومان گرفتەیلیان رووژ وەرووژ زیاتر و گەوراتر بووگ و تا هان لەژیان پەشیمانن وئەو خیزانیشە هەر شپرزە یا جیایی کەفیگە ناونیان ولەو حاڵەتیشە زەرەدمەن یەکم مناڵەیلیانن و بوونە قوربان غەڵەتەیل دایگ و باوگ، چوینکە گشت وەختیگ بەخت یا شەنس یاوەرد نیە لەی جوورە هەڵوژاردنەیلە ژیانیگ بەختەوەر بوینیدە چەو، ئەگەریش بووگ فرە کەمە.

هەڵوژاردن هاوسەر چ لەلای پیاگ یا ژن بنەماو چەمك خوەی دیریگ، لەلای بەعزە کەسەیلیگیش تەنیا داب ونەریتیگەو بایەسە ئەنجام بدریەیگ، کەسەیلیگیش وە هویرەوکردنیگ غەڵەت ودویر لە واقع ژیان وەك داستان ورۆمان ناو کتاوەیل هویر لەدروسکردن خیزان کەن ولایەن هەڵسوکەفت و بنەما وکەسایەتی تاك وجوانی دەروین وداب ونەریت خیزان نەیگە لاوە

دیارە چەن بنەماو هووکاریگ هەس سەرکەفتن دام و دەزگایەیل هەق ئادەمیزاد لە کارەیلی مسۆگەر تر و خاستر کەن وەك:

بنەمای سەرکەفتن دام و دەزگایەیل ماف یا هەق ئادەمیزاد

گوڵ سوو

١- ئاسانی رەسین وە دەزگاگە: بایەسە لەوە دڵنیا بویمن ك رەسین وە دەزگاگە ئەرا مەردم چ وە تاك چ وەجەم بیگومان ئەو دەزگا لەوەر خاتر کار ئاسانی ئەوان دامەزریاگە. ئەو رەسینیشە رەسانن دەسمیەت دارایی و گورجی پەیوەندی وەپیکردن گریگەوەو فرەجار دەزگاگە نیەتویەنیگ برەسیگە ئەو کەسەیلە ك لەشوونەیل دویر و لاچەپ ژیەن، وەتایبەت ئەو کەسەیلە ك توانای سەفەرکردن نەیرن، هەر لەوەر ئەوە دەزگاگە هەوڵ دەیگ نویسینگە یا مەکتەبیگ لەو شوونەیل دویرە واز بکەیگ جویر کەناڵیگ پەیوەندی لەناونی مەردم ناوچەگەو بارەگا یا مەقەر دەزگاگە.

٢- هووشیارەوکردن گورج: لەوەخت دامەزرانن دەزگایگ نیشتمانی، ئەگەر بتوایم دەوریگ کاریگەر بووگ جویر دەزگای نیشتمانی هەقەیل ئادەمیزاد، ئەوە بیگومان وازکردن ئەو دەزگا هەووەجە وە هووشیارکردنەوەی فرەیگ و میدیایەیل خاسیگ دیریگ، تا شیوەی کارکردن و ئامانجەیل دەزگاگە ئەرا مەردم ئاشکرا بکەیگ و هەمان وەخت دەور و وەرپرسیارێتی یا مەسئوولیەتەیل پسپۆری و پەیوەندی وەل دەزگایەیل تر و بایەسە شوون وماوای وە مەردم ئاشکرا بکەیگ، چوینکە وە ئاشکرا نەکردنی ئەو لایەنەیلە دەزگاگە نیەتویەنیگ ئەرکەیل خوەی وە تەواوی جیوەجی بکەیگ، وەل ئەوەیشا کار و خزمەتگوزاریەیلی هویچ نەفیگ لەلیان نیەکریەیگ و ئمجا ئەو وەختە گشت ئەرای چوین و ئامانجەیلش بوونە خەو وخەیاڵ و دویرەو کەفن لە واقع، بەڵکوو ئەرایچوینیگ غەڵەتیش دروس بووگ وە ئەوەك دامەزریاگەگە گشت کیشەو گرفتەیل چارەسەر کەیگ، ئمجا وەهەر شیوەیگ بووگ ئەو ئەرایچوینەیل ناواقعیەیلیشە نائومیدی گەورایگ ها لەشوونیان و دی هاووڵاتی متمانەی نیەمینیگ وە دەزگاگەو راسگوویی خوەی لەلای هاووڵاتی لەدەسدەیگ.

٣- باوەروەپیهاوردن سەرکردایەتی سیاسی وڵات: باوەرکردن سەرکردایەتی سیاسی وڵات، لەبان گشت پلەو ئاست و دڵنیابوینیان لەوەك دەزگاگە ئەرا هاوکاری و راسەوکردن ئاراستەی دەسڵات دامەزریاگە نەك هەر تەنیا لەوەر خاتر رەخنەگرتن و دەسنیشانکردن کەموکوری و غەڵەتەیل، وەگرنگترین یا موهمترین کوومەڵگایەیل سەرکەفتن دانریەیگ. ئەرا نموونە: لە بەعزە وڵاتەیلیگ دەزگایگ نیشتمانی هەق ئادەمیزاد دامەزریەیگ، وەلی هویچ کاریگ ئەنجام نیەیگ و هویچ دەوریگ نەیریگ، بەڵکوو تەنیا ئەرا ئەوەسە روخساریگ شارستانی بوەخشیگە وڵاتەگە یا ئەرا روی وە رویبوینەوەی کیشەی دیاریکریاگیگە. ئەرا نموونە چەن ساڵیگ لەیەوەر وەبی ئاگاداری سەرکردایەتی سیاسی باڵا زوڵم و زوور فرەیگ لە سەرکردەیل ئۆپۆزسیۆن کریا لەوڵاتەیل مەغرب و هویچ دەزگای پەیوەندیداریگ نەوی دەسڵات سیاسی وڵات لەلی ئاگادارەو بکەیگ، یا دویر نیە سەرکردایەتی سیاسی ئەو وڵاتە هویچ باوەر و متمانەیگ وە دامەزریاگەیل ئەو بوار یا مەیدانە نەیاشتویگ، تا ئەوە بوی لەفرەنسا نویسەریگ بیگانە کتاویگ لەبان ئەو حاڵەتە پەخشەو کرد وە ناونیشان (پاشای رەفیقمان)، بیگومان ئەو کتاو سەرکردایەتی سیاسی مەغرب ئاگادارەو کرد و کیشەی زندانیەیل سیاسی چارەسەر کریا.

سەرچەوەی خواست: دیارە گشت دەزگایگ لەی جوورە هەرچەنی مەرز کار و مەسئوولیەتەگەیشی دیاریکریاگ بووگ، هەووەچە وە چەن خواست وداواکاری سەرەکییگ دیریگ وەك فەرمانبەر و شوون نیشتەجیبوین و بیجگە هەووەجەیل تر، مەعنای ئەوەسە ئەو هەووەجەیلە بایەسە وەرجە دەسوەکاربوین دابین بکریەن، یەیش مەعنای ئەوەسە سەرچەوەی ئنسانی و دەسمیەت خواست دو مەرج سەرەکیین ئەرا کارەگە، چوینکە کەمی داهات و نەوین شمارەی خواستیگ فەرمانبەر و کارمەندەیل بیجگە ئەوەك هەرەشە لەکار و چالاکیەیل دەزگاگە کەیگ، لەهەمان وەخت رەزەد رەسنیگە راسگوویی سستم سیاسیەگەیش.

وەل ئەوەیشا چەن پرسیاریگیش لەلای مەردم دروس کەیگ و رەسمەگەی جویر دەسەیگ سەروەخوەی و کارا لەکەدار بووگ، ریککەفتیش نیە زوورم دام ودەزگایەیل هەق ئادەمیزاد ئەوانەك کاریگەری ئاشکرایگ دیرن لە وڵاتەیل دامەزریاگن ك لەروی ئابووریەوە پیشکەفتنە، ئمجا چ لەئۆروپاو ئەمریکای باکوور و ئوسترالیا بووگ یا لەئاسیا. چوینکە ئەو حکوومەتەیلە ك خوەیان کیشەی ئابووری گەورایگ دیرن ناچار ئەو دەزگایەیلە بکەن ك پسپۆریەگەیان مەرزدارەو کار کەم و بویچگیگ ئەنجام دەن، چوینکە حکوومەتەگە نیەتویەنیگ هەووەجەیل دەزگای گەورایگ و توانادارتر دابین بکەیگ. ئمجا بایەسە ئیدارەی دەزگاگە کارەیل گرنگ یا موهم وەجوانی دیاری بکەیگ و پابەند بوون وە پلانیگ نەگوورەوە ك متمانە لەبان بودجە یا میزانیەی دەزگاگە بکەیگ و لەلی لانەیەیگ. وەل ئەوەیشا بایەسە توور یا شەبەکەی پەیوەندیەیلیان فراوانتر بکەن، تا کوومەك دارایی و تەکنیکی لەوڵاتەیل دەیشتەوە بارنە دەس و هاوکاری وەل ریکخریاگەیل هاوشیوەی خوەیانا بکەن.

٥- لەیەکەودایین و شیەوکردن: هەرچەنی دەزگاگە ناچار بووگ راپۆرت یا تەقریر خاس ودروس لەباوەت کار و چالاکیەیلی دەربکەیگ، وەلی نیەوگ لەیەکەودایین و مراجعەکردنیش فەراموش بکریەیگ. مەعنای ئەوەسە دەزگاگە بایەسە وشکانن ناوخوەیی ئەنجام بەیگ تا کارەگە جوانتر و خاستر بووگ.

٦- وەرپرسیاری یا مەسئوولیەت: دیارە مەبەس سەرەکی لە مەسئوولیەت، هەر تەنیا دامەزرانن دەزگایگ نیشتمانی نیە، یا تەنیا ناو نیە، بەڵکوو لەوەرخاتر وەدیهاوردن چەن ئامانجیگ دیاریکریاگ دامەزریاگە، لەوەر ئەوە دامەزریاگەگە وەرپرسە لە روی قانوونیەوەو بایەسە ئەو راپۆرت یا تەقریرەیلە پیشکەش بکەیگ ك لە قانوون دامەزراننی هاتگەو سەرەتا وەرپرسە وەرانوەر دەوڵەت و حکوومەت و دویای ئەوەیش وەرانوەر وەو مەردمە ك نەف لەلی کەن و لەوەر خاتر ئەوان دامەزریاگە.

وە هەر حاڵ بارووەزع هەقەیل ئادەمیزاد لەهویچ وڵاتیگ نهێنی یا سریگ دەوڵەت نیە هەووەجە وە شاردنەوە داشتووگ، وەل ئەوەیشا دگاننایین یا ئعترافکردن دەوڵەت وەو پاشیلکاریەیلە ك لەکوومەڵگایەیلی رویدەیگ سەرەتای چارەسەرکردن پاشیلکاریەیلە، لە هەمان وەخت دڵنیابوین هاووڵاتیەیلیش لەوەك دەزگاگە وەلیانا راسگووە بووگە هیز پاڵنەر و بتەویگ ئەرا جی وەجیکردن ئەرکەیلیان.

شمارە (٣٣)حوزەیران (٢٠٠٩) م

ئەگەر بایگ و باس لەباوەت کوومەڵناسی (sociology) بکەیم، ئەوەئەرامان دەرکەفیگ ك کوومەڵناسی زانستیگ کوومەڵایەتیەو لەسەدەی ١٩ پیکهاوریاگە، ك پیکهاتەو دیاردەو کیشەوگرفت و کەسایەتی و پەیوەندیەیل کوومەڵایەتی لەیەکەودەیگ. ئۆگیست کۆنت کوومەڵناس فرەنسی (١٧٨٩– ١٨٥٧) وەدامەزرنەر کوومەڵناس دانریەیگ، چوینکەیەکم کەس بویەك ناوی کوومەڵناس ناسەقەی لەیەکەودواینەیل کوومەڵایەتی و باوەتەیل کوومەڵناسی لەباوەتەیل زانست کوومەڵایەتی جیاوەکردگەو لایەنەیل کوومەڵایەتیەگەی وەشیوەیگ زانستی و ریك وپیك جەمەو کردگە.

کورد و کوومەڵناسی

فوئاد تاهر

لەشوون ئەویش کەسەیل وەك (کارل مارکس ١٨١٨- (١٨٨٣ و (هێربەرت سپێنسەر ئنگلیزی ١٨٢٠- (١٩٣٠ و (فرێدریك ئەنگلز ١٨٢٠- (١٨٩٥ و (ئەمیل دۆرکهایم فرەنسی - ١٨٨٥ (١٩١٧ و(ماکس ڤیبەرئەڵمانی -١٨٦٤ ١٩٢٠) و کەسەیل تر لە ئەڵمانیا و هەرێمەیل یەکگرتگ ئەمریکا و دەوڵەتەیل تر فکرە لە باوەت کوومەڵناسیەوە دانانە. نەتەوەی کورد وەك نەتەوەیل هاوسا و زوورم نەتەوەیل جەهان، دەس لەدامەزرانن کوومەڵناسی نەیاشتگە، وەلی نویسانن کوومەڵایەتی لەباوەت باروووەزع و گرفت و دیاردەی کوومەڵایەتی وەك قسەی نەسەق و پەند پیشینەیل و شعر و مەتەڵ وشانۆ یا مەسرەحداشتنەلەسەردەم کویەن و ئیسەیش لەی سەردەم تازەوەشیوەی قسەکردن و پەیام و زانستنامەی زانکۆیی یا جامعی و نویسانن کوومەڵایەتیە. هاووڵاتی هەڵکەفتگ و فکرمەندەیل کوردستان لەئەنجام تاقیکردنەوەو شارەزایی پەیاکردن و تویشبوین کیشەوگرفت کوومەڵایەتی و چشتەیل تر لەباوەت دیاردەیل کوومەڵایەتی ك سەدەها قسەی نەسەق و پەند ریك وپیك داناگەو قانجاز فرەیگ لەلیان کریەیگ. وەشیوەی شعر ئەوەسەهونەرمەندەیل کورد لەباوەت باروووەزع و کیشەو گرفتەیل کوومەڵایەتی دەریخستنە. (حاجی قادرکۆیی ١٨١٥- ١٨٩٢)و دویای ئەویش (ئەحمەد خانی ١٦٥٠- ١٧٠٧) وەرابەر شعر نەتەوەیی کوردو هووشیار کردنەوەی کوومەڵایەتی دانریەن. حاجی قادر لەوەخت خوەی شعر ئەرا جموجویل هس نەتەوایەتی و ریرەو تازەی ژیان و رەخنە لەنالەباری کوومەڵایەتی و نەخوەنەواری و کیشەوگرفتەیل کوومەڵایەتی داناگە. (حاجی قادرکۆیی) خوەنەواری ئەرا کور ودویەت وەچشت موهم و پر هەوەجە وخواستیگ زانستگە، ئمجا ئەو جوورەشێخ ومەلایەیلەك خوەندن ژن وەنارەوا زانستنە، تاریفیان وەلادابن کەیگ لەدین. حاجی قادر فرەوەنەخوەنەواری مللەتەگەی دڵتەنگ و دڵگران بوی، فرەوەپی ناخوەش بوی وەختی نوورستیاگ فرەیگ لەخوەنەوارەیل کورد سەردەم خوەی وەك خواستیگ ئەهەمیەت وەزوان خوەیان نەیانە. حاجی قادر کۆیی لەشعرەیلی باس ئەوەکردگەك چوین بەشیگ لەهاووڵایەتیەیل لەروی کار و بەرهەمهاوردن و پەیاکردن کار خراون و کەفتنەسەشوون شێخ ومەلا و تواستنەلەسایەی ئەوان گوزران بکەن و دویای مردنیش بچنەبەهەیشت!! ئمجا حاجی قادر ئاراستەی هاووڵاتیەیل کردگەئازا بوون و کار بکەن و بەرهەمدار بوون و لەبەرهەمەیلی باس ئەوەئەرایان کردگەك شێخ ومەلا میرەیل کورد دویا خستنەو بوینەسەگرفت لەوەردەم پیشکەفتن. (ئەحمەد موختار جاف -١٨٩٦ (١٩٣٥ك یەکیگەلەشاعرەیل گەورای کورد، مەسەلەی نەخوەنەواری وەگرفت پیشکەفتن کوومەڵایەتی کورد زانستگە، وەل ئەوەیشا زانستگەك مللەت کورد وەرووشنهویری پیشکەفیگ و هەقەیلی تیاریگەدەس. هەر لەی باوەتەوە(فایەق بێکەس(١٩٤٨-١٩٠٥ شاعریش ئەهەمیەت فرەیگ داسەلایەن و دەردەیل کوومەڵایەتی وباس لەلایەنەیل خراو هەڵوێست کورد لەناو خوەیان کردگەو نارەحەتی خوەی نیشانداگەوهەمیشەبێکەس لەبەرهەمەیلی لایەنگری ئازادی ژن وخوەندن و کارکردن کردگەولەیوا تاریف کردگەك ژنەیل وەخوەنەواری و کارکردن و دانابیەوەجوانیەگەیان تەواوە. قانع شاعریش (١٨٩٨- ١٩٦٥) شعرەیل فرەیگ دیریگ لەمەیدان کوومەڵایەتیەوە، لەوانەیش : ماڵ بەشکردنمان، بەر یەکێتی، وەل قەڵەمەگەما، مارەبرێن و شعرەیل تر کوردی ك لەباوەت کیشەو گرفت و دیاردەو بار مەینەتی و لایەنەیل کوومەڵایەتی دویاکەفتگمان نویساسەی و لە هەمان وەخت ئامووژگاری یا نەسیحەت فرەیگیش نویساگەوەك چارەسەرئەرا لاوردن کیشەوگرفتەیل وەردەم پیشکەفتن. مەتەڵنویسەیل کوردیش، وەتایبەت لەنیمەی سەدەی بیسەوە، داستان کوومەڵایەتی نویسانەو فرەیگ لەکیشەوگرفت و دەردەیل کوومەڵایەتی دیاری کردنەو زیاتر جموجویل خستنەسەگیان مللەت کورد ئەرا چارەسەرکردنیان، ئەیەبیجگەسەدەها داستان لەباوەت باروووەزع کوومەڵایەتی، وەل ئەوەیشا فرەیگ لەکوردەیل شانۆنامەیا مەسرحیەی کوومەڵایەتی نویسانەو فرەیش لەو نویساننەیلەکریانەسەشانۆگەری تەلەفزیۆنی وفلم ، ك باس لە باروووەزع و رەفتار و هەڵسوکەفت نەتەوەگەیان کەیگ. ئمجا هەر لەی باوەتەوە لەیەکەودەرەیل بیگانەیش وەك رووس و ئنگلیز و ئەڵمان و نەتەوەیل تر لە باوەت باروووەزع وژیان کوومەلایەتی نەتەوەی کوردەوەنویسانە. ئمجا لەماوەی (٢٠ تا ٣٠) ساڵ ئی دویاخرەفرەپەیام و ماستەرنامەو دکتۆرانامەلەزانکۆ یا جامعەیل کوردستان ودەیشت کوردستان لەباوەت کیشەو گرفت و دیاردەو پیکهاتەیل کوومەلایەتی نەتەوەی کورد نویسریانەو پەخشکریانە، ئەیەبیجگەوتار لەیەکەوداین کوومەلایەتی فرەیگ ك لەگۆڤار یا مجەلەو رووژنامەیل کوردستان و دەیشت پەخشەو کریانە وکەفنەوەرچەو. ئمجا وەل ئەوەیشا بایەسەئەوەیش لەهویر نەوەیم ك فرەیگ لەنویسریاگ و باوەتەیل تاریخی و باروووەزع ئابووری و سیاسی کوردستان کەم تا فرەباس لەباروووەزع کوومەلایەتی کردنە، بیگومان ئەوانە ك لەباوەت باروووەزع کوومەلایەتی کوردستان نویسریانەتا رادەیگ وەك خواستیگ لەیەکەودەر و شیەوکەر گشت لایەنەیل کوومەلایەتی نەتەوەی کورد نین، چوینکە قەیریگ لەلیان لایەن کوومەلایەتی نەتەوەی کورد وەناتەواوی و کەموکوڕی خستنەسەروی.

نەتەوەی کورد وەك نەتەوەیل هاوسا و زوورم نەتەوەیل جەهان، دەس لەدامەزرانن کوومەڵناسی نەیاشتگە، وەلی نویسانن کوومەڵایەتی لەباوەت باروووەزع و گرفت و دیاردەی کوومەڵایەتی وەك قسەی نەسەق و پەند پیشینەیل و شعر و مەتەڵ وشانۆ یا مەسرەح داشتنە

تەنیا ئەرا پیاوەیل

گوڵ سوو

گشت ژنێگ تەقالاکەیگ بریگ رەفتار هاوسەرەگەی ئاڵشت بکەیگ ئەرا ئەوەگ رێك بووگ وەل تایبە تمەندیەیل ئەو پیاو نموونە ك لەسەردەم جوانی لە خەیاڵ خوەی نەخشەی کیشاویگ ؛ئمجا ئەرا ئەوەگ پیاو بزانی هاوسەر ئایندەی چە لەلی توایگ بایەد ئی چشتەیلە لەوەرچەو بگری:

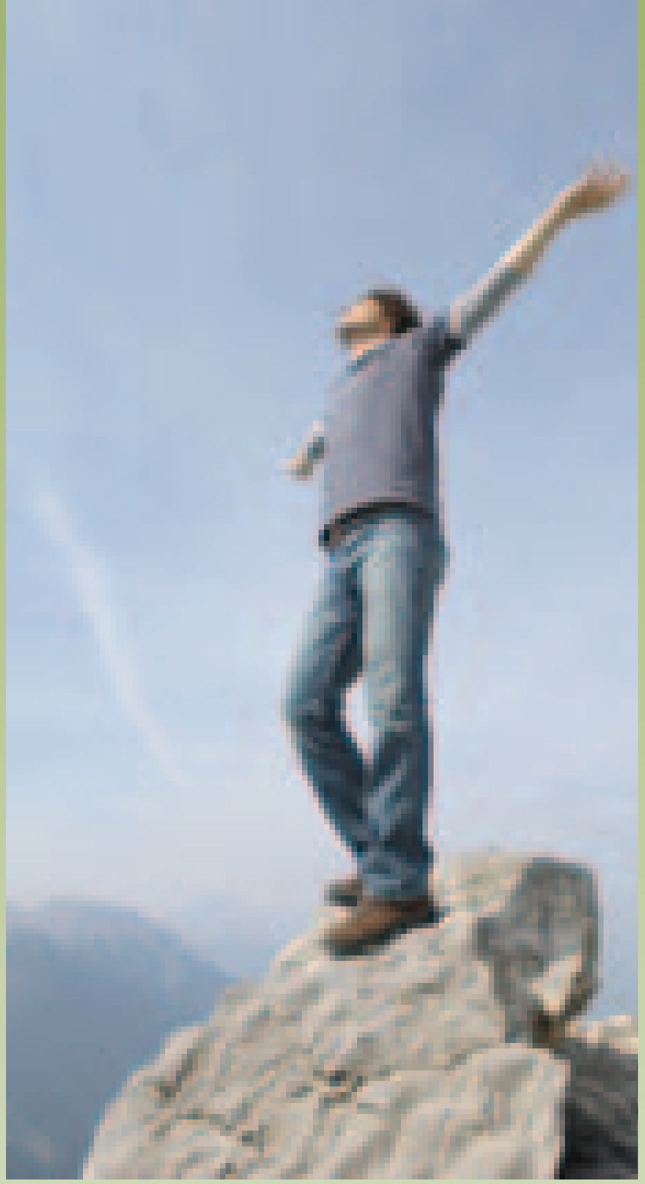

جنگ یا دڵنگ

ئەگەر دڵنیای لە رای خوەد لە ئەڵوژانن جنگ و رەفیقەیلد شایەتی ئەوە ئەراد دانە ك زەوقد لەهەڵوژاردن خاسە ؛ وەقسەی هاوسەرەگەد مەکە وەختی توایگ وەگوورەی دل خوەی جنگ بکەیدە وەر وئەگەریش تواى خوەد لەی کیشە بپاریزی وەختی ئەراجنگ سەنن چید وەل خوەد مەوەرەی ئەرا بازار؛ ئەگەریش یەك وەختی دیاری یا هەدیەیگیش ئەراد سەن و وەدڵد نەوی فەرە تەشەکور لەلی بکە و یەکجار بکەرەی وەر و دویاخر بیانگیگ ئەرای بوینەو تا نەکەیدەی وەر.

خواردن

ئەگەر هاوسەرەگەد نەیشتەد گووشت قرمز وپەتاتەی برشیاگ بخوەی؛ تەشەکور لەلی بکە وەلی ئەگەر هاند دا تا خواردن چەورو قورس بخوەی؛ حالیی بکە ك ئەو جوور خواردنەیلە ئەرا تەندروستی ئایم خراوە و بایەد کاریگ بکەی نەیلی وەزوور ئەو خوراکەیلە بەیگ لە دەرخواردد، ئەگەریش نەتویەنستی؛ بایەد کاریگ بکەی خوەد لە سەنن خواردەمەنیەیل بەشداری بکەی تا نەتویەنی چشتەیل چەور وخراو بسینی.

هاورێیەیل یا رەفیقەیلد

ئەگەر هان یاتەشجیعد کرد ك رەفیقاتی پیاوەیل ژندار بکەی ولە رەفیقی کردن کورەیل بی ژن دویرد بخەیگەو ئەوە چشت سروشتی یا تەبیعییگە؛ هەڕ وەو جوورەگ تو دوس دیری ژنەد وەل ژنەیل شویدار رەفیق بووگ ئەویش لەیواسە؛ ئەگەریش مکوڕبوی لەبان قسەی خوەی تونیش چارەسەر کیشەگە بکە ولەلی بپرس ك مەبەس یاقەسدی لەی کارە چەس؟ باس خاسی رەفیقەیلد ئەرای بکە وەلی مەقەیەت بوو فەرە لە رەفیقەیلد دیفاع نەکەی بیلا لەیوا هەس نەکەیگ ك نیشتگە جەنگیگ کەیگ ك لەنواوە زانی شکست لەتی خوەیگ. مادام هاوسەرەگەت بڕیار ئەوە داگە وەل تونا ژیان بووەیگە سەر ریزو حورمەتی بگر و دڵگرانی مەکە ونەرەنجنەی و تەقالا بکە شەوانە تا دیروەخت وەل رەفیقەیلد لە دەیشت نەمینی؛ ئەگەریش تواستی بمینی لە شوینیگ دیاریکریاگ بمین تا هاوسەرەگەت دڵی لەلاد نەمینی.

ئارەزووەیلد

گشت کەسیگ توایگ ودووس دیری رەفیقەیلی دەسمیەتی بیەن ئەرا رەسین وەئارەزووەیلی؛ ئمجا هەرئایمیگ بڕیگ ئارەزوو دیری؛ شایەد هاوسەرەگەت لەیوا وەپید بکەیگ ك ناچاڕ بوید دەس لە بەعزی لە ئارەزووەیلد ئەڵگری؛ تونیش ئامادەی دەس ئەڵگردن لەو ئارەزووەیلە نەوید؛ لەیرە بایەد لەئەنجامداین کارەیلدان وەل یەکا کنار باین یا تەبا بوین ؛ هویچ نەوگ بایەد کاریگ ئەڵوژنین ك هەردوگدان وەیەکەو ئەنجامی بیەین وهەردوگدان لەئەنجام داین کارەگە جوور یەك لەزەت بوەین.

پیاو بایەد بزانی وەختی تویەنی ئارەزوەیلی جیوەجی بووگ ك دڵ هاوسەرەگەی باریگە دەس و وەختیگ ئەرا وەدەس هاوردن ئەو چشتەیلە ك دووسیان دیری دیاری بکە ك ئەو لەو وەختە سەرقاڵ کاریگتر بووگ.

رەفتارو خووەیل خراو

بەعزی پیاو هەس خوو یا عادەتەیل ناشایستە یا ناشرینی دیری و هەرچەن زانیگیش ئەو خووەیلە غەڵەتن وەلی دەس لەلیان نیەڵگری جوور جگارە وقلیان کیشان یاشەراو خواردن یا قومارکردن؛ لەیرە وەپیاو ئویشیم هاوسەرەگەت حەق دیری نوای ئەو کارەیلدە بگری؛ مادام لەیواسە تا تویەنی واز لەو رەفتارەیلدە بار؛ چوین نە تەنیا زەرەد وەخوەد رەسنیگ بەڵکم زەرەد وەخیزان وئایندەدانیش رەسنیگ.

نوورستن دویەتەیل

زوورم پیاوەیل وەختی دویەت یا ژن رەینیگ لە دەرو دەیشت یا بازار دوینن نوورنە پی وەلی نوورستن وەل نوورستن فەرق وجیاوازی دیری؛ وەی خاترە وەختی ژنەد هاوەڵدا ئەرا ریزگردن لەهەست یا ئحساسی مەنوورە دویەتەیل یا ژنەیل رەیین؛ ئەگەریش رەفتار یا چشتیگ ژنیگتر وە دڵدە وەبی پیچ وپەنا و راسگوویانە بویشە هاوسەرەگەد ك ئەو رەفتار یا ئەو چشتە لەو ژنە دڵم گردیە تا ئەویش وەهەمان شیوە خوەی برازنیگەو یا وەهەمان شیوە رەفتار بکەیگ.

بەکر سدقی یەکمین کوودەتا یا ئنقلاب عەسکەری دژوەرژیم پاشایەتی ئە نجام دا ولەماوەی ناونی مانگ تەشرین یەکم ساڵ ١٩٣٦ تا ئاب ساڵ ١٩٣٧ دەسڵات عیراق گردەدەس. لەسەعات هەیشت ونیم شەوەکی رووژ پە نجشەممە٢٩ مانگ ئوکتوبەر ساڵ ١٩٣٦ لەشکر عیراق وەفەرماندەیی بەکر سدقی کوودەتا یا ئنقلابیگ عەسکەری دژ یا زد حکوومەتەگەی یاسین هاشمی ئە نجامدا و بەعزی هانە ئەو باوەڕەك پاشای ئەو وەختەی عیراق هاوکاری جەنەرال بەکر سدقی کردگەلەو کوودەتا یا ئنقلابە.

کوودەتا یا ئنقلابەگەی بەکر سدقی و پەیماننامەی سەعەد ئاباد

عەلا عەبدولخالق

بیگومان نارەزایەتی جفتیارەیل وبەعزی لەچینەیلتر کوومەڵگا لە باروووەزع کوومەڵایەتی وئابووری ئەو وەختەی وڵات هووکار یاعامل گرنگیگ بویەئەرا دەس وەپیکردن راپەرینەیل وجم وجویلەیل سیاسی وهەمیش کوودەتا یا ئنقلابەگەی بەکر سدقی گوێڕیان تازەیگ بویەلەبازی ململانی لەبان دەسڵات لەوەر ئەوەگ سەرەتایگ بوی ئەرا دەخالەت کردن لەشکر لەژیان سیاسی وڵات. بەکر سدقی ك ئەو وەختەفەرماندەی لەشکر دویم و بریکار یا وەکیل سەرۆك ئەرکان لەشکر بوی لەو مانۆڕ یا موناوەرەی سالانەك لەشکر عیراق لەلیوای دیالەئەنجامی دیاد ئستفادەکردو هیزەیلی وەرەو بەغدا برد ویاسین هاشمی ناچارکرد لەپۆستەگەی دەس ئەڵگری. هەڵبەتەناکووکیەیل وئارەزووەیل ژمارەیگ لەسیاسەتمەدارەیل وئەفسەرەیل لەشکر نەخش یا دەور گەورایگ لەو کوودەتا یا ئنقلابە داشتنەوەلی لەوەر ئەوەگ سەرکردەی کوودەتا یا ئنقلابەگەهاوڵاتییگ کوردبوی ژمارەی فەرەیگ لەئەفسەرەیل لەشکر وسیاسەتمەدارەیل نارازی بوین وسەرچاوەیل فەرەیگ ئشارەتوەیەکەن ك جم وجویل کوردی لەو چەن مانگەلەدەسڵات بەکر سدقی گور گردیەوچالاکەو بویە وتەنانەت بەعزیگ وەتنەسدقی لەپەی ئەوەبویەوبەرنامەیگ داناگەئەرا دامەزرانن دەوڵەتیگ کوردی لەعیراق وترکیاوئیران و بەعزیگ تریش نویسانەك جەنەراڵ بەکر سدقی وەتەما بویەك ریزەیل مللەت کورد لەناوچەگەیەك بخەیگ وکیانیگ وەسەرۆکایەتی خوەی ئەرایان دامەزرنیگ وگشت ئی باوەڕەیلەلەتەسریحەیل نەیارەیل یا موعارزەیل سدقی سەرچاوەگردوین؛ وەلی ئەوەگ ئەوباوەڕەیلەپشت راس کردەو تەسریحیگ سەفیر ئەڵمانیا لەعیراق (فریتز گروپا) بوی ك وەیەئشارەت کردویگ بەکر سدقی لەباوەت چوینیەتی دیفاع کردن لە مللەت کورد وەلیا قسەکردگەو هەمیش بەعزی دعایەیل ئشارەتوەیەکردنەك بەکر سدقی لەشوین ئەوەگ دەسڵات وڵات گردگەسە دەس دەس کردگەسەدەرکردن ئەفسەرەیل وکارمەندەیل عەرەب لەدەزگا حکوومیەگان وهاووڵاتیەیل کورد لەشوینیان داناگە؛ وەلی ژمارەی فەرەیگ لەمێژوونویسەیل وباحسەیل لەشوین کوژیان بەکر سدقی ئەو دعایەیلەخستنەدروو وراسیەیل لەباوەت هەڵوێست سدقی لە کیشەی کورد ئاشکراکردن لەوەر ئەوەگ هویچ بەڵگەنامەیگ وەدەس نەکەفتگەك راسی ئەو بوختانەیلەپشت راس بکەنەو لەهەمان وەختیش هویچ هەڵوێست ئیجابییگ لەکارنامەی سدقی لەوەراوەر مللەت کورد پەیا نەکریا. وەی جوورەسابت بوی ك پشتگیری سدقی لەکیشەی کورد دویر لەراسی بویەوەتایبەت ك حکوومەت سدقی لەئاخرین رووژەیل خوەی ولەهەیشت تەمووز ١٩٣٧ پەیماننامەی سەعەد ئاباد لەتاران وەل تورکیاوئیران وئەفغانستان ئمزاکرد ك ئەو پەیماننامەوەشیوەی سەرەکی دژ یا زد جموجویل نەتەوەیی کورد بویەك مادەی هەفتم پەیماننامەگەوەی جوورەبویە ك وەگوورەی ئی پەیمانەهەرچوار وڵات بریار دانەك ری وەهویچ گرووپیگ یا باندیگ چەکدار نەیەن ك لە ناو سنوورەیلیان چالاکی بکەن زەرەد وە وڵاتەیلتر برەسنن و ئاسایش ناوچەگەبشیونن ك مەبەس لەی بەندەنواگردن لە هامشوکردن کوردەیل لەسنوورەیل وڵاتەیل هاوسابوی وبەسانن سنوورەیل لەروییان ئەگەر هات و جموجویلیگ چەکدار دامەزرانن ویەیش خاسترین وئاشکراترین بەڵگەس لەبان ئەوەگ ك بەکر سدقی هەڵوێست ئیجابییگ لەوەراوەر کورد نەیاشتگەلەوەر ئەوەگ پەیماننامەی سەعەد ئاباد ئەرا ئەوەبویەك نوای هەرجموجویلیگ کوردی بگری. شایان باسەئەو پەیماننامەوە ئامانجەیل دیاریکریاگ خوەی نەرەسی و لەسەرەتای جەنگ دویم جەهانی پەیماننامەگەهەلوەشیاوەو حکوومەتەگەی سدقییش لەشوین ئمزاکردنی وەچەن رووژ رمیا ولە٨ / ١١/ ١٩٣٧ سدقی کوشیا ویەیش ئەوەسابت کەیگ ناوبریاگ هویچ ئامانجیگ نەتەوەیی لەپشت کوودەتا یا ئنقلابەگەی نەیاشتگە.

چەن رویداگیگ لە مێژوو یا تاریخ کورد

کەمال قەسیر

تاریخ کورد لەناوچەگە چەنەها رویداگ گرنگ یا موهم توومار کردگە ك بویەسە چوارچیوەیگ و کاریگەری داشتگە لەبان مێژوو یا تاریخ و چارەنویسیان.

* سالْ (١٥١٤ ز) جەنگ چاڵدیران و شکیان سەفەویەیل: جەنگ چاڵدیران لەناونی عوسمانیەیل و سەفەویەیل لەساڵ (١٥١٤) بویە سەبەب دابەشکردن کوردستان لەناونی ئی هیز گەورا لە پەیماننامەی (قەسر شرین) ك لەناونیان ریکخریا لەساڵ ١٦٣٦ ز.

* ساڵ ١٨٥٣ و جموجویل یەزدان شێر: جموجویل یەزدان شێر لەساڵ (١٨٥٣) لەناوچەی بۆتان (ك لەتاریخ ئەو وەختە مەرزەگەی رەسیاگە زاخۆ و عەمادیە) سەرهەڵدا، وەل ئەوەیشا لەناوچەی (جەزیرە)یش ك کەفیگە باکوور رووژهەلاْت سووریاو بەشیگ بوی لەباشوور رووژئاوای کوردستان.

ئەو جموجویلە تویەنست کۆنترۆڵ چەن ناوچەیگ وەرفراوان بکەیگ، وەلی وەشکیان هیز کوردی کووتایی وەپی هات، چوینکە چەنەها سەرۆك هووز کورد پشت کردن لە یەزدان شێر وەسەبەب بەرژەوەندی تایبەتیان وەل دەسلاْتدارەیل تورکیا.

* ساڵ ١٨٨٠و جموجویل شەمزینان: جموجویل شەمزینان لەساڵەیل ١٨٨٠ – ١٨٨١ لەبان سنوور یا مەرز تورکیاو ئێران وەسەرکردایەتی شێخ عوبەیدوڵلای نەهری سەرهەڵدا، ك سەرکردایەتی چەن هووزیگ کردیاگ، وەلی شکیاو سەرکردەگەیشی خریا زندان ئەستەمبول.

* ساڵ ١٩١٦و پەیماننامەی سایکس بیکۆ: پەیماننامەی سایکس بیکۆ کوردستان دابەشکردو موسڵ و باشوور کوردستان و رووژهەلاْتی خستە ژێر کۆنترۆڵ فرەنسیەیل و گشت پارچەیل تر کوردستان باکوور خستە ژێر کۆنرۆڵ رووسیاو بەریتانیەیلیش چەن ناوچەیگ باشوور ولایەت موسڵ تا نیمچە جزیرەی عەرەبی وەرگرتن.

* ساڵ ١٩٢٠ و جموجویل شێخ مەحموود حەفید: شێخ مەحموود ك لەسلێمانی لەدایگ بوی، مکور بوی لەبان دامەزرانن دەوڵەتیگ کوردی، لەساڵ ١٩١٩ ئاشکرای سەروەخوەیی کرد، وەلی بەریتانیەیل شار سلێمانی بومواران یا قەسف کردن و، وەو جوورە شوورش بەرپا کریا دژ ئنگلیز لەساڵ ١٩٢٠و شێخ مەحموود خوەی سەرکردایەتی هیز کوردی کردیاگ، ئمجا شوورشەگە وەدویرەوخستن شێخ مەحموود حەفید ئەرا هندستان کووتایی وەپی هات. وەختیگ جموجویل ٦ ئایار ساڵ ١٩٣٠ لە سلێمانی رویدا شێخ مەحموود هاتەوەو روی وە روی ئنگلیزەو بوی و ئەو کاریشە تا ساڵ ١٩٣١ وەردەوام بوی.

* ١٩٢٠و ئبراهیم هەنانۆ: ئبراهیم هەنانۆ سەرکردە، ك لەناوچەی باشوور رووژئاوای شار حەلەب بوی، تویەنست وەل قەیریگ لە سەرۆك هووزەیل کوردا ریك بایگ و چوار تیپ یا فرقەی سەربازی لەجفتیارەیل کورد دروس بکەیگ و شوورش دژ فرەنسیەیل بەرپا بکەیگ لەساڵ ١٩٢٠. ئمجا لەناونی هەردوگلا جەنگ سەخت رویداو فرەیگ لەکوردەیل جفتیار فەوتیان و جەنگەگە کووتایی هات و فرەنسیەیل تویەنستن شوورشەگە کپەو بکەن.

* ساڵ ١٩٢٠وجموجویل ئسماعیل ئاغای شکاك لەئێران: ئسماعیل ئاغا شێخ ئەشرەت شکاك بوی لەهەرێم ئورومیە، لەساڵ ١٩٢٠ جموجویلیگ چەکداری دروس کرد دژ دەسلاْت مەرکەزی ئێران و چەنەها ناوچەی کوردنشین خستە ژێر دەس خوەی و، وەردەوام روی وەروی دوشمنەیل بویاگەوە لەناوچەیل کوردنشین عیراق و ئێران. وەلی دەسلاْت ئێرانی لەساڵ ١٩٣٠ وە پیلان یا موئامرەیگ چریەی ئەرا دانیشتن و کوشتەی.

* ساڵ ١٩٢٠و پەیماننامەی سیڤەر: هاوپەیمانەیل لە پەیماننامەی سیڤەر ساڵ ١٩٢٠ ك لەباریس کریا، لەماددەی شەش پەیماننامەگە ئشارەت وە خودوەریەوبردن کورد کردویگ لەلایەن خود کوردەیلەوەو، لەماددەی ٦٤ ئشارەت وە ئەوە دریاویگ ك کورد هەق دەوڵەت سەروەخوەی دیریگ، وەلی ئەو پەیماننامە جی وەجی نەکریا.

* ساڵ ١٩٢٠و لووزان : لەی پەیماننامە ك وە لووزان ناسریا، باس کیشەی کورد نەکریا وتەنیا ئشارەت وە هەق رووشنهویری و دینی کریاویگ ئەرا کەمە نەتەوایەتیەیل، هەر لەوەر ئەوەیش کیشەی کورد کەمتر باس لەلی کریا.

* ساڵ ١٩٢٥و جموجویل کوردی لە تورکیا: جموجویل یەکم لەلایەن شێخ سەعید پیرانەوە سەرکردایەتی کریا، وەلی وەهیزیگ فرەی تورك کپەو کریا. جموجویل دویمیش لەساڵ ١٩٣٠و١٩٣١ لەلایەن ئحسان نوری سەرکردایەتی کریا (ك ئەفسەریگ کویەن لەشکر تورکیا بوی) و داوا لە (عصبە الامم) کرد دەوڵەتیگ سەروەخوەیی ئەرا کورد دامەزرنن، وەلی ئی جموجویلیشە لەکووتایی ساڵ ١٩٣١ کووتایی وەپی هات و شمارەی فرەیگ لە کوردەیل کووچکردن ئەرا سووریا.

* ساڵ ١٩٣٠ – ١٩٧٥و جموجویل بارزانیەیل: لەساڵ ١٩٣٠ شێخ ئەحمەدو مەلا مستەفای برای، لەکوردستان عیراق سەرکردایەتی جموجویلیگ چەکداری کردن دژ حکوومەت عیراق تا ساڵ ١٩٣٢ وەردەوام بوی، لەساڵ ١٩٤٥ مەلا مستەفای بارزانی دەسکردە روی وە روی بوینەوەی حکوومەت عیراق و ئەرا ماوەی سالیگ وەردەوام بوی، لەساڵ ١٩٦١ جاریگ تر شوورش دەسکردەپی و تا ساڵ ١٩٧٥ دویای ریککەفتننامەی جەزایر ناونی ئێران وعیراق.

* ساڵ ١٩٤٦وئاشکراکردن کۆمار کوردستان لە مەهاباد: لەشار مەهاباد رووژئاوای ئێران و، وەهاوکاری هیز یەکێتی سۆڤیێت ئەو وەختە لە ئێران بوی، ك وەهەزاران کورد لەناوراس شارەگە ئامادەی بەرزەوکردن پەرچەم کوردستان بوین ئەرا یەکم جار و قازی محەمەد سەرۆك پارت دیموکرات کوردستان ئێران بویە سەرۆك کۆمارەگە، وەلی دویای چەن مانگیگ لەشکر ئێران کووتایی وە یەکم ئەزموون دەوڵەت کوردی هاورد.

* ساڵ ١٩٧٠و ریککەفتننامەی ١١ی ئادار: حکوومەت بەعس لە عیراق بڕیار دگان وەپینایین یا ئعترافکردن وە وجوود کورد دەرکرد و دگان نا وەهەق رووشنهویری و نەتەوەیی کوردو چەنەها دیدار ودانیشتن لەناونی کوردو حکوومەت ئەنجامدریا ئەرا چارەسەرکردن کیشەی رەوای کورد لەچوارچیوەی ئۆتۆنۆمی یاحوکم زاتی و ئی ریککەفتننامە پشتگیری گەورایگ لەلی کریا لەلایەن کوردەوە.

* ساڵ ١٩٧٥و ریککەفتننامەی جەزایر: عیراق و ئێران لەریککەفتننامەی جەزایر رەسینە ئەنجام چارەسەرکردن کیشەیل مەرزی ناونیان و ناوچەی شەتولعەرەب. ئی ریککەفتننامە هووکاریگ بوی ئەرا لەناوبردن جموجویل چەکداری کوردی لە عیراق دویای ئەوەك ئێران دەس لەهاوکاریکردنیان هەڵگرت.

* ساڵ ١٩٨٨و کیمیاواران هەڵەبجە: لە ١٦ی ئادار ١٩٨٨ هەزاران هاوولاْتی کورد لەشار هەڵەبجە بوینە قوربانی وەسەبەب وەکارهاوردن غاز کیمیاوی.

* ساڵ ١٩٨٩و تیرۆرکردن عەبدولرەحمان قاسملۆ: ئێران تاوانبار کریا وەتیرۆرکردن سکرتێر گشتی پارت دیموکرات کوردستان ئێران لە ڤیەننای پایتەخت نەمسا لە١٣ی تەمووز ١٩٨٩، لەوەختیگ بانگەوازی کردوین ئەرا دانیشتن وەل نوێنەر حکوومەت ئێرانا ئەرا ئەوەك چارەسەر ئاشتیانەی مەسەلەی کورد بکەن لە ئێران.

* ساڵ ٢٠٠٤و رویداگەیل قامشلۆ لە سووریا: لە ١٢ی ئادار ساڵ ٢٠٠٤ کارەساتیگ خویناوی رویدا لەوەخت وازیکردن تووپ پا، ك لەتی ١٤ کورد بوینە قوربانی و ئەو رویداگە چەنەها ناوچەیل تر گرتەوەو قوربانیەیل تریش لەلی کەفتەوە.

* ساڵ ٢٠٠٥و هەڵوژاردن پەرلەمان کوردستان: لە یەکم دانیشتن پەرلەمان کوردستان لەهەولێر بڕیاردا وە هەڵوژاردن ریزدار مەسعوود بارزانی وەك سەرۆك هەرێم کوردستان عیراق.

جەنگ چاڵدیران لەناونی عوسمانیەیل و سەفەویەیل لەساڵ (١٥١٤) بویە سەبەب دابەشکردن کوردستان لەناونی ئی هیز گەورا لە پەیماننامەی (قەسر شرین) ك لەناونیان ریکخریا لەساڵ ١٦٣٦ ز

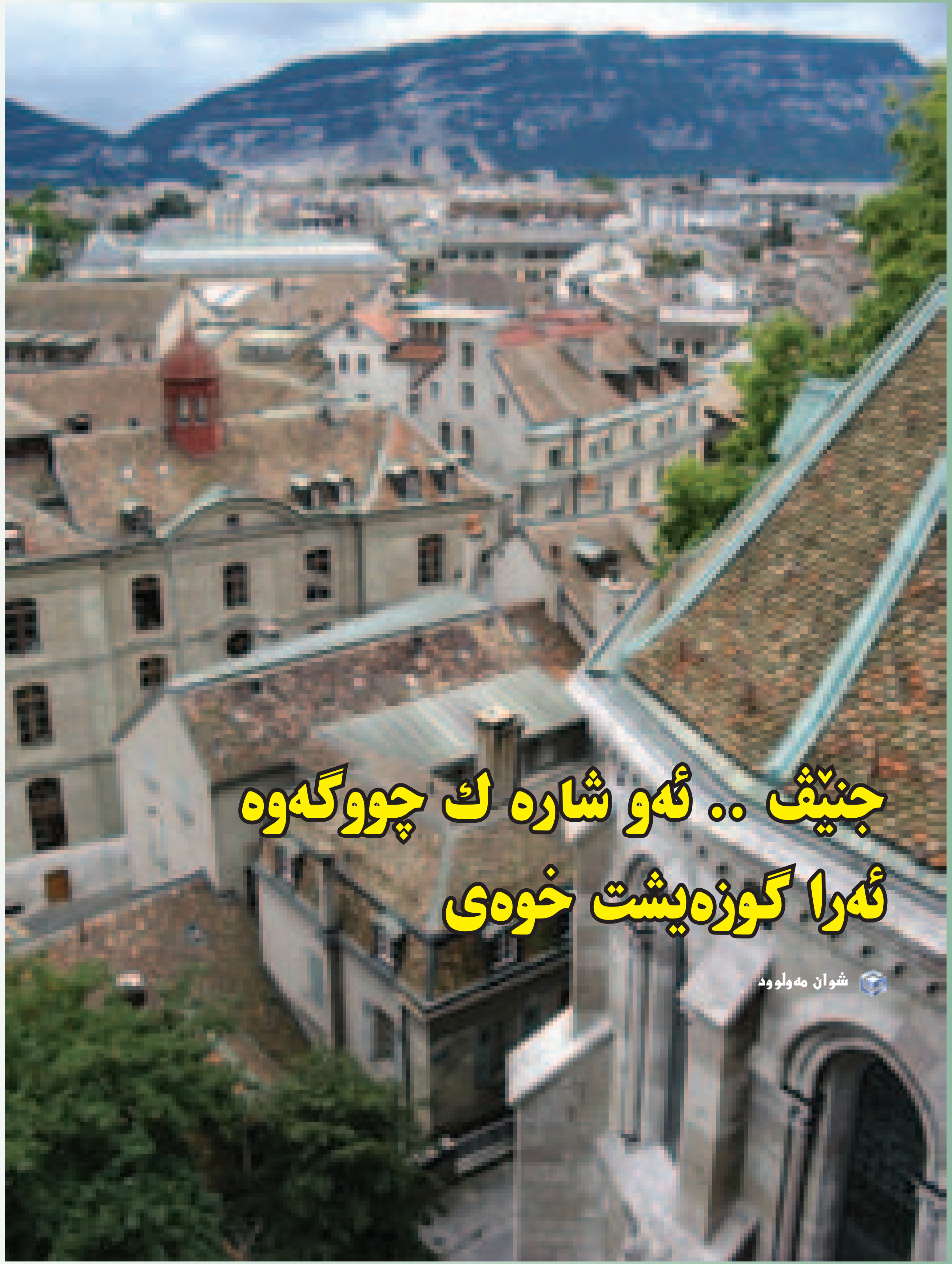

جنێڤ .. ئەو شارە ك چووگەوە ئەرا گوزەیشت خوەی

شوان مەولوود

وەختیگ باسِ شار (جنێڤ) کریەیگ، وەلیا باس سەعات سویسری و داب ونەریت وڵاتەیلی تیەیگە هویر، شار جنێڤ ئەوە نیە شار تازەیگ بووگ و یادگاری و رویداگ میژوویی یا تاریخی نەیاشتووگ، بەڵکوو وە چەواشەوە جنێڤ ئامادەی باسکردن رویداگەیل تاریخیەو یادگاریەیل خویناوی لە جنێڤ ئمروو بویەسە ری ورەسم و ڤیستیڤاڵ و خوەشی و ئەوەسە گشت ساڵیگ ڤیستیڤاڵ ساز کریەیگ، ئی یادگارییشە لە بنەرەتەوە چووگەوە ئەرا جەنگیگ خویناوی ك ئیسە بویەسە ئاهەنگ و خوەشی و نیشانداین فۆلکلۆر و ئی یادیشە زنگەوکردنەو هەمان وەختیش لەوەر خاتر بتەوکردن و پەرەداینە وەلایەن گەشت و گوزاری. ئەوەك ئەرای بکریەیگ و بتویەنیگ لە (١٢ی کانوون یەکم) گشت ساڵیگ سەردان شار جنێڤ بکەیگ، لەیوا خەیاڵ کەیگ ئی شارە ئەقڵ خوەی لەدەسداگە، چوینکە لەی سەردەمە جنێڤ نیشانەیگە ئەرا سەرکەفتن ئابووری و سستم بانکی و پیشەسازی، ئمجا لە شەو (١١ لەبان ١٢ی کانوون یەکم) بارووەزع و شیوەی شار جنێڤ چووگەوە دویاوە ئەرا پەنج سەدەی گوزەیشت خوەی. هەر وەی بوونەوە خەڵك جنێڤ جنگ کویەن سەردەم باپیرەیلیان پووشن و شمشیر و خەنجەر کەنە قەی خوەیان و کلتوور کویەن خوەیان دروس کەن و ئەگەر تەماشای ناو جادەیل کویەن شارەگە بکەید جوورە تەپڵیگ لەلی دریەیگ لەیوا هس کەید و ئویشید ئیسە جەنگ دەسکەیگەپی. ئمجا ئەو جنگ و شمشیر و خەنجەرەیلە ك وەکاری تیەرن لەو ری و رەسمە گشتی کویەنەو تووپ جەنگیش لەزوورم مەیدانەیل دانریەیگ و بیجگە ئەوەیش ئاگر فرەیگیش دەمدریەیگ و گشت چشتیگ چووگەوە ئەرا زەمان خوەی. بیگومان لەیرا پرسیاریگ سەرهەڵدەیگ وئەویش ئەوەس، ك ئەراچە شار(جنێڤ) لەی سەردەم تازە و پیشکەفتگ خوەیە چووگەوە ئەرا ئەو سەردەم دویاکەفتگ و کویەن وئەرا ژێر سایەی ئەو هەڵسوکەفت و رەفتار سەربازی کویەنە؟ ئمجا لەیراوە سەرەتاو بنەرەت داستانەگە دەس وەپی کەیگ و ئەوەسە ك لەکووتایەیل سەدەی (١٦) جەنگیگ دینی بەرپا بویەو، (شارل ئیمانووێل یەکم) دەسڵات میرنشینی (دۆقیەسافوا)و میرنشینی (بیامۆنی)داشتگەو فەرمانرەوایی ئەو ناوچەیلە لەدەسی بویە، ك کەفتویگە ناونی مەرز (سویسراو فرەنسا)، ئمجا لەو سەردەمە جەنگیگ دینی رویداو گشت وڵاتەیل ئۆروپا گرتەوە، وەل ئەوەیشا هەر لەو وەختە (کانتۆن جنێڤ لە هەوڵ خاسسازی (دینی) بوی و تواس بارووەزعەگە خاسەو بکەیگ، وەلی ئەوە بوی زوورم مەردمان ناوچەگەیش لەو وەختە چوینە بان مەزەو(پرۆتستانتی) ودەوروەرەگەیشی لەبان مەزەو کاتۆلیکی بوین. شارل ئیمانووێل فاوانخوازی وەرانوەر کانتۆن جنێڤ ئەنجامدا، دویای ئەوە کانتۆن لە کاتۆلیکی جیاوە بوی و وەرەو پرۆتستانتی چی، پاشای ئسپانیا پشگیری لە شارل کرد تا جنێڤ داگیر بکەیگ، ئەوە بوی دویای پلاندانایین لە شەو ١١ لەبان ١٢ی کانوون یەکم ساڵ ١٦٠٢ لە شەویگ تیەریك و سەرد وەبی دەنگ هەزار پیاگ لەشکر شارل چینە ناو جنێڤ، ئمجا دەروازەیل جنێڤ گشتی بەسیاگ و بەرز بوین، وەلی شمارەیگ سەرباز تویەنستن لەلیان بچنە بان، ئەوە بوی لە تەقەتەق پایان و دەنگ قسەکردنیان پاسەوانەیل قەیریگ لەمەردمەگە لەخەو هەڵسانن تا بچنە گژ دوشمنەیلا لەناو جادەیل، وەو جوورە جەنگ دەسکردەپی ودریژە کیشا تا شەوەکی و جەنگەگە وە سەرکەفتن مەردم جنێڤ کووتایی هات، ئەیە بیجگە کوشتن چەنەها سەرباز دوشمن و یەخسیرکردن (٦٦) کەس لەلیان، وەلی ١٨ کەس خەڵك شارەگەیش بوینە قوربانی، دی ئەوە بوی لەشوون ئەو شکەستە شار (ئیمانوێك) وەناچاری ریککەفتن ئاشتی وەل جنێڤا لەساڵ ١٦٠٣ ئمزا کرد. ئمجا هەر لەو سەردەمە تا رووژ ئمروو لەلایەن مەردم شار جنێڤەوە هەر وەبوونەی ئەو سەرکەفتنەوە ساڵ وە ساڵ ڤیستیڤاڵ وخوەشی ساز کریەیگ و ئیسەیش بویەسە جەشن یا عەیدیگ نیشتمانی ئەرا جنێڤ، وەل ئەوەیشا جنگ کویەن لەوەر کریەیگ و شمشیر و خەنجەر و چەك کویەن ئەرا ئەو رووژە وەکار تیەرن وگورانیەیل کویەن وفۆلکلۆری چرن و قوتابیەیلیش لەو ری ورەسم تاریخی و گەورا گشتیان بەشدارن و ئاهەنگ جوان و گەورایگ دەسوەپی کەیگ لەو شەوە ك شەو (١١ لەبان ١٢)ی کانوون یەکم گشت ساڵیگەو جویر داب و نەریتیگ لەو شەو خوەشە چکلێت و نوقڵ وشرینی بەش کریەیگ لەبان مەردم. وەلی لەیرا توایم بویشیم لەو سەردەمەوە تا رووژ ئمروو ئی یادگاری یا بوونە نیشانەیگ دینی و سیاسی و نیشتمانی دیریگ، لەهەمان وەختیش سفەتیگ جوان فۆلکلۆری و گەشت و گوزارییش دیریگ، ئمجا هەر وەی بوونەوە نویسینگە یا مەکتەب گەشت وگوزاری سویسری خەریك گامناین تازەیگەو هەوڵ ئەوە دەیگ ئاڵشتی بکەیگ ئەرا بازارکردنی وەگەشت و گوزار جەهانی، وە مەعنای ئەوەك مەیل گەشتیارەیل جەهان وەپی بکیشیگ، بیگومان یەیش وەك ری ورەسمیگ زمسانەو لەوەر ئەوەسە تا بارووەزع گەشت وگوزاری لەو شار و ناوچە زنگەو بووگ، چوینکە لە وەرز (زمسان) نسبەو شمارەی گەشتیارەیل کەمەو بووگ، ئمجا هەر لەی چوارچیوەیشە لایەن پەیوەندیدار وەگەشت وگوزار (سویسری)ەوە بەرنامەیگ تایبەت ریکخستگە ئەرا ڤیستیڤاڵ و ری ورەسم زینگەوکردن داستان تاریخی مەردم ئەو شارە وەیاد جاران، ك ئەویش وەهاوکاری وەل کۆمپانیا یا شەریکەی (یەکێتی میوانخانەی لۆریشمۆند)، ك ئی میوانخانە لەلایەن گرووپیگ لەساڵ (٢٠٠٤) سەنریاگەو تازەوە کریاگە، میوانخانەگە (١٠٩) غورفە هاتی وگشت جوورە خزمەتگوزارییگ لەتی دابین کریاگەو شوون ئسراحەت خوەشیگەو گەشتیار ئسراحەت کەیگ لەتی. ئەوەك توایم باسی بکەیم و بویشیمنەی، ئەوەسە ك ئیمەیش لە هەرێم کوردستان بایەسە تەماشای ئەو ئەزموون جنێڤە بکەیم ونەف وەربگریم لە کار مەردم شار جنێڤ تاگەر بتویەنیم بوونەیل کلتووری و تاریخیەیلمان زینگەو بکەیم لەوەر خاتر پەرەداین وە گەشت وگوزار و دەرخستن و نیشانداین فۆلکلۆر خوەمان وە تایبەت لەو وەرز یا فەسڵەیلە ك ئاست گەشتیارەیل لەتیان کەمەو بووگ، بیگومان ئیمە تویەنیم لە گشت وەرزیگ ئی جوورە ڤیستیڤاڵیگ ساز بیەیم و تویەنیم وەگوورەی ئەوەیش پەرە بەیمنە گەشت وگوزار و کلتوور رەسەن خوەمان، چوینکە ئیمە خاوەن رویداگەیل مێژوویی یا تاریخی فرەیگیم و ئەگەر بایگ و ڤیستیڤاڵ ئەرایان ساز بیەیم، ئەوە بیگومان هویچ وەختیگ بی چالاکی نیەمینیم.

شمارە (٣٣)حوزەیران (٢٠٠٩) م

شاعر و زانای دینی و کەسایەتی ناودار کورد و کوردستان قازی ڕەشاد موفتی، کوڕ محەمەد موفتی کوڕ مەلا عوسمان کوڕ مەلا ئەبو بەکر ئەفەندی ناسڕیاگ وە "کچوك مەڵا" لە ساڵ ١٩١٥ لە بنەماڵەیگ ناودار دینی لە قەڵای کویەن هەولێر هاتیەسە دونیا.

لە عومر هەفت ساڵان خریاسە وەر خوەندن و لە مەدرەسەی سەرەتایی هەولێر تا قوناغ شەشم خوەندگە، ئمجا لە مزگفت گەورای قەڵات لەلای باوگی دەرس نەحو، سەرف، مەنتق، بەیان، رەوان وتن یا بەلاغە، فقە و ئسوول و شیەوکردن یا تەفسیر خوەندگەو لە ساڵ ١٩٣٤ چیەسە مسر و ٢ ساڵ لە ئەزهەر خوەندگەو باوەڕنامەی ئەهلیەت وەرگرتگەو لە ساڵ ١٩٣٦ هاتیەسەوە ئەرا هەولێر و خوەندن دینی لەلای محەمەد ئەفەندی موفتی باوگی تەواو کردگەو مووڵەت یا ئیجازەی زانستی لەلی وەرگرتگە. ڕەشاد ئەفەندی لە گشت دەرسەیل "مەلا ئەفەندی" ئامووزای باوگی ئامادە بویەو قانجاز فرەیگ لەلی کردگەو لە ساڵ ١٩٤٤ کار دەرسداین و، پیشنمازی رووژەیل جومعەی مزگفت گەورای قەڵا وەپی سپاریاگەو لە دویای ئەو ئەرکەیل دینییشە لە ساڵ ١٩٥٦ کریاسە قازی دادگای کەرکووك و لە ساڵ ١٩٥٧ جیواز کریاگە ئەرا شار سلێمانی، هەر لە هەمان ساڵیش جیواز کریاگە ئەرا دادگای شەرعی هەولێر و دویای ٢١ ساڵ لە خزمەتکردن شەریعەت لە ساڵ ١٩٧٨ خانەنشین یا تەقاعد کریاگە. وەرج لەوەك خانەنشین بکریەیگ کریاسە ئەندام ئەنجوومەن زانایەیل شار هەولێر ك دویای ئەوەك خانەنشین بویە کریاسە سەرۆك ئەو ئەنجوومەنە. ڕەشاد موفتی یەکمین خوتبەخوەن بویە لە شار هەولێر ك وە زوان کوردی خوتبەی رووژەیل جومعە خوەنستەسەوە ك جاران وە زوان عەرەبی خوەنریاوە. دی تا رووژ مردنی رووژەیل جومعە لە مزگفت قەڵا وە شانازیەوە وە زوان کوردی خوتبە خوەنستگە. ڕەشاد موفتی نویسەریگ هەڵکەفتگ و شاعریگ کورد وە توانا بویەو ریڕەویگ دینی لە داناین شعر داشتگە. ڕەشاد موفتی وەختی ك مەولدنامەی پەیغەمبەر (سلاّم خودا لەلی) وە زوان عەرەبی و تورکی خوەنیگەوە هس نەتەوەیی کەفیگە وژدانی و تویەنستگە وە زوان کوردی بنویسیگەی تا گشت کوردیگ لەلی بفامیگ و لە سەرەتای ئەو کار ئەدەبیات دینیە ئویشیگ:-

وە زوان کوردی شرین زوان
بەحس گەورەی هەردوگ عالەم کەم بەیان
رووژ و شەو فرە کەفتیامە خەیاڵ
مەولد کوردی بنویسم بی مسال
باس پەیغەمبەر بکەم را ئوممەتی
تا خودا کلکەیگ ئەرا گشت رەحمەتی

وەل ئەوەیشا موفتی لە یاد کووچ ئاخرین "کانی" شاعر ئی شعرە نویساگەو، لە ریورەسمیگ یەکێتی نویسەرەیل کورد ـ لق هەولێر خوەنستیەسەوەی ك تایبەت ئەرا یاد "کانی" شاعر ساز کریاگەو لەتی ئویشیگ:-

هویر لە تاریخ کووچ شاعرمان واجبیگ ئنسانیـە
با وە جەم ئەرای بخوەنیم ئی فاتحای رەحمانیە
ریورەسمەگەی ئمروومان ئەرا کەس ناوداریگە
جەبر نەفس شعرەو بیگومان ناوەگەیشی (کانی)یە
وەك جەوەڵ بوی لە هممەتی، نەفس فرە بەرزیگ داشت
وە روح زنگە لەلامان ، هەرچەن وە لاشە فانیە
شاعریگ کوردو کوردپەروەر، بی وینە بوی لە ناو کورد
قسەیلی گشت پڕ لە مەعنا، ك شاهد وژدانیە

ڕەشاد موفتی وەڵ دامەزرانن یەکێتی نویسەرەیل کورد لە ساڵ ١٩٧٠ بویە ئەندامیگ چالاك ئەو ریکخریاگ ئەدەبیەو لە ساڵ ١٩٩٢ لە عومر ٧٧ ساڵی لە رووژ شەممەی ١٢ی ئەیلوول لە شار هەولێر کووچ ئاخرین کردو هەر لە هەولێر وەخاك سپاریا.

ڕەشــاد موفتی

گوڵ سوو

شاعر و رووژنامەنویس کاکەی فەلاح

گوڵ سوو

کاکەی فەلاح نازناو شاعر خەبات وراپەرین وررووژنامەنویس وەتوانای کوردمانە ك ناوی حەمە ئەمین کوڕ (قادر)ە ؛نووزدە ساڵ وەرج لە ئیسە لە ساڵ ١٩٩٠ لە تەمەن یا عەمر ٦٢ ساڵی لە شار سلێمانی کووچ دویایی کرد. کاکەی فەلاح لە ساڵ ١٩٢٨ لە شار چوارتای سەر وە قەزای شارباژێر لە پارێزگا یا موحافەزەی سلێمانی چەو واز کردگە؛ لەخیزانیگ هەژار وکەمدەس ئیوەت بویەو خوەندن سەرەتایی لە چوارتاو ناوەندییش لە سلێمانی تەواو کردگە؛ کاکەی فەلاح بویەسە ئەندام لە پارت یا حزب شیوعی وخەبات چینایەتی کردگەو شعرەیل نیشتمانییش داناگە؛ لەبان هەڵوێست سیاسیش چەن جاریگ گیریاگەو شکەنجە یا تەعزیب درياس وەلی وەل ئەوەیشا واز لە بیروباوەر وهویر سیاسی خوەی ناوردگە. ئی شاعر بەهرەدارە وە شعرەیل رامیاری یا سیاسی خوەی هاتگەسە مەیدان شعر و ئەدەب کوردی وتەقالاکردگە وە وشەی سووك وئاسان مەعنایل قویل ورەین بنەیگە یەکەو وبخەیگەی بان کیش یا وەزن خۆماڵی یا مەحەلی و پشت بکەیگە کیش یا وەزن کویەنە.

کاکەی فەلاح تا لە مەیدان خەبات سیاسی زیاتر چیادە نوا شعرەیلیشی رەیینتر بویان وخاستر بویانە زوانحاڵ مللەتەگەی لەو سەردەمە. لەبان بەشداریکردن لە راپەرین یا ئنتفازەگەی کانوون دویم ١٩٤٨ مللەتەیل عیراق ساڵ ونیمیگ سزای زندان ئەرای بڕیاوە و ئەو ساڵ ونیمە لە زندانەیل ناسریەو ئەبوغریب وەسەربرد و لەناو تیەریکی زندانیش وەردەوام بویە لە شعر نویسانن وخزمەت کردن وەئەدەب وشعر کوردی.

لە شوین تەواو بوین سزاگەی لە ناسریە وئەبوغریب هاتگەسەو ئەرا سلێمانی و سەرلەنوو دەس کردگەسە خەبات سری؛ وئمجا جاریگتر لەلایەن رژیم پاشایەتی عیراق ئەگیریەی وئیجارە پەنج ساڵ زندان ئەرای بڕیەیگەو لە شوین تەواوبوین سزاگەی دوارە ئەرا شار سلێمانی تیەیگەو. ئی شاعر پایە بڵینە خاوەن بیروباوەڕ بتەویگ بویە وهەرچەن دوژمنەیل تواستنە وەزندان وشکەنجە ناچاری بکەن تاواز لە هویر سیاسی خوەی باریگ وەلی ئەو تەقالایلە بیهوودە بویەو بیجگە خەبات سیاسی وخزمەت کردن وەئەدەب وکلتوور کوردی کار گەورایگیش لە رووژنامەگەری کوردی کردگە ئەویش وەدەرکردن رووژنامەی ژین ك وەخت خوەی پیرەمێرد شاعر لە ساڵ ١٩٣٩ تا رووژ کووچکردنی لە ١٩٥٠/٦/١٩ دەری کردیاد لە شوین ئەویش ماوەیگ مامۆستا گۆران وئەحمەد زرنگ سەرپەرشتی رووژنامەگە کردنە؛ ئی ئەدیب ناودار کوردە لە ساڵ ١٩٧٠ سەرلەنوو رووژنامەی ژین دەرکردگە بیجگە رووژنامەی ژین کاکەی فەلاح لەماوەی ژیانی بەرهەمەیلتریش چاپ کردگە لەوانەیش.

★ دو کوومەڵە شعر ئەرا منالەیل وەناو (چرۆ) و (سروود) ك ساڵەیل ١٩٦٦ تا ١٩٦٨ نویساسەیان و هەمیش دیوانیگ شعری وەناو (شەپۆلەکان) ك لەساڵ ١٩٦٧ چاپ کریاگە وئمجا لە ساڵ ١٩٧٨ کتاویگ عەرەبی وەناو (ئودیبی پاشا) هەڵەوگەردانگە یا تەرجەمە کردگەسە کوردی و چاپی کردگە.

★ دیوان کاکەی فەلاح ك ساڵ ١٩٨٠ لە بەغدا چاپی کردگەو وپێشەکی یا موقەدەمەگەی دکتۆر عزەدین مستەفا رەسوول نویساسەی.

★کاروان شعر ی تازەی کوردی؛ بەرگ یا جلد یەکم ك لە ساڵ ١٩٧٩ چاپ کریاگەو بەرگ دویمیشی لەساڵ ١٩٨٠ وەچاپ رەسانگە.

★ کوومەڵە شعر (چۆلەکەی پاساری) ك لەساڵ ١٩٨٣ چاپی کردگە.

★ لەشوین مردنیشی دیوان تازەی کاکەی فەلاح لە ساڵ ٢٠٠٤چاپ کریاگەو لەلایەن بنەماڵەگەی گردەو کریاگەو لە ٤٢٠ لاپەرە پیك هاتگە.

نەفت هەریم ئەرا عیراق

ماجد محمد

رووژەیل مێژووی گەورا وەئاسانی و وەبی فیداکاری وەدەس نایەن بەڵکم ئەو رووژەیلەزادەی بارووەزع تایبەت وخەبات بی وچانن ودەسکەفت هەناردن نەفت هەرێم کوردستان ئەرا بازارەیل جەهانی لە یەکم حوزەیران یەکیگ لەو دەسکەفتەیل گەوراس ك وەدەسکەفتەیلتر هەرێم کوردستان زیای کریەی ویەیش لەوەختیگەك هەرێم خوەی ئەرا هەلوژاردن دیموکراتییگ ئامادەکەیگ ك لەناوچەی رووژهەڵات ناوراس بی وینەس وهەمیش گشت قسەیل دروو ناحەزەیل ودوژمنەیل خستە دروو ك وتیان ئەگەر کورد نەفت بکەفیگەدەسی خوەی لە عیراق جیاوەکەیگ یا وتیان کورد وەخاتر نەفت؛ کەرکووك توایگ؛ ئەوەسەکورد زەحمەت کیشیگ وتەقالا کەیگ و وەخت نەیگ تا نەفت لەدڵ زەوی دەرکەیگ و وەل سەرجەم پیکهاتەیل مللەت عیراق برابەشی بکەیگ. نەفت ك لەسەردەم دەسلات دیکتاتۆری وسیاسەتەیل شۆفینی ك تەنیا ئامانجی ریشەکیش کردن ولەناوبردن مللەت کورد بوی؛ بیجگەنگبەتی ونەهامەتی؛ هویچ ئەرا کورد نەیاشتگەو وەشیوەی وەردەوام ئەو سەروەت وسامان سەرزەمین باوگ وباپیرەیلەوەتایبەت لەشارکەرکووك ك دەیان ساڵەتەنیا دەرامەد عیراق بویە؛ هویچی ئەرا مەردم شارەگەخەرج نەکریاس وئی تلای سیەیەکیگ لەتەگەرەیل سەرەکی ری وەدەس هاتن حەقەیل رەوای مللەتگەمان بویە و کۆمار مەهابادیش ك لە ساڵ ١٩٤٦ دامەزریا بویەقوربانی مامەڵەی نەفت لە ناونی دەسلات ئەو وەختەی ئیران ویەکیەتی سۆڤیەت جاران. عیراق ك وە سێیمین ولات بەرهەمهاوەر نەفت وەحەساو تیەی و زەخیرەی ژیر زەمینیی لەی سەروەتەرەسیگە١١٥ ملیار بەرمیل و رووژانەنزیکەی دو ملیۆن بەرمیل ئەرا دەیشت ولات کل کەیگ وەزیای کردن بەرهەم چاڵەنەفتیەگان تەق تەق وتاوکی ك تا ساڵیگتر بەرهەمەگەیان رەسیگە٢٥٠ هەزار بەرمیل مەیاخڵی زیای کەیگ وگشت ئەو مەیاخڵەخریەیگەخەزینەی دەوڵەت مەرکەزی تا ئەرا گشت نەتەوەو تایفەیل عیراقی سەرف بکریەی ویەیش گشت ئەو توومەتەیل نارەوا خەیگەدروو ك دیانەی پاڵ کورد ك گوایەئەرا ئەوەتوایگ سیستم حوکمرانی لە عیراق فیدرالی بووگ تا لە عیراق جیاوەبووگ یا سیستم فیدرالی لەئاینده؛ عیراق بەش بەشەوکەیگ؛ وەلی ساڵەیل دویای رمیان رژیم دیکتاتۆری ئەرا گشت لایگ سابت کرد ك کورد ئارەزوومەندانەلە چوارچیوەی عیراق مەنگەوئەگەر بتواستاگ دەرفەت یافورسەت جیاوەبوین داشت. لە کووتایی ئویشیم ك ئەگەر حکوومەت بەغدا لەی ساڵەیل دویاخرەتەگەرەنەخستاگەوەردەم حکوومەت هەرێم کوردستان لە بوار یا مەجال سیاسەت نەفتی ئیسەشایەد بەرهەم هەرێم کوردستان فەرەلەیەگ هەس زیاتر بوی و یەیش دەسمەیەت خاسیگ بوی ئەرا ئابووری عیراق وە تایبەت ك ولاتەگەمان لەشوین چەن دەیەجەنگ ومالویرانی وە تەواوەتی ویران بویەو نیاز وە بەرنامەیل وسیاسەتیەل ئاوەدانی چر وپریگ دیری تا دوارەگیان بگریگ وژیان بەختەوەرانەیگ ئەرا گشت نەوەیلی زامن بکریەی.

٥٩ ملیۆن منال لە جەهان لەورسگیا ناڵنن

هەژار رەمەزان

ئەوکارەیلەك نەتەوەیل یەکەوگرتگ لەگوزەیشتەئەرا منالەیل هەژارو ورسگ ئەنجامیان داگە؛ پرووژەیلیگ بوی ك تیوەنست هەزاران منال لەجەهان لەورسگی نەجات بیەی؛ چوین ئەوەئاشکراس ك لە ساڵەیل گوزەیشتەلەولاتەیلیگ جوور هندو سۆمال وچەن ولاتیگتر رووژهەڵات ناوراس چەندین منال لەورسگیا مردن وهەزاران تریش تویش نەخوەشیەیل جووروەجوور هاتن وەلی ئەوەگ ئمروو لەجەهان کیشەوگرفت ئەرا نەتەوەیل یەکەوگرتگ وەدی هاوردگەئەوەسەك رووژ وەرووژ ریژەیانسبەی منالەیل فەقیر روی لەزیای بوین کەیگ وتەنانەت بەعزی منالەلیش رووژانەزاد نەیرن بخوەن. هەرچەن لەگوزەیشتەئەو بەشەخوراکەك ئەدریانەمنالەیل فەقیر گشت نیازەیلیان جیوەجی نەئەکەرد وخوراکیگ ئاسایی بوین وەلی ملیۆنەها دۆلارخەرج ئەو خوراکەئەکریا لەوەر ئەوەگ ژمارەی منالەگان فەرەبوی.ئمجا ئەوەگ ئیسەلەجەهان هەس بارووەزع ترسناکیگەئەرا منالەفەقیر دونیا وتا ئیسەرووژانەلەولاتیگ جوور هند منالەیل فەقیر وبیکەس ویەتیم لەوەردەم رستورانتەگان چەوەری کەن تا کوتیگ نان بکەفیگەدەسیان وزگیان وەپی تیربکەن. لەولایشەو ریژەیانسبەی منالەیل بی دالگ وباوگ وەشیوەی وەردەوام روی لەزیای بوین کەیگ وئیسەزیاتر لەدو ملیۆن منال یەتیم ویەسیر لە جەهان هەن وروژانەلەورسیا ناڵنن وبیجگەئەوەیش ئی منالەیلەرووژانەلە ناو کوومەڵگای خوەیان تویش کیشەوگرفت ودەس دریژی تیەن ویەیش بویەسەبایس ئەوەگ فەرەلەومنالەیلەنەچنەمەردەسە؛ چوین لەبەعزی ولاتەیل خوەندن لە مەدرەسەپویل فەرەیگ توایگ وئەو منالەیلیشەپویل نەیرن. لەبەعزی ولاتەیل جەهان خواردن رووژانەی هەر منالیگ رەسیگە٢٥ دۆلار ویەیش پویل فەرەیگەئەرا خیزان ئەو منالەیلە. نەتەوەیل یەکگرتگ توانای ئەوەدیری ك خواردن ئەو ٥٩ ملیۆن منالەتا ساڵ ئایندەتەئمین بکەیگ وەلی ئەوەگ ئی ریکخراوەنیگەران کردگەتا دە ساڵ ئایندەژمارەی منالەیل فەقیر چەن وەراوەر ئی ژمارەی ئیسەزیای کەیگ و ئەوسا دی بایەد ولاتەیل جەهان بەرنامەیگ دانەن ئەرا نەجات داین منالەیل لەی ئافەتە. وەگورەی ئەو دراسەو لەیەکەودواینەیلەك ریکخراو یونسکۆ ئەنجامی داگەلەجەهان ئمروو ٧٧٧ملیۆن نەفەر فەقیر هەن ك نیەتویەنن خوراك رووژانەی خوەیان تەئمین بکەن یەیش ریژەیانسبەی فەریگەوچەوەری کریەی ئی ریژەروی لەزیای بوین بکەیگ.

دەسەپاچەم

بەشیر

دەسەپاچەم نازانم ری وە کی بارم
کی دەرکم کەی و زانی لە هاوارم
هاوارم هین خوەم نیە هین مللەتیگە
بەڵام ویشمەی خوەی من ناچارم
هالی ناویمن لە یەك هەر یەك و راییم
دی یەك بگرن كاریگ بكەن مەیەن ئازارم
ئەر دیر هەڵ بلسیم خوەمان بكەیم جەم
نارەسیە دایمان خەلیفە و خادم
ئەرامان دروس كەن ئاغای باڵا سەر
ئەوان جوور خان و ئیمەیچ جوور نەوكەر
ئەرامان عەیبە بیمنە ژیر دەسیان
بیەنە ناو سەرمان هەر جووری توان
با یەك بگریمن ئیمەیچ جوور ئنسان
حەق خوەمان بگریم وە دەس خوەمان
لەكەس خاستر نەویم گەنتر نیەیم لەكەس
تەفرەقە و دودڵی مەیل سەردی دی بەس

ئاسمان ئەور و تن واران

مۆژگان سولەیمانپوور

ئاسمان گشتی لە بن ئەورە و تنی وارانمی
ماڵ ومینم کەم وە نەزرد وەختی کەمیمانمی
ئەر بچوود ئی رووژگارە و سەد هەزار رووژەیل تر
جوور ئەو سایەگەی دار سەونزەگەی جارانمی
کەم وە نەزرد وەفر و واران و تەمام جادەگان
زیەو کەمە لاد ! تەبەرزیی هسارەگانەمی
لەی ولات بی قەرار هاودەنگ رووژەیلمە
لیم نەسینیدن خەیاڵد دڵ خوەشی دەورانمی

ماڵمان هاکوو؟

محمد رەزا رستم پوور

ئەیٚ کەمووتەر تەوقی، تەوق ئاسمان ها کوو ؟
دەیٚرە چوی خەریویمن میرکانمان ها کوو ؟
هویچ کەس وەمان نەویشیٚ وەیٚ زەمینە چوی کەفتیم
هویچ کەس خەوەر نەیٚریٚ ماڵ خاڵوان ها کوو
نامورادی ئایٚم مەرز نادیاریٚگە
تا وەمان دیاریٚ بیٚگ ئارەش و کەمان ها کووو ؟
سووشـــیـــانس* یا عیسا میٚدیەو یا مووسا
هەر کە ناجیە بویشیٚگ ئاخر زەمان ها کوو ؟
هەرکەراخوەیٚە ئیٚرە جوور ماڵ شەیٚتانە
باخ خاك خوریاگە قاڵ باخەوان ها کوو؟
یەیٚ سەرم دە هابیلە و یەیٚ سەرم دە قابیلە
وەك جەمع خەیٚر و شەڕ، بەش کەیٚ دەمان ها کوو
نەیٚل تا دە یەولا ڕەنگ خاك بگریمن
دەنگ ئەلاڵ و بیٚ پەروا بویش ماڵمان ها کوو

*مەوعوود و نەجات بەخش لەدین زەرەتشت

شماره (۳۳)حوزەیران (۲۰۰۹) م

باز ئقبـــال

پەرویز بەنەفشی

کوورپەی ئەزیزم رووڵەی نازارم
قامەت چوی شمشاد رەوزەی وەهارم
مایەی دڵخوەشی ئومید ژینم
سووسەن و سونبوڵ لالە و نەسرینم
شەکەتی دەرکەر ، تەوانای کارم
مەڵهەم ناسوور دڵ تەودارم
لەزەت دەی وە پیم قارو توور ت
بی خەم پادشام لە هوزوور ت
بەرەزای بی خەوش قەی تاش و کەمەر
پیری و شەکەتی هەردوگ لە هویر بەر
شاخەی تویل تەڕ رەوزەی وەهارم
دەنگد ئارامش دڵ خەمبارم
شادی و سەرمەسید مایەی حەیاتم
ئومید خوەشی روی سەر بساتم
دەنگ چوی شاقەی کەو سەرقولەی کاوان
نەرم لە وینەی پەرقوو لە شەتاوان
نەفەسد داروو لوقمانە ئرام
بەیدەم ئەو جولوس جوانی ئەوسام
هەر وەخت دڵگیر بووم لەی دونیای دوونە
گوڵخەندەد نخسەی سەد ئەفلاتوونە
ئەو وەختە سەرد نەی لە روی رانم
خودا خوەی زانی لە شا ئەو بانم
وەختی هایدە خەو ناز شەوانە
گوناد گوڵی رەنگ چوی ئەرخەوانە
چمان موڵك جەم وە پیم بەخشانە
یا ئلم سوقرات کولی پیم دانە
یا شا خەسرەوم شاد وە شیرینم
یا شا شاپوورم قازی هەق بینم
یا سکەندەرم لە قاف تا وە قاف
هوکمم جاریە بی مەرد مەساف
یا تەخت جەمشید ها لە فەرمانم
یا باز ئقبال نیشتیە ئەو شانم
خولاسەی کەلام روح رەوانم
هەر وەخت خەمینم بنیش ئەو شانم
تا کەمتر خوسە بووە میەوانم
دوڕ و جەواهر لەئل و مەرجانم

مەسنەوی

رەزا جەمشیدی

هەناسەگەی گەرم زەوی و ئاسمان
هڵم هەناسد بکە ناو باخەگان
دارە و پەل و پەلوەچ و ریشگ بنووڕ
هووز روونج و دم تیشگ بنووڕ
هویچ وە ئەو جەنگەل دارە نەمەن
بیجگە خەویگ وە ئەو وەهارە نەمەن
هەر لەش دارەیلە کەفیدەو زەمین
داوڵ وشکی وەلیان ها لە قین
گیان خوەد و گیان پەل و پەلوەچەیل
گیان خوەد و گیان دەر و دەروەچەیل
هویرد وە چویزەیل یەتیم هەڵ نەگر
وە خاتر ئەزرەت دارەیل نەمر
ئەزرەت دارەیل وەهارە همان
سەوزی بی تیشگ و ژارە همان
های هەنووز ها لە خیال زەمین
وشکە پەلەیل، ئەرای چە چویزە نیەین؟
کی دڵ ئی ئاو چەمە شاد کەی؟
هەرچی کەلاوەیلەسە ئاباد کەی؟

ساڵەیل قیل، قەڕنەیل قڕان

مەسعوود قەنبەری

ساڵەیل قیل ، قەرنەیل قڕان
م منال کام رووژ کام مانگ کام ساڵ کام قەڕن
کام ولات کوورە و بویم ؟!
ت لە شەو چرکن مانگ دیزەی ساڵ قیل قەڕن قڕان
پیا بویدە ! لە ولاتیگ کە ئووردی پایز بڕ بڕ هاتن و
چنگ خسن لە دەمچەو باخەیل و
خوەزیەوەیل سەونز دارەیل
رویتگاننەو و لە بان ئاگر کتاوەیل زانایل
مەلویە برشانن وە چەوەیلمان میژەتووقەکردن و
وە خوینمان ئاسیاو گل دان!
وە کەلەسەرگمان مەنارە سازین و
لە بانیەو دەنگ ئەزانیگ هیز گرت !
م منال کام کام کام
کامم ؟! ت، لە شەو قلاڵ، مانگ مار، ساڵ سنان
قەرن داڵ و دار و دەروەچ و دیو و درووو و
دویکەڵ و دویزەمە
پەیا بویدە ! لە ولاتیگ کە دار بڕین و دار چقانن و
بەڕ دارەیل کەلەسەرگ ئایەم بوی
لە جی دار تەور سەونز کردوو
لە جی وەنەوشە ئاسندڕگ !
وە ناو نیشانیگ نەنگد وە تیژی سقان شکیای
براگەد ناوکد بڕی !
خوەزیەو کەویگ کردە پەتەسوو و نابان زامد
داڵگد وە گوپی زویخ گووشد کرد و
باپیرد وە پا بمارکی چەپاڵی شەو قەرەزەنگی
کردە ملد!...

رووشنهویری

دادگەری

فەرید زامدار

شوون باڵەوگرتن (باڵندە) وەرەو ئاسمانەو (ماسی) لەناو ئاو و (ترویسکەی رووشنایی) لە تیەریکی، وەك سویرخواردن بیهوودەیگە لەناو بازنەیل بەتاڵ وجوود و ژیان، ك ئەویش پەیام وەردەوامی دادوەری بویە ئەرا ئادەمیزاد.

هەر لەسەرەتای دروسبوین ئادەمیزادو دەسوەپیکردن سەرەتایەیل ژیانەوە، ژیان نە دادپەروەری لەتی بویەو نەیش یەکسانی، بەڵکوو ئادەمیزاد هەمیشە قوربانی کویەنیگ بویە ئەرا رازیکردن خواست و ئارەزووەیل ژیان، هەر لە سەرەتایشەوە یەکیگ لە غەڵەتەیل گەورای کوومەڵگای ئنسانی ئەرا ریکخستن کوومەڵگا دامەزرانن دادگایەیل بویە، دیارە لە گشت وڵاتیگیش وە جیاوازی جوورەیل سستمیەوە دادگاو دادوەر و دەسەی دادوەری وگشت پیکهاتەیلی لەلایەن دەسڵات سیاسی وڵاتەوە وە دامەزرانن ئەنجام دریاگەو دریەیگ، مەعنای ئەوەسە وە هەڵوژاردنیگ مەردمی نەویە.

ئیمە لەیرا یاسا (قانوون) لە (دادگاو دادوەری) جیاوە کەیم و بووگ قانوونەیل ریکخستن کاروبار کوومەڵگا وە گوورەی شیوەو داب ونەریت کوومەڵایەتی دیاری پەرلەمان بکەیگ ولەلایەن دەزگاو لایەنەیل پەیوەندیدارەوە جی وەجی بکریەن وریکبخریەن، چوینکە وجوود دادگا مەعنای ئەوە نیە دادوەری یا عەداڵەت لەکوومەڵگا وجوود دیریگ. دادەور فرەجار حوکم تاکەکەسی ومزاجی دەیگ و هەر جووریگ بتوایگ وازی وە ماددەیل قانوونی کەیگ وحوکم وەپیان دەرکەیگ یا ئەوەسە جووریگ لە دکتاتۆریەت قانوونی نیشاندەیگ. ئمجا لەی حاڵەتە بایەسە دادگا لەناو پەرلەمان وەك دەزگایگ قانوونی لە قەیریگ ئەندام پەرلەمان قانوونزان دروس بووگ، چوینکە نوێنەر مەردمەگەن و هەر وەناو مەردمیشەوە تویەنن حوکمەیلیان وە جەمەوە دەربکەن.

گشت دادگایەیل جەهان مزاج حاکمەیل تاك بەنەیانە رییەوە، ك بایەس بوی هەر لەسەرەتای تاریخەوە کوومەڵگای ئنسانی دادگا دروس بکرداگ ولەجیای دادگا ئەنجوومەنیگ ودویای ئەوەیش پەرلەمان شوونی بگرتاگ، وەل (یوونان کویەن)و(رۆمای کویەن) ك هەر لەسەرەتاوە ئەنجوومەنیگ لەشیوەی نیمچە پەرلەمانیگ دامەزرانن و لەجیاتی دادگا حوکم کردیان و دویاخر دادگا دامەزرانن.

وەك ئەزموون وڵاتەیلیش لە لاوردن دادگایەیل، وەخت خوەی لە یەکێتی سۆڤێت کریا، ك لەشوون شوورش ئوکتۆبەر و لەسەرەتایەیل حکوومە تازەی یەکێتی سۆڤێت ئەنجامدریا، ك وە بریاریگ قانوونی گشت دەزگایەیل دادوەری و دادگایەیل بەسیان، ئەویش لەبان بنەمای ئەوە ك بایەسە ئادەمیزاد سۆڤێتی خود خوەی شوون قانوون و دادوەر بگریگ، ئەویش وەگوورەی ئەوەك هەر لەسەردەم (نیاندەرتاڵ) وەبی وجوود قانوون و دادگا، ئادەمیزاد وەل ئادەمیزادا وەئاشتی ژیاگەو ئەو ئەزموون یەکێتی سۆڤێتیشە زیاتر لە(٦)مانگ دریژە داشت.

مێژوو سینەما لە چین

گوڵ سوو

نیشاندان یەکمین فلم سینەمایی لە چین ئەرا ساڵ ١٨٩٦ چووگەو وتومار یا تەسجیل کردن یەکمین فلم لە چین لە شار شەنگهای ئەنجام گرد ولە ساڵ ١٩٠٥ یش یەکمین فلم چینی وەناو (جەنگ دینگ جون شان) بەرهەم هاوریا و لەچەن بەشیگ گورانی (ئۆپەرای بکین) پیکهاتویگ؛ وەلی بەرهەمهاوەرەیل ئەو فلمە چینی نەوینە بەڵکم ئەو فلمە لەلایەن وڵاتەیل بیگانە وەناو چین بەرهەم هاوریاگە. یەکمین فلم ك چینیەیل خوەیان دروسی کردنە لە ساڵ ١٩١٦ لەشار شەنگهای ك گەوراترین شار ئەو سەردەمە بویە بەرهەم هاوریاگە.

لەسەدەی بیسم ژمارەیگ لە سینەماکارەیل چینی لە بان دەس ژمارەیگ لە سینەماکارەیل ئەمریکی لە شار شەنگهای هووکارەی فلم سازی کریانە و هەروەی خاترە تاماوەی بیس ساڵ زیاتر کاریگەری یا تەئسیر سینەمای ئەمریکی لە بان سینەمای چینی وەدی ئەکریا؛ وەلی تویەنیم دەیەی سی سەدەیگ چی وەگوێریانیگ یا ئاڵشتوئووڵشتیگ لە سینەمای چینی ناو بنەیم ك هووکار یا سەبەب یەیش دەسڵات وەدەسەو گردن چەپرەوەیل بوی ك مەبەس یا قەسدیان ئەوە بوی گرنگی بدریەیگە هونەر سینەماو لەو سەردەمە چەندین فلم بەرهەم هاوریا لەوانەیش (چنگ بوکا) لە ساڵ ١٩٣٣ و فلم (سن یو ریگای گەورا) لە ساڵ ١٩٣٥ وفلم (وو یونگانگ) لە ساڵ ١٩٣٤؛ ئەو ماوە یاسەردەمە ماوەی کیشمەکیش وناکووکی لەناونی شیووعیەیل ونەتەوە خوازەیل ئەرا وەدەسەو گردن دەسڵات وەحەساو تیەی وهەر وەی خاترە گەوراترین ستۆدیۆی سینەمایی لە چین دامەزریاو ئەو کیشمەکیشە تەنانەت لەناو فلمان رەنگ داویگەو. بی گومان دەیەی سی سەدەیگ چی وەساڵەیل ئاڵتوینی سینەمای چینی تیەیگە حەساو ك لەو سەردەمە چەندین سینەماکار داهینەر یاموبدع کەفتنە دەیشت وەتایبەت لە بوار یامەجال دراووردن یا ئخراج و٣ کۆمپانیا یاشەریکەی بەرەهەم هاوردن فلم دامەزریاو ك ئەوانەیش شەرکەیل (لیانهو و مینگشینگ و برایەیل شووتیانی) وهەرلەوماوە یافەترە چەن ئەکتەر یامومەسل سەرکەفتگ کەفتنە دەیشت لەوانەیش (هوودای؛ روان لینگیو؛ زووشوان و جین یان). فلمە سەرەکیەگانترك لەشوین ساڵ ١٩٣٤ بەرهەم هاوریان ئەیانە بوین (ژن ئاسنین، گورانی راوچیەگان، جادەی فریشتەیل) لەساڵ ١٩٣٧. بیجگە ئەوەیش داگیرکردن چین لەلایەن یابان بویە بایس ئەوەگ ك چەن شەریکەی سینەمای سین وەشکەس یائفلاس بکەن لەوانەیش شەریکەی شینگهوا ك یەیش بویە بایس ئەوەگ فەرەیگ لەسینەماکارەیل چینی روی بکەنە هۆنگ کۆنگ و ئەو ناوچەیلە ك شیووعیەت لەتیان دەسڵاتدارن وەلی ئەوەگ جی سەرسوێرمان بوی وەل ئەو هەمگە قەیران یا ئەزمەیلە سینەما لە شار شەنگهای وەتەواوەتی کووتایی وەپی نات. لە شوین ساڵ ١٩٤١ ك داگیرکەرەیل یابانی خاك چین هیشتنە جی و کووتایی وەجەنگ دویم جەهانی هات گەوراترین سینەمای چینی سەرلەنوو گیان گرد ؛ یەیش سەرەرای ئەوەگ گەوراترین شەریکەی فلم سازی یابانی وەناو مانچوکۆ فلم ئاسوکشن لە سینەمای چینی جیاوە بوی و کیشمەکیش لەناونی هەردولا وەدی هات.

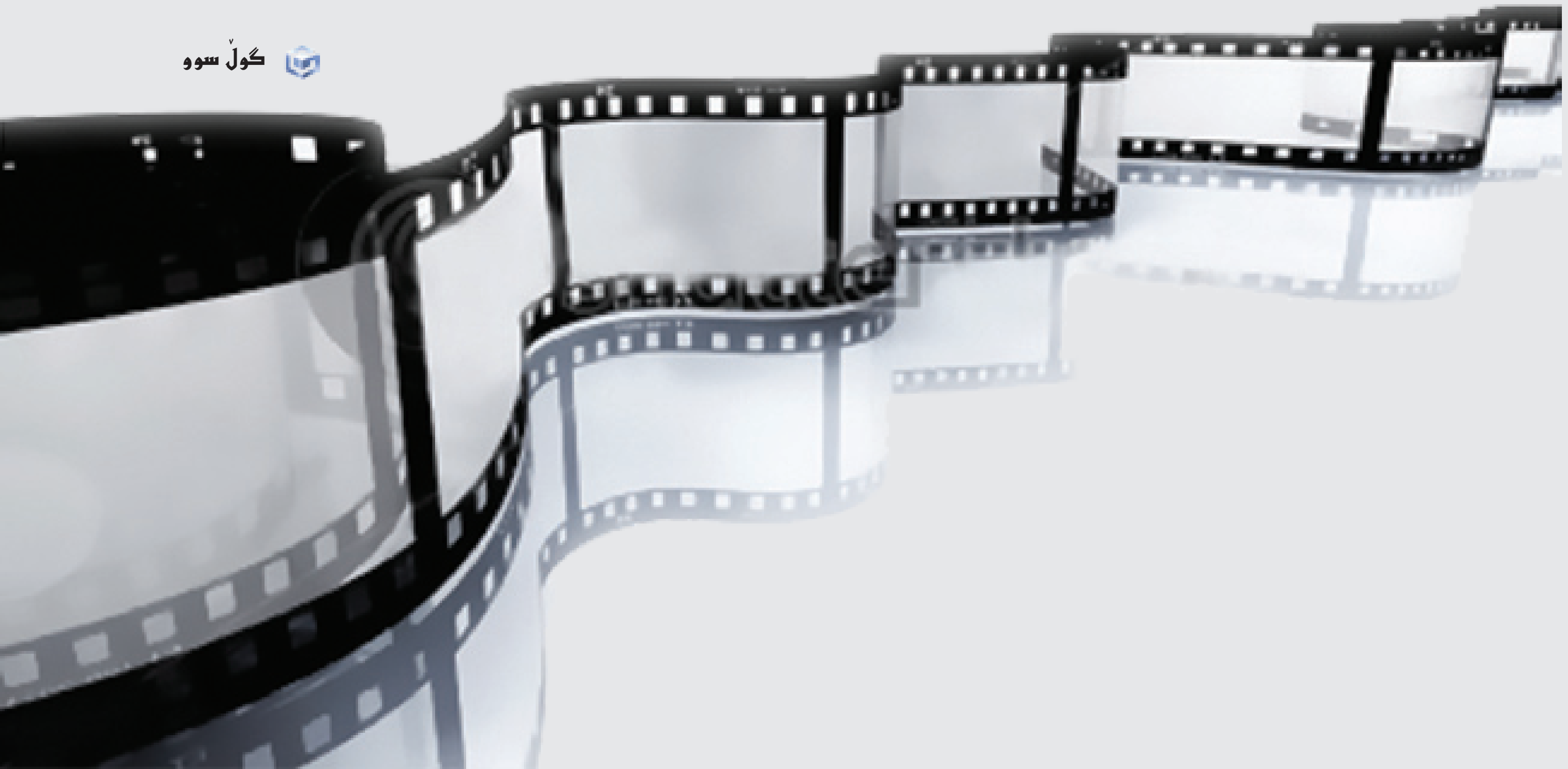

کاریگەری خوەنستن و هووکارەبوین لەبان کۆنترۆڵ کردن مەردم جەهان سێیم

گوڵ سوو

بیگومان بەرنامەی کۆنترۆڵ زاوزی نەخش یادەور گەورایگ دیری لەکەمەوکردن زاوزی لەبەشیگ لەجەهان سێیم؛ وەلی بیجگەئەوەهووکار یا عاملەلیگ تریش کاریگەری داشتنەلەی دیاردەوسەرەکیترین هووکار ك وەشیوەی راسەوخۆ یا موباشر لەکەمەوبوین رادەی مناڵ بوین نەخش ژنەیل لەی پرووسەبویە.

هەر وەی خاترەژنەیل تویەنستنەلە سێ ری دەور بوینن لەکەمەوکردن ریژەیانسبەی مەردم لەوڵاتەیل جەهان سێیم ك یەکمیان خوەندن وەوکاربوین ودویم کارو چاڵاکی ئابووری وکارکردنیان لەدەیشت ماڵەوسێیمیش بەرزەو بوین تەمەن یاعەمرشویکردن دویەتەیلەك کاریگەری لەبان ریژەیانسبەی مناڵ بوین دیری؛ چوین ماوەی ناونی شویکردن ونەمەنن توانای مناڵ بوین ژن کەمترەوکەیگ وژن ماوەی کەمتری دیری ئەرا زاوزی. ئەرا نموونەلەوڵات توونس ك لەساڵەیل دەیەی شەست سەدەی بیسم ریژەیانسبەی زاوزی کەمەو بوی؛ ئەرا تویژەرەیل یاموحەققەیل دەرکەفت ك بەرزەو بوین تەمەن یا عومر شوی کردن ژنەیل توونسی گرنگترین یاموهمترین هووکار ئی پرووسەبویە. لەیرەئی پرسیارەخوەی خەیگەروی ك ئایا خوەنستن و هووکارەبوین نەخش یا دەور لەبەرزەو بوین عومرشوی کردن دویەتەیل لەوڵاتەیل جەهان سێیم دیری؟ بیگومان جواو ئی پرسیارەبەڵییەلەوەر ئەوەگ خوەندن و هووکارەبوین نەخش یا دەور سەرەکی لەکەمەو بوین زاوزی دیری چوین خوەندن لەمەدرەسەیل لەبەعزی وڵاتەیل جەهان سێیم تا تەواو کردن ناوەندی یا دویاناوەندی ئجباریەوهەر ئی دیاردەعومر شوی کردن دویەتەیل لەخوار پانزەساڵ ئەرا هەیژدەوبیس ساڵ بەرزەو کردگە؛ بیجگەئەوەیش خوەندن وهووکارەبوین شیواز یا ئسلووب هویرەوکردن ژنەیلیش ئاڵشت کردگەوئەو ئاڵشت بوین هویریشەهیشتگەدویەتەیل لەکاروبار ئابووری وکوومەڵایەتی لەناو کوومەڵگا بەشداری بکەن وکەمتر مناڵ بارن. وەگشتی لەوڵاتەیل جەهان سێیم ك کوردستان خوەمانیش بەشیگەلەو پیکهاتەدویاکەفتگە؛لەساڵەیل دەیەی هەیشتای سەدەیگ چی تا ئمروو ك دەیەی بیس ویەکمەرووژ وەرووژ ژمارەی دویەتەیل خوەندکار روی لەزیایبوین کەیگ وهەر ئیسەلەوڵاتیگ جوور ئێران ژمارەی دویەتەیل خوەندکار دویاناوەندی یائعدادیەو زانکوەگان لەئاست بەکالۆریۆس ریژەیانسبەیان لەسەدا شەسەوهەر ئی دیاردەوەشیوەی راسەوخو یاموباشر عەمر شوی کردن زوورم دویەتەیل ئێرانی رەسانگەسەبان بیس ساڵ وتەنانەت بەعزی دپیەکەوکردنەیل باس زیاتریش کەن. وەگشتی تویەنیم بویشیم لەناونی رادەی خوەندن دویەتەیل وتەمەن شوی کردنیان پەیوەندی راسەوخو یا موباشریگ هەس وهەرچی خوەندن دویەتەیل کەمترەو بووگ عومر شوی کردنیانیش کەمترەوبووگ؛ وەلی وە پیچەوانەوەهەرچی ئاست یاموستەوای خوەندن دویەتەیل بەرزبووگ ئەوەعومرشوی کردنیانیش زیاترەو بووگ ویەیش ئی راسیەئەرامان دەرخەیگ ك ژنەیل خوەنەوارو وئەوانەگ خوەندن باڵا تەواوکەن مناڵ کەمتریگ تیەرن.

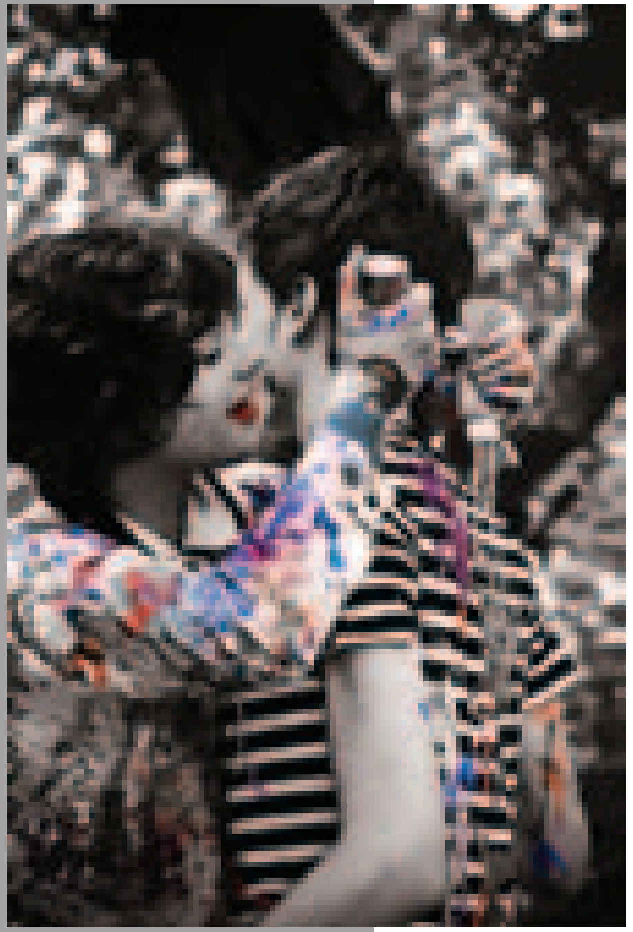

ژن و پیاو تەمامکەر یەکترن

پەشێو سەبام

لەسەرەتا بایەد بویشیم ك ئەوەگ ژن وپیاو پەیوەند دەیگ وەیەکەو پرووسەی هاوسەرگیریەك پرووسەیگ پر بایەخەلەژیان کوومەڵایەتی ئایم؛ لەوەر ئەوەگ هووکار یا عاملیگەئەرا وەردەوام بوین ئنسانیەت و هەر وەی خاترەهاوسەرەیل نیاز فەرەیگ وەحالی بوین لەیەکتری وهاوکاری کردن دیرن و وەهەردوگیانەو قەلای ژیان وماڵ دروس کەن. وەلی له کوومەڵگای ئیمەك کوومالگایگ باوگسالاری ونیرسالاریەتا رادەیگ ژنەیل چەوسیەنەو حەقەیلیان خریەیگەژیر پا وئازاردریەن و فەرە جار لەیوا نووریەیگەژن ك خودا تەنیا ئی ئایمەئەرا خزمەتکردن پیاو ئەنجامداین کاروبار ماڵ ومناڵ وەخاوەن کردن وەدی هاوردگە. ئمجا لەبان بنەوای ئی هویرەوکردن غەڵەتەلەیوا باوەك پیاو نەبایەد گووش بیەیگەقسەی ژن ونەبایەد ئەرا هویچ کاریگ پرس وەپی بکەیگ؛ یەیش فەرە جار بویەسەریگر لەوەردەم هاوکاری ناونی هەردو رەگەز؛ چوین فەرە جار ئەگەر پیاویگ بتوایگ هاوکاری ژنەگەی بکەیگ؛ دوینی وە پی ئویشن ئی پیاوەژن وەزوورەو یەیش لەئەنجام کەم هووشیاری وبی ئاگاییەچوین خیزان وماڵ موڵك هەردگیانەوتەنیا ژن نیەتویەنی کارەیل ناوماڵ جیوەجی بکەیگ؛ ئەرا نموونەژن وپیاویگ هەردوگیان لەدایرەیگ یا دەزگایگ وەیەکەوکارکەن وهەردوگیان وەیەکەو رەسنە ماڵ ك بیگومان هەردوگیان لەروی جەستەیی ودەروینیەوەشەکەتن؛ ئایا بووگ وەختی تیەنەو ئەراماڵ پیاوەگەقول لەبان قول بنیشی یا ئەراخوەی بچووگەدەیشت وژنەگەبنیشی گشت کارەیل ماڵ بکەیگ؟ وەی خاترەدەسمیەت داین ژن کاریگ زەروورییەوعەیب نیەچوین هەردولا وەگوورەی عەقدیگ کوومەڵایەتی وەل یەکتر ژیان دروس کەن ئمجا ئەگەر پیاو لەکاروبارماڵ دەسمیەت هاوسەرەگەی بیەی وبویشنە پی عەیبە؛ بایەد بویشیم مەگەر فەرەله پیاوەیل لەئوتێل ومەتعەمەگان کارنیەکەن وکاریان هەر جوور کار ژنەیلەله ماڵ؛ بەس ئەرا عەیبەپیاو له ماڵ له هەمان بوار یا مەجال هاوکاری ژنەگەی بکەیگ. نموونەیگتر جارجاریگ ژنەگەنەخوەش کەفیگ ومناڵەگەك بەرهەم هەردوگیانەوئەگەر پیاوەگەئەڵگریگەی وەکاریگ ژنانەحەساوی کەن یا ئەگەر ژن وپیاوەگەسەر بیەن له ماڵ قەومیگ یا رەفیقیگ عەیبەك پیاوەگەجانتای جنگەیل مناڵەگەئەڵگری؛ وە راسی ئی جوور هویرەوکردنەیلەهویرکردن دویاکەفتگانەس وهویچ بنەمایگ زانستی یا علمی نەیری؛ ئەرا چارەسەرکردن ئی کیشەی کوومەڵایەتیەهووشیارکردن هاوسەرەیل کاریگەری یا تەئسیر فەرەیگ دیری ئەرا نموونەلەکوومەڵگا مەدەنی ودیموکراتەگان وەخاتر بەرزی ئاست یا موستەوای هووشیاری هەردو رەگەز دوینیمن ك تەمام هاوکاری یەك کەن له کاروبار ژیان وناوماڵ و وەشیوەیگ گشتی ئەرك ومافەیل خوەیان زانن. ئەگەر پیاو وەشیوەی ئاسایی یا تەبیعی چەو وەمناڵەگانی بووگ یا بوەیگەیان ئەرا دەیشت یاخوراك ئەرا ژن ومناڵەگەی ئامادەبکەیگ ئی کارەبووگەمایەی خوەشەویستی زیاترلەناونیان؛ لەیرەمەبەس یاقەسدمان ئەوەنیەبویشیم ژنەیل هویچ جیاوازییگ وەل پیاو نەیرن وبایەد جوور یەك کاربکەن بەڵکم مەبەسمان له هاوکاری کردن ودەسمەیەتداین یەکتریەئەرا رەینەو کردن ئەو قەلا ك وەپی ئویشن قەلای ژیان.

گەشتیگ وەناو شاکارەیل جوان شار (ریۆ دی جانیرۆ) بەرازیلی

جەلال سەدرەدین

ئی شارە کەفیگە بان کنار ئوقیانوس ئەتلەسی لەباشوور خوەرهەلاّت پایتەخت بەرازیل، پیکهاتەی روی‌وەر یا مەساحەی ئی شارە لە کویەو دوولّ و نیمچە دارستان پیکهاتگە. لەسالّ (١٥٠٢زاییینی) ئەرا یەکم جار لەلایەن پورتوگالیەیلەوە دوینریاوەو لەسالّ (١٧٦٣ تا ١٨٢٢زاییینی) داگیری کردن و ئەرا ماوەی (٢) سەدە لەژیر دەسلاّتیان مەندەوە، تا ئەو وەختەك شار تازەیگ وەناو بەرازیلیا لەسالّ (١٨٦٠زاییینی) دروسکردن.

شار (ریۆدی)پایتەخت ولاّت بەرازیل بوی. " ریۆ دی جانیرۆ " وشە یا کەلیمەیگ پورتوگالیە وەمەعنای " مانگ کانوون دویم ". ئی شارە وە شاکارەیل جوان سروشت و دەسکرد ئادەمیزاد ناوبانگ دەرکردگە، ك لەیوا کردگە سالاّنە زیاتر لە (٨)ملیۆن کەس گەشتیار روی لەلی بکەیگ.

گەشت وگوزارناسەیل ئی ولاّتە لەروی جموجویل گەشتیاریەوە کەلّك لە پیکهاتەی زەوی شارەگە وەرگرتنەو ئەو تەپەو بەرزایەیلە ك لەدەوروەر و ناوراس شارەگە هەلّکەفتنەو بەرزەو بوینە وەشیواز راسیگ وەرەو ئاسمان وبەرزیەگەیان لەناونی (٣٠٠ مەتر تا ٥٠٠ مەتر)ەو وەخەت تەلفریك بەسیانەسە یەکەوە. وەل ئەوەیشا بەشیگ لەی شارە کەفتگەسە بان کنار دەریاوە وەناو کنار یا لیوار (کۆپاکابانا)و (ئیپانیما)و چوار کیلۆمەتر دریژەو بویەو داپووشیاگە وە (قوم) چەرمگ و هویردە، ئمجا شەو ورووژ گەشتیار لەلی نیەوریەیگ، وەتایبەت لەوەرز تاوسان، زوورم شوونەیل وەخت وەسەربردن وئسراحەتکردن لەبان ئی کنارە دروس کریانە.

فرەجاریش شار (ریۆ دی جانیرۆ) لەوەر ئەو نسبەی فرە ك گەشتیار روی لەلی کەیگ ناوی نانە شار (سەماو خوەشگوزرانی و مەیلکیش)، چوینکە لەگشت وەختەیل سالّ نکەی تیەیگ لە گەشتیارەیل و سالاّنەیش ئەرا کیشان مەیل گەشتیارەیل وە دەیەها کۆنفرانس و ڤیستیڤالّ و کەرنەڤالّ ساز کەن.

پارك (تیجۆکا)ی نیشتمانی لەبان روی‌وەر فراوانیگ دروسکریاگە ك رەسیگە (١٢٠)کیلۆمەتر چوارگووشەو چواردەوری سەوزایی و دارستانەو هەر لەناو شار دەسکەیگەپی و تا بان جەوەلّ (کۆرکۆڤادۆ) دریژەو بویە، ك ئی جەوەلّە بەرزیەگەی (٧١٠)مەترە لەبان ئاست دەریاوە. ئی پارکە وە گەوراترین پارك لەجەهان دانریەیگ و جویر سەرمایەیگ نیشتمانی ئی ولاّتە تەماشا کریەیگ ، ئمجا لەبان نك جەوەلّ (کۆرکۆڤادۆ)پەیکەر گەورایگ عیسا"سلاّم خودا لەلی " دروسکریاگە. ئی پەیکەرە لەسالّ ١٩٢١ دەسکریا دروسکردنی و لەسالّ ١٩٣١ تەواو کریا و لەکوچگ گرانیّت دروس کریاگە وەبەرزی (٦) مەتر و بەرزی پەیکەرەگەیش (٣٢)مەترەو قورسی یا وەزنەگەی (١٠٠٠)تەنە ، ئەرا رەسین وەی پەیکەرە ریگەی تەنگیگ وە بەرزایی جەوەلّەگە چووگە بان ك دریژیەگەی (٣)کیلۆمەترەو خەت ئاسن ئەرای کیشانە ك وەکارەبا کارکەیگ جویر فارگۆن و هەر گەشتیگ (٣٦٠)گەشتیار جیواز کەیگ وەماوەی (٢٠)دەقە. سالاّنە ئی شارە میوانداری کەرنەڤالّ بەرازیل کەیگ ك پەنج رووژ دریژە دیریگ و هەر لەرووژ جومعەی مانگ ئادار تا رووژ چوارشەممە وەردەوامەو گشت دام ودەزگایەیل رەسانن یا ئعلام جەهانی لەی شارە جەمەو بوون ئەرا پەخش راسەوخۆ یا موباشر ئەو کەرنەڤالّەو لەو رووژەیلیشە هاتوچووکردن سەیارە قەیەغەسەو گشت دەزگایەیل حکوومی داخریەن تا بتویەنن وەشیوەی جوانیگ پیشوازی لەبەشداربویەیل و گەشتیارەیل بکەن.

گشتمان زانیم وەرز یا فەسڵ تاوسان دەس وەپی کردگەو وڵات ئیمەیش یەکی لە وڵاتەیل گەرمەسیرە. وەل کووتایی وەرز یا فەسڵ وەهار وهاتن وەرز تاوسان ؛ مقەیەتی کردن خوەمان لە گەرمای ئی وەرزە یەکیگ لە گیروگرفتەگان مەردمە ؛ وەتاییەت ك وشکەساڵی وبەرزەو بوین پلەی گەرمی ونم یا رتوبەت وەرزی زمسان یەکیگە لە تاییە تمەندیەیل ئاووهەوای ناوچەگەمان ؛ شەوق خوەر سەرچاوەی گەرمی و وزەس لە بان زەوی و هەمیش سەرچاوەی وزەداینە وەژیان گژوگیا ودویاخریش وەگشت گیان لەوەرەیل لەبان زەوی.

ئمجا شەوق خوەر وەشیوەی یەکسان لەبان زەوی بەشەو نیەوگ و لەناوچەیگ ئەرا ناوچەیگ ترجیاوازی دیری . هەرچەن ماوە یاوەخت پەخشەو بوین خوەر لەبان زەوی یەکسانە وەلی تائەورەگ لە هیل یەکسانی یاخەت ئستوا دویرەو بکەفیم وەرەو هەردو جەمسەریاقوتب باشوور وباکوور؛ لاری شەوق خوەر زیاترەو بووگ ولەئاکام یانەتیجە خود شەوقەگە کەمترەو بووگ . لە رووژەیل ۲۱ و۲۲ مانگ حوزەیران گشت ساڵیگ شەوق خوەر لەبان خولەك یامەدار قرژنگ چووگە بان ۲۳,۵ باکوور ولەی وەختە زیاترین شەوق خوەر رەسیگە ناوچەگەمان وەلی بەرزەو بوین پلەی گەرمی وەردەوام بووگ تا کووتایی مانگ تەمووز

تاوسان و بەرزەو بوین پلەی گەرما

گوڵ سوو

وسەرەتای مانگ ئاب بیجگە ئەوەیش بەعزی هووکار یا عامل هەن ك کارکەنە بان زیای بوین شەوق خوەر لە ناوچەگەمان لە وەزر تاوسان لەوانەیش دویری ناوچەگەمان لە دەریاگان چوینکە فراوانترین رویوەر یامەساحەی ئاوی ك دەریای ناوراسە نزیکەی هەزارکیلۆمەتر لە لیمان دویرەو سروشتیە ك دەریاگان کاریگەری فەرەیگ دیرن لەبان ئاڵشت کردن گەرمی ونزمەو بوین پلەی گەرما لە وەرز تاوسان ؛ هەروەی خاترەسە ك ناوچەیل کنار دەریای ناوراس ناوچەیل گەشتیاری یا سیاحەی گرنگن لە تاوسان ؛ یەکیگ ترلەو هووکارەیلە سافی ئاسمان ونەبوین هەور لەی وەرزەس ك بووگە بایس ئەوەگ هویچ وەربەسیگ یامانعیگ لەوەردەم رەسین شەوق خوەر وەگشت هیزیگیەو ئەرا بان زەویە و لەئاکام بەرزەو بوین پلەی گەرمی. هەر لە تاوسان ناوچەگەمان کەفیگە ژیر کاریگەری ناوچەی پەستان یازەغت بەرز وەتایبەت لەبان نیمچە دوورگەی عەرەب یا شوبە جەزیرەی عەرەبی وباکوور ئەفریقیا و وەی خاترە دوینیم ئەو هەوا ك روی کەیگە پیمان لە ناوچەیگ وشکەوە تیەی وەخاتر نزمە هەواییە گەرمییەگان ك فرە جار بوونە بایس بەرزەو بوین تووزو خوەڵ وخاك لەو ناوچەیلە و دویاخریش هاتنیان ئەرا بان ناوچەیل خوەمان ك یەیش لە توندی وکاریگەری نالەبار پلەی گەرمی وەرز تاوسان زیای کەیگ . ئەو ساڵەیلە ك زمسانەگەیان کەم وارانە پیشبینی کریەی ك پلەی گەرماگەیشی وەشیوەی فرەیگ لەتاوسان بەرزەو بووگ ؛ لەوەر ئەوەگ نم یارتوبەت خاك هەوەجە وە گەرمی دیری ئەرا ئەوەگ بووگە هڵم ك یەیش لە بەرزەو بوین پلەی گەرمی وەرز تاوسان کەمەو کەیگ . تاوسان وەرزیگ وشکە وەلی لەشوین دو وەرز نمدار تیەیگ ك ئەوانەیش هەردوگ وەرز وەهارو زمسانە ؛ هەروەی خاتریشە تاوسان وەرز گەشەکردن و درەو و رەسین میوەجاتە . ئەوەسە ك لەلای خوەمان ئویشن تاوسان باوگ فەقیرە . ئمجا بیجگ لە بەخشەندەیی تاوسان وەلی بەرزەو بوین پلەی گەرمی ئەرا بانتر لە ٤٠ پلە سەدی کەشیگ نالەبار وەدی تیەری وەتایبەت لەشوین گەوراوە بوین شارەیل وزیای بوین ژمارەی سەیارەیل ؛ حا لەوەر ئەوە ئایم هەس وە بیزاری زیاتر کەیگ وهەر وەی خاترە بایەد خوەمان لە شەوق خوەر بپاریزیم چوین بریگ لەو شەوقە ك هالەبان وەنەوشەیی هووکار یا عامل گەورایگە ئەرا وەدی هاتن بیماری شیرپەنجە یا سەرەتان پووس . هەمیش بەرزەو بوین پلەی گەرما کاریگەری نەیگە بان کردارە فسیۆلۆجیەگان لەش ئایم ئەویش وەخاتر ئەرەق کردن فرەو کەمەو بوین ئاو لە لەش ودویاخریش کەمەو بوین خوا لە گیان ئایم ؛ ئەرا خودپاراستن لەی گرفتە بایەد تاوسانان ئاو فەرەیگ بخوەیم تا ئەو کەمی ئاوە ك لەئاکام یانەتیجەی ئەرەق کردن لە لەش کەمەو بوون قەرەبوو یا تەعویز بکەیم وە تایبەت ئەوانەگ لەتاوسان چالاکی وەرزشی ئەنجام دەن.

زەرەدەیل مەی خواردن

محەمەد عەبدوڵڵا

وەکارهاوردن خواردنەیل بیهووشکەر هووکار بەرزەوبوینیگ گەورای فشار خوین لەلی کەفیگەوەو ئەو کەسەیلە ك گویرانکاری کوتوپر تیەیگە بانیان ، بیگومان وە سەختی فرەیگەوە خواردنەیل بیهووشکەر وەرگرن و نسبەی فشار خوینیانیش کەمترە لەوانەك وەشیوەی کەمیگ ئی خواردنەیلە وەکار تیەرن و ئەو کەسەیلە ئی گویرانکاریە لەلایان نیەو رووژانە ۳ پەرداخ لە خواردن بیهووشکەر خوەن بەرزەوبوین فشار خوینیان فرەترە لەوانەك گویرانکاری لاشەیی تیەیگە بانیان و نسبەی کەمیگیش لەخواردنەیل بیهووشکەر وەکار تیەرن یا هویچ وەکار نیارن. لەیەکەودەرەیل بریتانی ئاشکرای ئەوە کردنە، ك وەکارهاوردن خواردنەیل بیهووشکەر وەشیوەی یەکجار فرەیگ، بووگە سەبەب بەرزەوبوین فشار خوین وەنسبەی بەرزیگ. وەل ئەوەیشا مەترسی فرەگەورای فشار بەرزی خوین لەبان وەکاربەرەیل ئی ماددەیل بیهووشکەرە دەرکەفیگ و بەرزەوبوین فشار خوینیش بووگە سەبەب ئەگەر قەیریگ نەخوەشی ترسناك ئەرا ئادەمیزاد. زیاتر لە ملیاریگ کەس لەجەهان وەسەبەب بەرزی فشار خوینەوە تویش فشار و نەخوەشی دڵ و نارەحەتی گورچگ و نەخوەشیەیل تر هاتنە. بیجگ لەوەیش لە دراسەتیگ تر لەی باوەتەوە ئاشکرای ئەوە کریاگە، ك رووژانە خواردنەوەی ۲ پەرداخ لە کحوول ئەگەر تویشبوین وە نەخوەشی شیرپەنجە یا سەرەتان مەمگ و ریخوولەو قورگ زیاتر کەیگ. وەل ئەوەیشا پیشبینی ئەوە کریاگە ماددەیل بیهووشکەر وە نسبەی ۲۲٪ مەترسیەیل شیرپەنجەی مەمگ زیای کەن. پسپۆرەیل تەندروستی ئاشکرای ئەوە کردنە ك نسبەی ۷۵٪ تویشبوین وە شیرپەنجەی خوین و نسبەی ۲۲٪ وە شیرپەنجەی مەمگ زیای کەیگ. وەلی قەیریگ لە باحسەیل زانکۆ یا جامعەی تۆکیۆ قسەی قەیریگ لەلایەنەیل رەتەو کردن ك ئویشن: ماددەیل کحوولی نەف دیریگ ئەرا لاوردن هس خەمووکی یا کەئابەی ئادەمیزاد، بەڵکوو وە زیایکردن نیگەرانیەیل تاریفی کردن. لەی باوەتەوە، پرۆفیسۆر "نوریو ماتسوکی" وت : ماددەی ئیسانۆل ك پیکهاتەیگە لەناو کحوول بەشداری لە هس هویرەوچگن ئادەمیزاد کەیگ. وەل ئەوەیشا خواردن مادەیل کحوولی وە شیوەیگ وەردەوام وەزەرەدمەن تاریفکرد. لەئەنجام لەیەکەوداینیگ لە رووسیا ئەوە دەرکەفتگە ك مەی گورجترین زەرەد رەسنیگە مەغز ژن، ئی قسەیشە ئەوە دەرخەیگ ك مەی خواردن زەرەد رەسنیگە دڵ و جگر ژنەیل زیاتر لە پیاگەیل ك هەر ژەنی کەمیش بخوەیگ. چوینکە ژن وەختیگ مەی خوەیگ لاشەی وەریگەیگ جیاواز لەلاشەی پیاگ ئاڵشت بووگ، لەوەر ئەوە لاشەی ژن بەشیگ کەمتر لەئاو گریگە خوەی وەبەراورد یا مقارنە وەل لاشەی پیاگ. وەهەرحاڵ کاریگەریەیل وەکارهاوردن کحوول لە ژنەیل زیاتر تا پیاگەیل، یەیش چووگەوە ئەرا هسیاری ژنەیل وەرانوەر خواردن ئەو ماددەیلەو بونیاد لاشەی ژنەیل.

شمارە لە خزمەت بیوژدانی

ماجد سوێرەمەیری

گشتمان زانیمن ك شمارەکردن وپەیاکردن نمرە یەکیگە لە مەزنتیرن داهێنان یا ئیبداعەیل ئادەمیزاد و بەشداری ودەور کاریگەریگ داشت لە پیشکەفتن زانستی لە گشت مەیدانەیل ژیان؛ ئی راسییشە لەو شوینەیلە بەرجەستە بووگ ك هەق ئادەمیزاد وە کوڵترین ریگەوە دابین کەیگ، جوورِ شمارەکردن مال وموڵك وپویل ودارایی وشمارەی ئاژەڵ وگا وگوور ومیە وبزن ومامر وجویجگ ئاژەلەیلیگتر لە ژیان ئاوایی نشینەیل و جفتیارەیل، ئەوە بیجگ لە نەخش ودەور سەرەکیی لە ژیان بازرگانەیل لە بازارەیل ناو شارەیل وتا رەسیگە ژیان هاوچەرخمان ك نمرە وشمارە بویەسە بەش گرنگیگ لە ژیانمان ودی نیەتویەنیمن وەبی نمرەو شمارە وەردەوامی بیەیمنە ژیان هاوچەرخمان.

نیەتوام سەردان بارمە ژان وحەز کەم لەی باسمانە لایەنیگتر لەی مەسەلە وەشیوەی وەسەرهات تاڵ وشرینیگ ئەرادان پاس بکەم ك گوایا لە ولات ئەڵمانیا روی داگە وکول وکولبر لایەنە سیەگەی شمارەکردن ونمرە دیاردەیگ وەدەس کابرای خاوەنکار بی وژدانیگ : ئویشن کارکەریگ لە یەکیگ لە کۆمپانیایەیل ئەڵمانی چوی ئەرا لای کاروەدەس یا مەسئوولەگەی خوەی ئەرا داواکردن پشوو یا عوتلەی سالانەی خوەی ك هەق مسۆگەریگە ئەرا گشت کارکەریگ لە ولاتەیل پیشکەفتگ وهەتا لە بریگ لە ولاتەیل دویاکەفتگیش.. جواو کاروەدەسەگەیش وەی جوورە بوی : رجا لەلید کەم هەر نەویشید ئەرا پشوو یا عوتلە هاتمە؟ برا تو ئەرا هەست یا ئحساس نەیرید، مەگەر ئایەم نیید؟ ئەرا خوەد نیەزانید ئەسلەن تو کەم کار کەید؟ بەو بیلا شمارەی بکەیم.. دیارە ك ساڵەگە ٣٦٥ رووژە تا من دروو کەم؟! ... تو رووژانە ٨ سەعات خەفید ك کووی ١٢٢ رووژە .. لە ٣٦٥ دەری بکە بووگە ٢٤٣ رووژ .. راس ئویشم تا نەو؟ تونیش هەر رووژ ٨ سەعات ئسراحەت دیرید ، یەعنی ١٢٢ رووژ تر کەمەو بوو وتەنیا ١٢١ رووژ مینیگ .. خوەد زانید ساڵەگە ٥٢ رووژ یەکشەممە هاتی ك پشوو یاعوتلەی هەفتەس(لای خوەمان جومعەس) ئەیەیش لە ١٢١ رووژەگە دەر بکە ، چەنی مینیگەوە؟ من ئەراد ئویشمەی تەنیا ٦٩ رووژ مینیگەوە ... تو بەو وەلا شمارەی ئەوەیش بکە ك هەر رووژ شەممەیگ (لای خوەمان پەنجشەممە) نیم دەوامە ك بووگە ٥٢ نیم رووژ ك بووگە ٢٦ رووژ تەمام؛ ئەیەیشە لە ٦٩ رووژەگە دەری بکە تەنیا ٤٣ رووژ مینیگەو .... جاری تەمام نەکردمە، ئیوە لە کار رووژانە ٢ سەعات ئسراحەت دیرین ك لە ساڵەگە بووگە ٣٠ رووژ ؛ ئی ٣٠ رووژە لە ٤٣ رووژەگە دەرکە تەنیا ١٣ رووژ کارکردن مینیگەوە !! بووسیە جاری قسەگەم خەلاس نەکردمە : ساڵەگە ١٢ رووژ بوونەی نیشتمانی هاتی ك گشتی پشوو یا عوتلەن (لای خوەمان هەر باسی مەکە دەیان جار زیاتر بوونەی نیشتمانی ودینی دیریمن)، ئی ١٢رووژە لەو ١٣ رووژە دەربکە تەنیا تاقە رووژیگ مینیگ ، ئی رووژیشە هیمان نیمەرووە وتنیش هاتیدە داوای پشوو لەلیم کەید ؟ یەعنی هیمان دەسد لە کارەگە بەن نەویە توایدپشوو بووەید ؟! کەمی شەرم لە خوەد بکەو بچووە پەی کارد ؛ وەنە دەرد کەم هەی بی وژدان!!!!!

وەهـــار غـوربــەت

کاوە خوسرەوی

لەیرەوەهار کەتێت و چوو
ئحساس دڵ هەر زمسانە
گوڵ و رەنگ ئەسیر وەفرن
مەیلمان ساردتر لەجارانە
لەورەسەراپا وەهارە
لەیرەتەبیعەت هەر ناوە
لەورەفەسڵ بەزم ژیان
شادی قوڵ قوڵەی هەناوە
لەورەوەهار زنەییە
لەیرەسەرما و یەخبەنانە
لەیرەوەهار بێخەوەر تێ
لەورەبەزمە، چوپی کیشانە
لەیرەیادەکەدڵ خوەش کەێ
لەورەگەرمی جەم یارانە
لەیرەکوا دەنگ گورانی!
لەورەنەزم "سەفیەوارانە"
لەیرەعشق ساردەجوور وەفر
لەورەگەرمی دڵ بێهەساوە
لەیرەکەساسی سەرقافڵەس
لەورەدڵ ئەرا دڵ کەواوە
لەیرەوەهار چوو وەبێدەنگ
لەورەبێ هەرا گوزەر ناکەێ
دووسان یادێ کەن لەئیمەیش
هەرچەن دویریم، قەی ناکەێ